

Therese Kjersem

Opplevelsen av hjem og hverdagsliv når man bor skredutsatt

En studie av de skredutsatte under Veslemannen

Masteroppgave i Geografi

Veileder: Nina Gunnerud Berg

Mai 2020

Deler av Børa- Mannen komplekset. Foto: Therese Kjersem

Sammendrag

I denne masteroppgaven utforsker jeg hvordan det påvirker hverdagslivet å bo på et skredutsatt sted og hvordan denne bosituasjonen endrer deres opplevelse av eget hjem. Norge er et land preget av høye fjell og lange fjorder. Historisk har de største naturkatastrofene i landet vært knyttet til skred og påfølgende flodbølger. I dag er det syv fjell i Norge som kontinuerlig overvåkes av NVE. Ett av disse er Mannen i Rauma kommune i Møre og Romsdal. Dette er et fenomen som har fått stor oppmerksomhet i både nasjonal og internasjonal media. Spesielt et svært aktivt parti av Mannen, Veslemannen, har siden 2014 fått svært mye oppmerksomhet. 05. september 2019 raste Veslemannen. Skredet nådde ikke bebyggelsen i faresonen. I perioden fra 2014 til raset gikk var det fem husholdninger som måtte evakuere hjemmene sine 16 ganger. Man kan anta at folk som opplever en så ekstrem situasjon vil være mer bevisst på sitt eget forhold til hverdagslivet og hjemmet enn de fleste andre.

Denne kvalitative studien søker etter å belyse hvordan de utsatte under Veslemannen og Mannen forholder seg til hverdagslivet på stedet og eget hjem. Teorien som blir belyst i studien omhandler steds- og hjem-begrepet. Begge disse er komplekse og mangfoldige. Berg og Dales (2004, 2015) og Blunt og Dowlings (2006) bidrag er hovedkildene i det teoretiske rammeverket.

Empirien er utviklet gjennom intervju med seks informanter. Forskingen viser at hverdagslivet til informantene i stor grad ble påvirket i perioden fra 2014 – 2019. I det de utsatte definerer som sine hjem ble hverdagen i stor grad preget av usikkerhet, frykt for evakuering og nedpakking. I de alternative boligene ble hverdagslivet svært påvirket. De hadde ikke en fast bolig å evakuere til og de måtte tilpasse hverdagslivet til de fasilitetene de fikk. I opplevelsen av eget hjem kommer det tydelig frem at alle føler en sterkere tilknytning til hjemmet etter denne perioden. Når det ble tydeliggjort for de utsatte at dette er et hjem de kanskje ikke får beholde ble det ekstra synlig at dette hjemmet er et essensielt sted for dem. Kunnskap om hvordan mennesker forholder seg til skred og skredfare sett i lys av sted og hjem er viktig i forståelsen av hvordan skred og skredfare kan påvirke sted og hjem.

Abstract

In this master thesis I explore how the everyday life is affected by living in a place where there is a danger of rockslides and how this living situation changes their experience of their own home. Norway is a country characterized by high mountains and long fjords. Historically the biggest natural disasters in the country has been related to rockslides and following tsunamis. There are seven mountains in Norway that are continuously being monitored by NVE. One of these are Mannen in Rauma municipality I Møre and Romsdal. This is a phenomenon that got much attention in both national and international media. Especially a very active section of Mannen, Veslemannen, have since 2014 received a lot of attention. On the 5th of September in 2019 Veslemannen collapsed. The collapse did not reach any of the houses in the danger zone. In the period from 2014 till the rockslide collapsed there was five households that had to evacuate their homes 16 times. One can assume that people that experience an extreme situation like this is more conscious about their own relationship to the everyday life and their homes than most other.

This qualitative study seeks to shed light on how the exposed under Veslemannen and Mannen relates to the everyday life on the place and their own home. The theory that is elucidated in the study is about the concepts of place and home. Both of these are complex and diverse. Berg and Dales (2004, 2015) and Blunt and Dowlings (2006) contributions are the main sources in the theoretical framework.

The empirical data is developed through interviews with six informants. The research shows that the informants' everyday life was greatly influenced in the period from 2014-2019. In what the vulnerable define as their homes everyday life was greatly characterized by uncertainty, fear of evacuation and packing. In the alternative dwelling everyday life was also greatly affected. They did not have a permanent dwelling to evacuate to and they had to adapt the everyday life to the facilities they were given. In the experience of their own home it is clear that everyone feels a stronger connection to the home after this period. When it was made clear to the vulnerable that this is a home they may not be able to keep it became extra visible that this home is an essential place for them. Knowledge of how people relate to rockslide and danger of rockslide in light of place and home is important in understanding how rockslides and danger of rockslide can affect place and home.

Forord

Denne masteroppgaven i geografi markerer avslutningen på min femårige utdanning ved NTNU. Å skrive en slik oppgave har vært krevende, spesielt i en vår preget av både pandemi. Selv om det til tider har vært utfordrende, har det vært svært lærerikt og givende. Det er flere som fortjener en stor takk for at dette kom i havn.

Først vil jeg rette en stor takk til alle informantene mine. Deres delte erfaringer, historier og åpenhet muliggjør denne oppgaven. Jeg vil også gi en stor takk til veileder Nina Gunnerud Berg. Den forståelsen du har vist og veiledningen du har gitt har virkelig vært en essensiell faktor for at denne oppgaven har blitt til det den er.

Takk til alle gode venner (dere vet hvem dere er) for at dere er der for meg. All gleden og støtten dere gir meg i hverdagen er gull verd. Videre ønsker jeg å rette en stor takk til familien som har vist stor interesse, gitt meg mye motivasjon og ikke minst laget middager de dagene motivasjonen har vært på det laveste.

Sist men ikke minst vil jeg gi en stor takk til min kjære storesøster Camilla Kjersem. Denne oppgaven hadde ikke vært mulig uten deg. Tusen takk for at du har orket å lese gjennom oppgaven, gi konstruktive tilbakemeldinger og korrekturlese. Videre takker jeg deg for all motivasjonen du har gitt, og for at du har passet på at jeg ikke har mistet meg selv når dette føltes håpløst. Takk for alle gode samtaler og alle delte vinglass. Denne oppgaven er til deg.

Therese Kjersem

Tresfjord, mai 2020

Innhold

Figurer	xiii
Tabeller.....	xiii
Forkortelser/symboler	xiii
1 Innledning	15
1.1 Bakgrunn for valg av tema	15
1.2 Formål og problemstillinger	16
1.3 Struktur på oppgaven	18
2 Studieområde.....	20
2.1 Mannen	20
2.1.1 Fare- og evakueringssoner	23
2.1.1.1 Fase 1 – Fare- og evakueringssonen for skred.....	23
2.1.1.2 Fase 2 – Oppstrøms neddemming.....	25
2.1.1.3 Fase 3 – Nedstrøms flom som følge av dambrudd	25
2.1.2 Mennesker i evakueringssonen	26
2.2 Veslemannen.....	27
2.3 Fare- og beredskapstiltak	29
3 Teoretisk rammeverk	30
3.1 Sted	32
3.1.1 Location	33
3.1.2 Sense of place	34
3.1.3 Locale	36
3.1.4 Den relasjonelle stedstilknytningen	38
3.1.5 Utviklingen av stedsteorien etter 2004	43
3.2 Hjem	46
3.2.1 Boligstudier.....	48
3.2.2 Marxistisk tilnærming til hjem.....	49
3.2.3 Humanistisk tilnærming til hjem.....	49
3.2.4 Feministisk tilnærming til hjem	50
3.3 Dimensjoner ved begrepet hjem.....	52
3.3.1 Hjem som materialitet, følelser og forestillinger	53
3.3.2 Hjem; et politisk sted	54
3.3.3 Hjem som åpent, dynamisk og flerskalert.....	55
3.4 Hvordan hus blir hjem	56
3.4.1 Økonomier knyttet til hjem.....	56
3.4.1.1 Den økonomiske betydningen av boligen	57

3.4.1.2	Boligforhold, sosial inndeling og identiteter	57
3.4.1.3	Hjem som arbeid	58
3.4.2	Hjemlige hjem	59
3.4.2.1	Finne hjemlige hjem	60
3.4.2.2	Ikke- hjemlige hjem	61
3.5	Oppsummering	62
4	Forskningsprosessen	64
4.1	Kvalitativ tilnærming	64
4.2	Kvalitative intervju	65
4.2.1	Livshistorieintervju	67
4.2.1.1	Opprinnelse og utvikling	68
4.3	Datagenerering	69
4.3.1	Informanter	69
4.3.2	Intervjuguide	72
4.3.3	Gjennomføring av intervjuene	74
4.4	Kvalitativ analyse	76
4.4.1	Forberedende bearbeiding av datamateriale	77
4.4.2	Kategorisering og koding	78
4.4.3	Kobling av teori og empiri	81
4.5	Forskningsetikk	84
4.5.1	Konfidensialitet og dokumentasjon	84
4.5.2	Kritisk refleksjon og posisjonering	86
4.5.3	Metodiske begrensninger	87
5	Analyse	89
5.1	Stedstilknytning	90
5.2	Identifisering av ikke- hjemlige hjem	93
5.3	Identifisering av hjemlige hjem	99
6	Avsluttende konklusjoner og refleksjoner	116
6.1	Funn	116
6.1.1	Stedstilknytning	116
6.1.2	Identifisering av ikke-hjemlige hjem	117
6.1.3	Identifisering av hjemlige hjem	120
6.1.4	Konklusjon	123
6.2	Refleksjoner rundt forskningsprosessen	124
6.3	Videre forskning	125
	Referanser	127
	Vedlegg	134

Figurer

Figur 1 Lokaliseringa av Mannen i Romsdalen.....	21
Figur 2 Oversikt Mannen.....	22
Figur 3 Det ustabile fjellpartiet ved Mannen.	22
Figur 4 Faresoner og evakueringsone for skredutløp.	24
Figur 5 Faresonen for skredscenario A og B.....	24
Figur 6 Oppstrøms neddemming og flom – Marstein.	25
Figur 7 Fare- og evakueringsområder etter dambrudd, nedstrøms av Horgheim.	26
Figur 8 Faresonene for Mannen (oransje) og Veslemannen (rød).....	28

Tabeller

Tabell 1 Berørte eiendommer og fastboende.....	27
Tabell 2 Sammenheng mellom geologisk situasjon, farenivå, beredskapsnivå og -tiltak.	29

Forkortelser/symboler

NGU	Norges Geologiske Undersøkelse
NTNU	Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
NVE	Norges vassdrags- og energidirektorat

1 Innledning

I denne masteroppgaven skal jeg studere beboers opplevelser av hjemmet og hverdagslivet på et skredutsatt sted. I dette kapittelet skal jeg først gjøre rede for bakgrunn for valg av tema (1.1). Videre vil jeg utdype formålet med oppgaven og presentere problemsstillingene (1.2). Avslutningsvis beskriver jeg oppgavens struktur (1.3).

1.1 Bakgrunn for valg av tema

Norge er et land som preges av skog, vidder og fjell (SSB, 2017). I flere deler av landet er det høye fjell og lange daler som preger landskapet. Selv om ordtaket “stø som fjell” skulle tyde på at disse fjellene står støtt er det slett ikke alltid slik. I Norge har store fjellskred ført til noen av de verste naturkatastrofene vi kjenner til (Carstens, u.å.). En av de mest kjente katastrofene i Norge skjedde i Tafjord natt til 7. april 1934. Da raste det ut ca. to millioner kubikk med stein fra Langhammeren og ned i Tafjorden (Thorsnæs, 2019). Skredet førte til store bølger som skylte innover Tafjord og nabobygdene Fjørå og Sylte. Totalt tok skredet og flodbølgen livet av 40 mennesker, noe som på den tid var en stor andel av befolkningen (Tafjord, u.å.). I tillegg til tapte menneskeliv var den påfølgende flodbølgen nådeløs i ødeleggelsen av hus, naust og kaier. Totalt ble seks bolighus dratt ut i fjorden. For samfunnet generelt hadde en slik hendelse store konsekvenser. Mennesker mistet familiemedlemmer, hus og hjem og bygda mistet innbyggere og arbeidsplasser (Tafjord, u.å.).

I populærkulturen har også naturfare, og spesielt skred, fått stor oppmerksomhet. For eksempel i filmen *Bølgen* fra 2015 blir man introdusert for den potensielle naturkatastrofen om Åkerneset raser ut i Sunnylvsfjorden. Skredet fra Åkerneset kan føre til en massiv flodbølge som kan skape store ødeleggelser i tettstedene i område, blant annet Geiranger. Den norske tilhørigheten og nærheten kan være noe av det som fanger mest med filmen. Dette er ikke en katastrofefilm som omhandler noe som er fjernt for oss, eller lite sannsynlig. Filmene viser, selv med kreativ frihet, en hendelse som kan skje. Den viser ødeleggelsene skred og en påfølgende flodbølge vil ha på infrastrukturen og samfunnet (Emilsen, 2018). Skred og flodbølge er noe som vi i fjell- og fjordlandskapet Norge i stor grad må ta hensyn til.

Siden midten av 1990-tallet har det foregått kartlegging av fare for fjellskred og påfølgende flodbølger (Majala et al., 2016). Det er Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE) som siden 2009 har hatt ansvaret for det statlige kartleggingsprogrammet. De har også ansvaret for overvåkingen av fjellene (Linge, 2019). Dette innebærer kartlegging av ustabile fjellparti i flere fylker hvor det blir gjort en fare- og risikoklassifisering. I Majala et al. (2016) presenteres det 22 objekter (ustabile fjell/områder) som blir fare- og risikoklassifisert. Faren blir målt ut fra flere geologiske parametere, hvor én av disse er aktive bevegelser. Konsekvensene regnes ut etter antall mennesker i utløpssonen for skredet og i faresonen for en påfølgende flodbølge (Majala et al., 2016). Kombinasjonen av faren (sannsynligheten for skred) og konsekvensene for hvert enkelt objekt kan føre til utfordringer i området knyttet til eksisterende bebyggelser og fremtidig utvikling. Dette har igjen en stor innvirkning på menneskene som lever i området. NVE overvåker i dag kontinuerlig syv fjell i Norge (NVE, 2020).

Som samfunnsgeograf knytter jeg raskt skred og skredfare til sted og hjem. Sted er et nøkkelbegrep innen geografien. Sted er hvor samfunn, mennesker og kulturer slår rot og blir definert. Steder er fulle av kulturell betydning. Det kan være alt fra “vår blokk”, “vår leilighet” til “mitt rom” (Anderson, 2015). Hjem er et sted. Gjerne det stedet med størst betydning for oss (Blunt & Dowling, 2015). En situasjon preget av blant annet frykt og usikkerhet må ha noen form for påvirkning på hvordan hverdagslivet utspiller seg på stedet og for hvordan mennesker forholder seg til hjemmet. Dette er bakgrunnen for oppgaven. I neste del presenterer jeg oppgavens formål og problemstillinger.

1.2 Formål og problemstillinger

Jeg har valgt å belyse hverdagslivet til folk som bor på et skredutsatt sted og hvordan det å bo skredutsatt påvirker deres opplevelse av eget hjem. For å undersøke dette studerer jeg de som bor skredutsatt under Veslemannen og Mannen i Rauma kommune. Jeg velger dette studieområde fordi det har fått stor nasjonal og internasjonal oppmerksomhet. For eksempel finner man artikler både i New York Times (Libell & Martyn-Hemphill, 2019) og Forbes Magazine om Veslemannen (Nikel, 2019). Selv kjente jeg til Mannen og Veslemannen gjennom nasjonale og lokale aviser, i tillegg til at jeg fra før har sett og opplevd fjellet da jeg

er født og oppvokst i nabokommunen til Rauma. Det kom tidlig ut i lokale aviser at det var skredfare i fjellet. For eksempel publiserte NRK Møre og Romsdal 3.oktober 2014 at det var bevegelser i Mannen, og spesielt ett parti hadde store bevegelser (Roaldseth, Aasen & Brunstad, 2014). Siden 2014 har situasjonen rundt Mannen og Veslemannen derfor vært svært kjent for meg. Som geograf er det en sak som spesielt fanger min oppmerksomhet. Etter flere år med mange evakueringer fikk jeg i tillegg raskt øynene opp for hvordan dette kan påvirke menneskene i området. Forbes Magazine starter sin artikkel om skredet fra Veslemannen slik: “You might expect the dramatic collapse of a mountain in a popular hiking area of western Norway to create fear among the handful of local residents. Instead, they are breathing a sigh of relief” (Nikel, 2019). Hva er det med denne situasjonen som gjør at et skred ikke fryktes, men heller oppleves som en lettelse?

I innledningsfasen til studien søker jeg etter tidligere studier fra området og andre studier om lignende situasjoner. Med tanke på at området og de som bor her har fått mye medieomtale kan det tenkes at noen også har forsket på dette ved en tidligere anledning. Det som tydeliggjøres er at hovedvekten av studiene rundt skredet ved Mannen og Veslemannen har et geologisk utgangspunkt, hvor NVE er største bidragsyter til forskningen. Innenfor samfunnsforskningen og studier knyttet til sted og hjem i forhold til skred finner jeg ingen tidligere forskning fra dette området. Jeg finner heller ikke studier av lignende situasjoner som knytter opplevelsen av sted og hjem til det å bo skredutsatt. Med et litt større søkefelt finner jeg derimot ulike studier knyttet til risiko for naturfarer. Disse studiene knyttes gjerne til resiliens og oppreisning etter en katastrofe. En tidligere masteroppgave tar for eksempel for seg risiko, risikokommunikasjon og beredskap ved Åkerneset (Gjørva, 2017). Studien tar for seg ulike menneskers opplevelser knyttet til risiko og kommunikasjon. I Gjørva (2017) nevnes også Mannen og evakueringene knyttet til Veslemannen. Informantene fra Åkerneset fremmer at situasjonen i Rauma med så stor usikkerhet skaper en uholdbar situasjon (Gjørva, 2017, s. 58). Som forslag til videre forskning nevner forfatteren at de gjentakende evakueringene under Mannen kan føre til spennende videre studier (Gjørva, 2017, s 62). Det som tydeliggjøres er at skred og skredfare sett i lys av sted og hjem er noe som er relativt lite forsket på innen samfunnsforskningen. Med bakgrunn i dette kan denne studien bidra til å fylle empiriske kunnskapshull.

Formålet med denne oppgaven blir å belyse skredutsattes egne opplevelser og erfaringer. Problemstillingene for denne oppgaven lyder som følger:

- *Hvordan påvirker det å bo i et skredutsatt sted hverdagslivet?*
- *Hvordan endrer denne bosituasjonen deres opplevelse av eget hjem?*

Studien har altså først og fremst en empirisk ambisjon. Jeg søker å besvare mine problemstillinger med empiri utviklet gjennom intervjuer i området. Samtidig kan det vokse kunnskap ut av denne studien som kan bidra i den teoretiske debatten rundt sted og hjem. Jeg vil anta at folk som opplever en så ekstrem situasjon som mine informanter vil være mer bevisst på sitt forhold til hverdagslivet og hjemmet enn de fleste andre.

1.3 Struktur på oppgaven

I neste kapittel (kapittel 2) presenteres studieområde for oppgaven. Først presenterer jeg fjellpartiet Mannen og skredfaren knyttet til dette fjellpartiet (2.1). Videre går jeg inn på den spesielt aktive delen Veslemannen (2.2). Til slutt presenterer jeg de ulike beredskapstiltakene knyttet til de ulike farenivåene (2.3).

I kapittel 3 tar jeg for meg det teoretiske rammeverket for oppgaven. Først drøfter jeg stedsbegrepet (3.1). Deretter tar jeg for meg begrepet 'hjem' (3.2). Videre følger et delkapittel hvor dimensjonene ved begrepet hjem utdypes (3.3) og et delkapittel om hvordan hus blir til hjem (3.4). Sist blir de viktigste nøkkelbegrepene sett i sammenheng og det teoretiske rammeverket for oppgaven presenteres (3.5).

I kapittel 4 presenteres forskningsprosessen som ligger til grunn i studien. Først tar jeg for meg kvalitativ tilnærming til forskning (4.1). Dernest går jeg inn på kvalitative intervjuer (4.2) og mer spesifikt livshistorieintervjuer (4.2.1). Den neste delen i kapittel 4 redegjør for datagenereringen (4.3). Her presenteres metode for studiens utvalg, utforming og bruken av intervjuguiden og sist gjennomføring av intervjuene. Delkapittel 4.4 tar for seg analyseringsprosessen før det siste delkapittelet tar for seg forskningsetikken knyttet til studien (4.5).

Analysen i kapittel 5 innledes med en ny presentasjon av problemstillingene og kontekstualisering av disse. Videre søker hvert delkapittel å trekke linjer mellom det teoretiske rammeverket og informantenes fortellinger og erfaringer. Delkapittel 5.1 tar for seg stedstilknytningen til hjemmet, hvor barndommen og minner i stor grad preger opplevelsen av stedet i dag. Videre omhandler delkapittel 5.2 evakueringene og hvilken innvirkning periodene med evakuering preget opplevelsen av sted og hjem. Her kommer det også frem hvilke andre aktører som har vært med på å prege situasjonen. Både samarbeid med kommune og forhold til media trekkes frem. Siste delen tar for seg forholdet til hjem når man over lengre perioder i løpet av flere år har bodd ulike steder (5.3). I denne delen belyses forholdet man har til hjemmet og de alternative boligene under evakueringene.

Jeg avslutter oppgaven med kapittel 6 som tar for seg de avsluttende konklusjonene og refleksjonene. I delkapittel 6.1 presenteres funnene som fremheves i analysen i tillegg til en konklusjon på problemstillingene. Videre følger en del om refleksjoner rundt forskningsprosessen (6.2). Avslutningsvis trekkes det frem ulike forslag til videre forskning (6.3).

2 Studieområde

I denne studien skal jeg undersøke de utsatte personene ved skred fra Mannen og Veslemannen. For å forstå studien er det elementært å ha bakgrunnskunnskap om studieområdet. Studieområdet i min studie er begrenset til småstedene Lyngheim, Rønningen, Lyngheimsgjerde og Horgheim. Lyngheim, Rønningen og Lyngheimsgjerdet omtales som området Baksida av informantene. Baksida befinner seg på samme side av elven som det utsatte fjellpartiet. Videre i denne studien velger jeg å benytte meg av områdebetegnelsen Baksida for disse tre småstedene. Horgheim er ikke direkte utsatt ved et skred fra Veslemannen. Horgheim befinner seg på motsatt side av elven og fjellet. For beboerne på Baksida er boligen, eller veien til boligen, i faresonen ved skred fra Veslemannen. Hele området, Baksida og Horgheim, er i faresonen ved et skred fra Mannen.

I dette kapittelet skal jeg gjøre rede for ulike sider ved rasfaren sett i perspektiv fra både Mannen og Veslemannen. Dette er relevant for å belyse problemstillingene og i forståelsen av analysen. Jeg tar først for meg fakta om Mannen og fare- og evakueringssonene ved et ras fra Mannen. Videre tar jeg for meg mer spesifikke fakta knyttet til Veslemannen og fare- og evakueringssone fra et ras fra denne delen av fjellet. Til slutt vil jeg utrede for hvilke beredskapstiltak som er satt for de ulike farenivåene.

2.1 Mannen

Fjellet Mannen (1294 moh.) ligger på vestsiden av Romsdalen, 13 km. sør for Åndalsnes (Se figur 1). Fjellet er en del av det tre kilometer lange Børa-Mannen-komplekset. Dette er det største ustabile fjellpartiet i Møre og Romsdal fylke. Det er ett av de største ustabile fjellpartiene i Norge.

Figur 1 Lokaliseringa av Mannen i Romsdalen.

Kilde: Fylkesmannen i Møre og Romsdal, 2016, s. 6

I Norge er det som nevnt tidligere totalt syv fjellparti som kontinuerlig blir overvåket. Tre av disse fjellpartiene er i Møre og Romsdal (NVE, 2020). Figur 2 viser fjellet Mannen. På bildet (figur 2) er det markert hvilke områder som i mai 2015 ble regnet som mest utsatt for skred av NVE. Største delen av kompleksset er uten deformasjoner som er målbare, men ved Mannen er det store bevegelser. Årlig beveger et parti seg ca. to cm. i året. ('område med registrert bevegelse' i figur 2. Illustreres med gul markering i figur 3). Volumet av det ustabile partiet er blitt beregnet til 15-20 millioner m³. Overvåkningsutstyr ble montert i fjellet i tidsperioden 2009 – 2011 (Fylkesmannen i Møre og Romsdal, 2016).

Figur 2 Oversikt Mannen.

Kilde: Skrede, Kristensen & Hole, 2015, s. 5

Figur 3 Det ustabile fjellpartiet ved Mannen.

Kilde: Fylkesmannen i Møre og Romsdal, 2016, s. 7

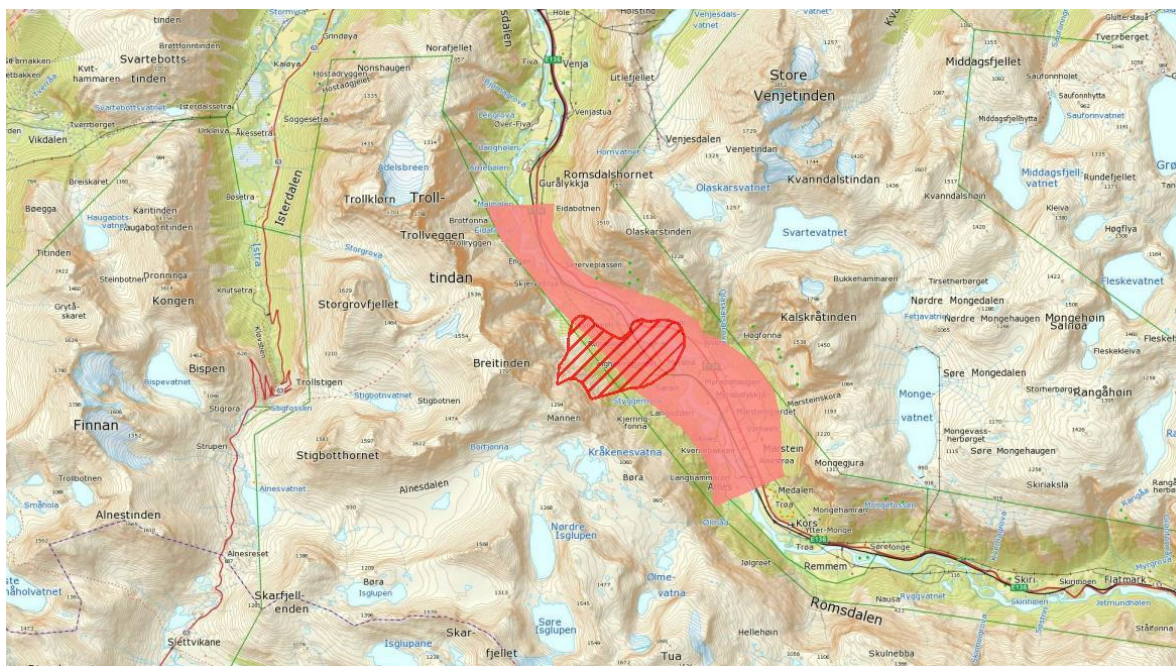
Begge scenarioene som er beskrevet over vil føre til skred som krysser dalbunnen og fører til at Rauma elv blir oppdemt (Fylkesmannen i Møre og Romsdal, 2016). Dette vil skje ved Horgheim på kote 59. Kote er en måleenhet på kart som angir høyde over havet (Ørstavik, 2020). Ved en oppdemming er forventet maksimal høyde på kote 80. Grensen for evakuering er satt på et høyere nivå enn dette.

2.1.1 Fare- og evakueringssoner

NGU Rapporten *Faresoner for utløp, oppdemming og flom som følge av fjellskredfare ved Mannen* vurderer to faresoner. Et for lite (scenario A) og et for stort skred (scenario B) (Dahle, Bjerke, Crosta, Hermanns, Anda & Saintot, 2011). For å fastsette evakueringssoner blir den mest omfattende faresonen lagt til grunn, i tillegg til en trygghetsmargin. I første omgang vil et skred fra Mannen true områdene som blir rammet av selve skredet. Videre kan det komme følgekonskvenser, som oppdemming av vassdraget ved et skred som krysser dalen. Fare- og evakueringssonene blir på bakgrunn av dette delt inn i ulike faser. Disse fasene skal jeg utdype videre (Fylkesmannen i Møre og Romsdal, 2016).

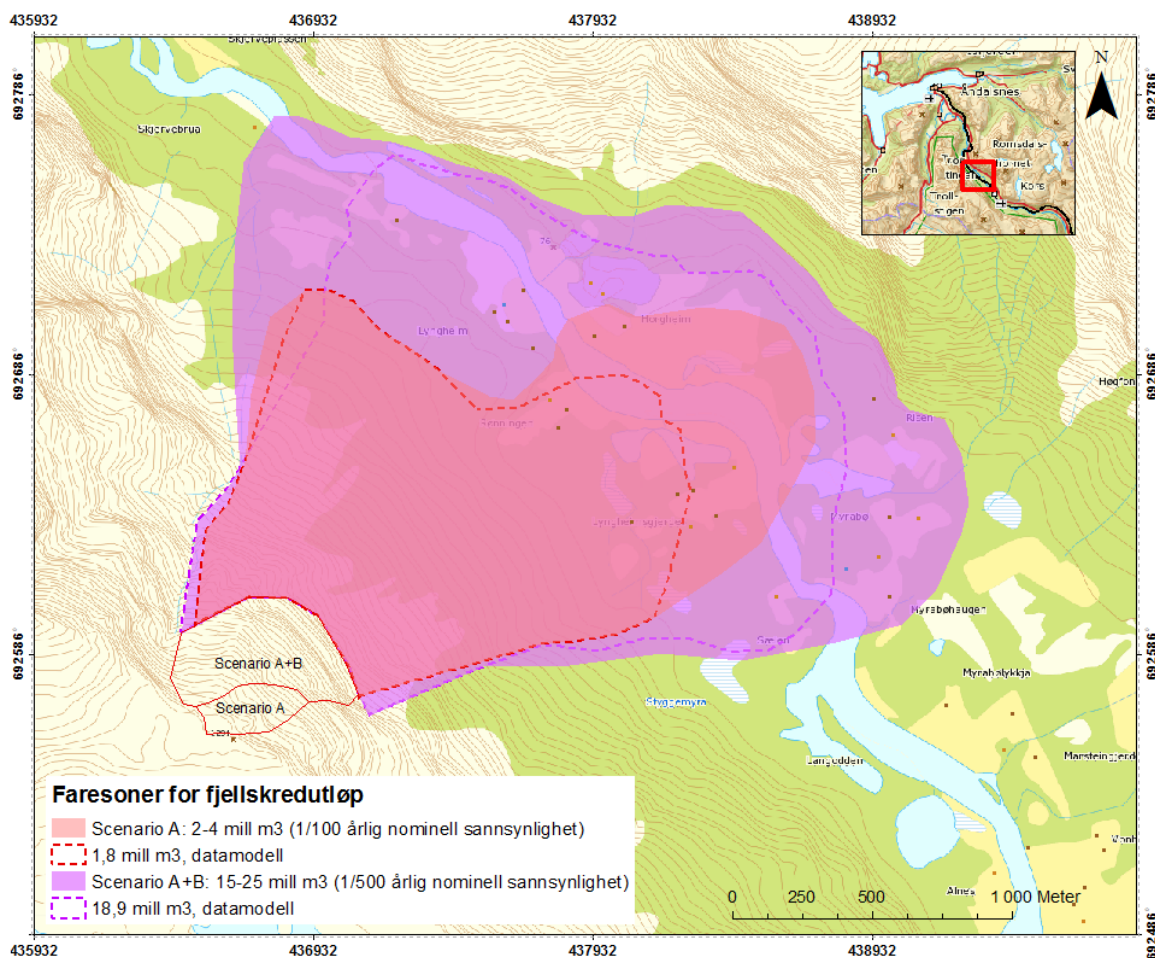
2.1.1.1 Fase 1 – Fare- og evakueringssonen for skred

I etableringen av evakueringssonen for skredet er faresonen og en trygghetsmargin lagt til grunn (Fylkesmannen i Møre og Romsdal, 2016). Lokale veier og andre topografiske forhold blir også tatt hensyn til i vurderingen av evakueringssonen. Yttergrensene er ved Horgheimseidet i nord og Forsamlingshuset Gjøa i sør. Figur 4 viser fare- og evakueringssonene for skredutløp, mens figur 5 viser nærmere hva som gjelder for scenario A og scenario B. Figur 5 er hentet fra Dahle et al. (2011) og de beskriver at område for en potensiell evakuering vil være større enn de faresonene som er vist i figuren. De har også gjennomført en datasimulering av skredet og utløpsområdene. Disse er markert med stiplede linjer i figuren (Dahle et al., 2011).

Figur 4 Faresoner og evakueringszone for skredutløp.

Kilde: Fylkesmannen i Møre og Romsdal, 2016, s. 8

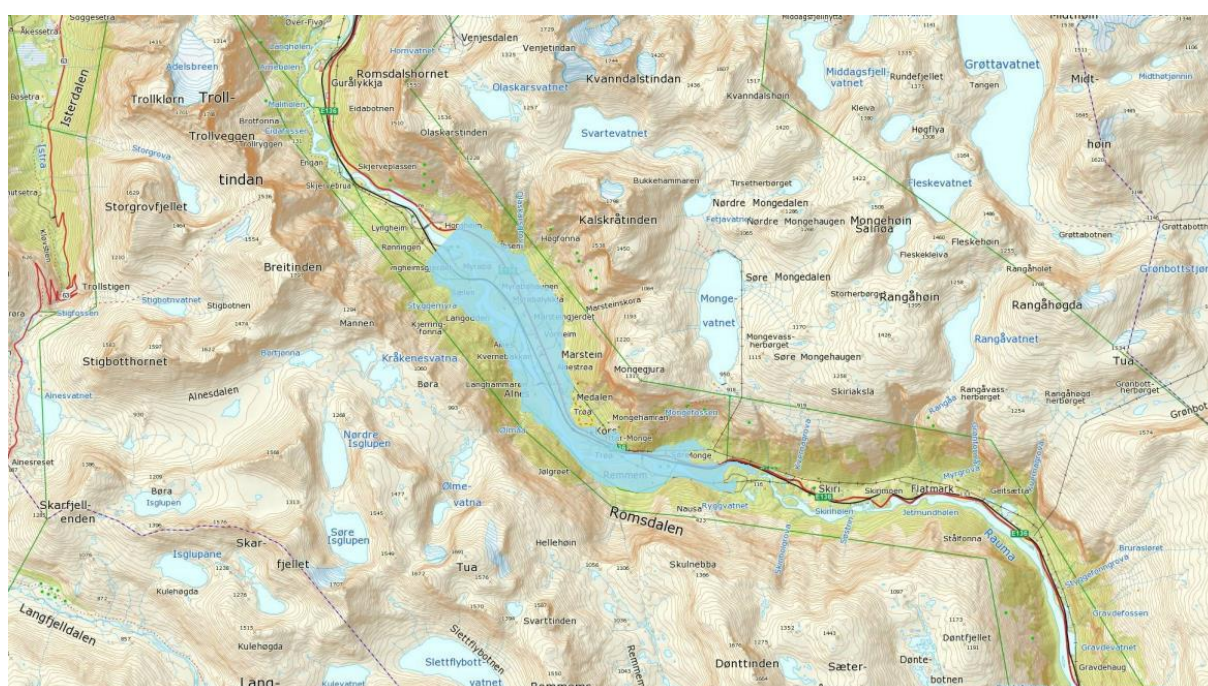

Figur 5 Faresonen for skredscenario A og B.

Kilde: Dahle et al., 2011, s. 14

2.1.1.2 Fase 2 – Oppstrøms neddemming

Ved begge scenarioene presentert i NGU rapporten vil skredet fra Mannen krysse dalen og demme opp vassdraget ved Horgheim, som illustrert i figur 5 (Dahle et al., 2011). Maksimal vannstand ved en oppdemming er vurdert til kote 80. Evakueringshøyden er satt til kote 90. Ved begge scenarioene vil det påvirke bebyggelsen som ligger i dalen (se figur 6). Avhengig av vannføringen vil de kunne ta fra 23 dager (ved normal vannføring) til 36 timer (ved 200 års flom) å fylle dammen til den maksimale høyden på kote 80 (Fylkesmannen i Møre og Romsdal, 2016).

Figur 6 Oppstrøms neddemming og flom – Marstein.

Kilde: Fylkesmannen i Møre og Romsdal, 2016, s. 9

2.1.1.3 Fase 3 – Nedstrøms flom som følge av dambrudd

Demninger som kommer av skred kan være stabile i alt fra et par minutter til mange år. Dette kommer an på størrelse, topografien og utformingen av demningen (Dahle et al., 2011). En slik demning skiller seg fra det som er menneskeskapt siden det ikke har en konstruksjon som skal kontrollere stabiliteten. Den vanligste årsaken til et dambrudd er overtopping hvor vannet eroderer i demningen. I en studie av 73 dammer dannet av skred som hadde kollapset, kom det frem at 85% av dammene kollapset innen ett år etter skredet forekom. Halvparten kollapset innen de ti første dagene etter skredet (Costa & Schuster, 1988).

Uforutsigbarheten og størrelsen til flom forårsaket av dambrudd av naturlige dammer gjør at disse flommene utgjør en stor fare for både eiendommer og mennesker (Costa, 1988). Det er derfor viktig å lage et estimat på hvor stor flom det blir for å kunne håndtere faren. Vanligvis er slike flommer større enn flom fra snøsmelting og nedbør, men det har kortere varighet. Det kan vare alt fra minutter til timer. Empirisk materiale og teoretiske modeller er lagt til grunn for estimatet i forhold til skredet fra Mannen (Dahle et al., 2011). Faresonen er beregnet etter maksimal neddemming og full magasinifylling før overtopping (se figur 7). Ved overtopping vil magasinet sannsynlig tømmes raskt. Dette vil medføre store mengder vann nedstrøms, som videre kan føre til erosjon sidevegs langs elveløpet (Fylkesmannen i Møre og Romsdal, 2016).

Figur 7 Fare- og evakueringsområder etter dambrudd, nedstrøms av Horgheim.

Kilde: Fylkesmannen i Møre og Romsdal, 2016, s. 10

2.1.2 Mennesker i evakueringssonen

Ved scenario A er det 20 eiendommer som blir direkte rammet av skred. I scenario B er det ytterligere 14 eiendommer som rammes (totalt 34). Det er totalt 30 fastboende i nedslagsområdet (se tabell 1). Utenom disse, er de fleste eiendommene fritidsboliger som vil tilsis noe varierende bruksfrekvens (Fylkesmannen i Møre og Romsdal, 2016).

Om Marsteinsområdet blir neddemmet kan det nå to høyder avhengig av skredomfanget. Ved scenario B kan det bli neddemming til kote 80 som rammer all bosettingen i området. Ved scenario A vil det mest sannsynlig gi neddemming til kote 70. Da unngås trolig neddemming for de boenhetene som befinner seg over kote 70. Disse finner man øst for E139 og ved Medalen (Fylkesmannen i Møre og Romsdal, 2016).

Strekningen fra skredet til utløpet av Rauma er på ca. 12 km. I sonen som må evakueres bor det 1650 fastboende og ca. 1300 eiendommer. Veblungsnes, Neshagen og Sogge, som er folkerike områder, ligger i faresonen. I tabell 1 summeres de rammede fastboende og eiendommene. Innenfor det utsatte området er det både bedrifter og flere større anlegg for kraftforsyning og telesamband (Fylkesmannen i Møre og Romsdal, 2016).

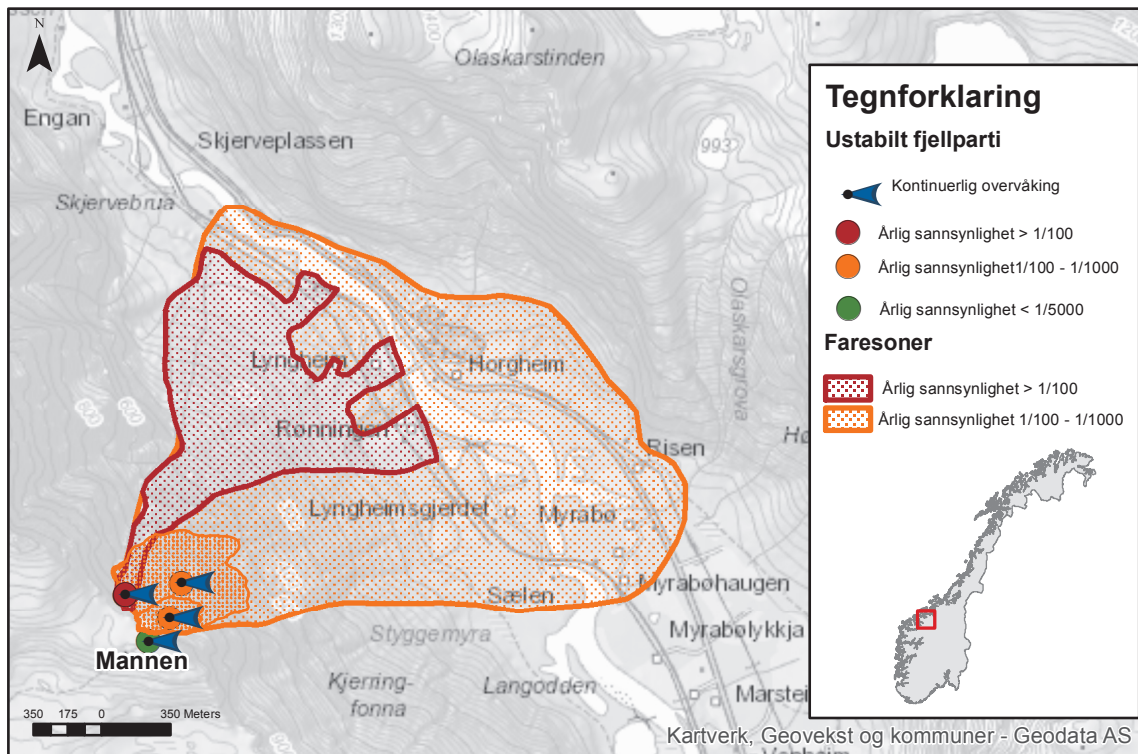
Tabell 1 Berørte eiendommer og fastboende.

Kilde: Fylkesmannen i Møre og Romsdal, 2016, s. 10

Scenario	Faresone - skred		Faresone - neddemming		Faresone – flaum etter dambrot	
	Eigedomar	Fastbuande	Eigedomar	Fastbuande	Eigedomar	Fastbuande
A	20	28	80	40	-	-
B	34	30	87	71	1292	1650

2.2 Veslemannen

Veslemannen er et lokalt parti av fjellet Mannen. Høsten 2014 ble det målt store bevegelser i denne delen av Mannen (Blikra & Øvrelid, 2015). Bevegelsene var opp til 300 ganger større enn det mest aktive partiet av Mannen. Volumet som potensielt kan komme av et skred fra Veslemannen var i 2015 målt til å være på 120.000 – 180.000 m³. Dette partiet utgjør ca. 1-2% av volumet til det ustabile fjellpartiet Mannen (NVE, 2018). I senere tid, på bakgrunn av ny informasjon, ble det laget et nytt scenario som var mindre enn det fra 2015. Dette scenarioet ble derimot ikke ferdigstilt før raset gikk 05. september 2019. Et skred fra Veslemannen kunne potensielt ramme fem husholdninger. Blant disse er det et stort gårdsbruk og flere eneboliger. Dette område blir definert som Baksida i denne oppgaven. Mannen ser ikke ut til å være påvirket av de bevegelsene som ble registrert i Veslemannen, men et større skred fra dette partiet kan svekke stabiliteten i hele fjellet (Linge, 2019).

Figur 8 Faresonene for Mannen (oransje) og Veslemannen (rød).

Kilde: NVE, u.å.

Bevegelser og utvikling i fjellpartiet ble registrert etter at den økte overvåkingen ble satt i gang i 2014 (Linge, 2019). I 2015 forekom det også økte bevegelser i forbindelse med nedbør. Høsten 2017 var det også store bevegelser, opp til 15 cm. i døgnet. Det ble da gjort et forsøk med vannbombing. Dette innebar at NVE pumpet store mengder vann på/i det ustabile partiet i håp om å få fjellpartiet til å rase ut. Dette lyktes de ikke med. I høsten 2018 økte bevegelsene igjen med opp mot 60 cm. i døgnet. Dette varte derimot bare i en kort periode. Høsten 2019 ble det igjen målt store bevegelser i partiet med opp mot én meter i døgnet. Den 05. september 2019 raste en stor del av Veslemannen. Skredet ble målt til å være på ca. 50.000 m³. Dette var mindre en tidligere anslått, men NVE har registrert at det i tillegg raste ut 15.000 m³ ved tidligere steinsprang og mindre skred. Skredet fra Veslemannen nådde ikke boligene i faresonen (NVE, 2019). I figur 8 illustreres faresonene for både Mannen og Veslemannen. I perioden fra 2014 til raset gikk i 2019 varslet NVE rødt farenivå i fjellpartiet 16 ganger. For de i faresonen innebærer dette at de ble evakuert 16 ganger i løpet av fem år (NVE, 2019).

2.3 Fare- og beredskapstiltak

Det er fire beredskapsnivåer man går ut fra til ulike tider: lav (grønn), moderat (gul), høy (oransje) og ekstrem fare (rød) (Fylkesmannen i Møre og Romsdal, 2016). De ulike farenivåene gir uttrykk for hvilken sannsynlighet det er for et skred i nærmeste framtid. NVE er den som fastsetter farenivået. I tabell 2 ser du sammenheng mellom farenivå og beredskapsnivå. De ulike farenivåene blir i hovedsak satt ut fra bevegelsene og hastighet i fjellet. Dette gjelder både for hele komplekset, altså både Mannen og Veslemannen (Fylkesmannen i Møre og Romsdal, 2016). Siden 2014 er det Veslemannen som har hatt størst aktivitet. Med bakgrunn i dette er det de i denne faresonen som evakueres. Videre i studien refereres det til de ulike farenivåene som er tilknyttet bevegelsene i Veslemannen, ikke scenarioene fra Mannen. Derfor ble en mindre gruppe mennesker evakuert.

Tabell 2 Sammenheng mellom geologisk situasjon, farenivå, beredskapsnivå og -tiltak.

Kilde: Fylkesmannen i Møre og Romsdal, 2016, s. 16

Geologisk situasjon	Farenivå	Beredskapsnivå og -tiltak
Stabil bevegelse	Lav fare	Grøn beredskap:
Stabil bevegelse, sesongvariasjon		<ul style="list-style-type: none"> • Overvaking • Planlegging • Øving
Økt bevegelse, utover sesongvariasjon	Moderat fare	Gul beredskap:
		<ul style="list-style-type: none"> • Intensivert overvaking • Gjennomgang av planverk • Aktivering av samordningsfora • Forberede komplekse tiltak • Informasjonstiltak
Akselererende bevegelse	Høg fare	Oransje beredskap:
		<ul style="list-style-type: none"> • Intensivert beredskap • Flytting av sårbare objekt • Reduksjon av aktivitet og ferdsel
Skred nær førestående	Ekstrem fare	Raud beredskap:
Skred har gått, kan gå igjen		<ul style="list-style-type: none"> • Evakuering • Redning
		Raud beredskap:
		<ul style="list-style-type: none"> • Oppretthalde evakuering • Re etablering av overvaking
Ingen eller liten fare for skred	Lav fare	Grøn beredskap:
		<ul style="list-style-type: none"> • Normalisering

3 Teoretisk rammeverk

For å prøve å besvare denne oppgavens problemstillinger er sted og hjem begreper som er viktig å belyse. Problemstillingene stiller spørsmål til menneskers opplevelse av hjemmet og hverdagslivet når en bor i et skredutsatt sted. Både sted og hjem er begreper som brukes i dagligtalen til de aller fleste, men hvordan blir disse anvendt innenfor geografien? Sted er innenfor dagens geografi både et sentralt og et vel anvendt begrep. Hvordan nyttes så begrepet hjem som analytisk rammeverk innenfor geografien? Hjem blir ofte presentert som noe positivt for mennesker. Det er et sentralt sted for mennesker og for hvordan hverdagslivet utspiller seg (Blunt & Dowling, 2006). I denne oppgaven blir opplevelsen av hjem sett ut fra at man lever med en fare for skred. Hvordan vil denne faren, og eventuelle evakueringer, påvirke tilknytningen til hjemmet og hverdagslivet? Ettersom denne oppgaven har en geografisk vinkling vil det være hensiktsmessig å belyse både begrepet sted og begrepet hjem. Man trenger forståelsen av hjem som sted for å hensiktsmessig kunne besvare problemstillingene presentert i introduksjonen.

Som tidligere nevnt blir begrepene sted og hjem nyttet i dagligtalen. Det er begreper de aller fleste har et forhold til og en forståelse av. Ordet sted kan nyttes på ulike måter. De fleste tenker kanskje først på å bruke det om geografiske områder. Å bruke begrepet som språklige uttrykk er også vanlig. Eksempel på dette er “å finne sted”, “ståsted” eller “av sted”. Man bruker også begreper som feriested, arbeidssted og hjemsted (Berg & Dale, 2004). Hjem- begrepet er også like komplekst. Det kan både brukes om et bestemt geografisk bosted, men på samme tid kan det også brukes om forholdene mennesker har til dette bostedet. Hjem-begrepet anvendes på flere ulike måter. Stadig kommer det nye måter å anvende begrepet (Blunt & Dowling, 2006). For eksempel på internett eller sosiale medier brukes “hjem” som startsidene. Man kan gjerne referere til hjem-skjermen på en PC eller hjemknappen på en mobil. Denne bruken er noe de aller fleste skjønner intuitivt, som ikke trenger videre forklaring. Hjem, på samme måte som sted, kan også brukes til å forklare situasjoner eller følelser om velbehag og tilhørighet. Når man får gjester sier man gjerne: “føl dere som hjemme”. Nina Løseth beskrev for eksempel til NRK (gjengitt i Dagbladet) om opplevelsen etter at hun ble nummer fem i slalåmøpingen i den Finske byen Levi høsten 2014: “Jeg kjenner meg litt stolt. Jeg er i godt selskap her, men jeg begynner å føle meg hjemme her i toppen. Det har jeg ikke gjort før” (Rasmussen, 2014). Her snakker hun ikke om at huset hennes er i toppen, men at hun presterer på et nivå hvor hun

er blant de beste i sin gren. Poenget med å trekke fram disse ulike måtene å bruke både sted og hjem er for å beskrive dualiteten i dem. På den ene siden kan begge begrepene brukes om noe konkret, men de kan også begge brukes om en følelse eller noe abstrakt.

Innenfor geografien brukes både hjem og sted på ulike *nivåer*, eller *skalaer*. Hendelser kan for eksempel foregå både på lokalt, regionalt, nasjonalt og globalt nivå. Tradisjonelt sett har skala blitt forstått ut fra størrelse som lite eller stort. Disse følger en logisk rekkefølge, de er adskilt og hierarkisk oppbygd. I debatten om skala i geografien knyttes gjerne stedsbegrepet til det lokale nivået. På *skalahierarkiet* kan hjem som bolig forstås som det laveste nivået. Dette kan man tenke seg siden *hjem er det mest lokale stedet* som mennesker i samfunnet forholder seg til. Skalainndelingen blir imidlertid fremstilt på ulike måter. Johnson et. al beskriver det slik: “Scale refers to one or more levels of representation, experience and geographical events and processes” (2000: 724). Med dette menes det at det er vanlig å forholde seg til at skala og relasjonene mellom skalaene handler om prosess og flyt, samtidig som det knyttes til menneskelige erfaringer.

Menneskelig erfaring er et nøkkelord i forhold til bruken av både stedsbegrepet og hjem. På én side kan sted kobles til noe konkret; et geografisk avgrenset område, et punkt på jordoverflaten eller på et kart (som er en representasjon av virkeligheten). På samme tid knyttes det til våre forestillinger og erfaringer om verden. De fleste mennesker i verden føler en form for *tilknytning* og *tilhørighet* til et spesifikt sted. Dette stedet ser de på som hjem. Dette kan være ulikt på ulike nivå. De fleste ser for seg et konkret bosted når man snakker om hjem, men er man på reise kan hjem(lengselen) like gjerne referere til hjemlandet, ikke nødvendigvis den konkrete boligen (Berg & Dale, 2004, Blunt & Dowling, 2006).

Med bakgrunn i det jeg har presentert har jeg introdusert at menneskelige følelsesliv og erfaringer kan knyttes til både sted og hjem. Begrep som identitet og tilhørighet er viktig for forståelsen av dem. Videre i dette kapitlet skal jeg ta for meg begge begrepene hver for seg. Da vil det komme fram hvordan de har blitt forstått tidligere og hvordan de forstås nå innenfor geografien. Tenkingen rundt begge begrepene er inspirert av ulike “ismer” og fagtradisjoner.

Dette synliggjøres i dette kapittelet. Jeg vil først ta for meg stedsbegrepet før jeg går videre på begrepet hjem.

3.1 Sted

Som tidligere nevnt er det utallige måter å anvende og tilnærme seg stedsbegrepet. Et fellestrekk er derimot at uansett bruk tilegnes det alltid, på en eller annen måte, et romlig innhold (Berg & Dale, 2004). For å introdusere begrepet vil jeg først se kort på historien til begrepet. Det var humanistiske geografer som på 1970-tallet foretok den første betydelige teoretiseringen av begrepet. Før den tid ble begrepet ofte brukt i dagligtalen og man hadde ikke behov for en teoretisk presisering. Ordet ble brukt synonymt med region, lokalisering, punkt på jordoverflaten, område eller rom (*'space'*). Sted ble ansett som et alminnelig ord. På denne tiden var vitenskapen, og da også geografien, hovedsakelig dominert av en positivistisk tenking og en romlig analyse (*'spatial science'*). Dette betyr at man gjennom kvantitative metoder kunne forhåpentligvis avdekke allmenngyldige og universelle lover. *Rom* ble et nøkkelbegrep i den romlige analysen. Den første betydelige teoretiseringen av stedsbegrepet ble foretatt av humanistiske geografer på 1970-tallet. Denne teoretiseringen kan dermed sees på som en kritikk mot den positivistiske tenkingen. Relph (1976 i Berg & Dale, 2004) og Tuan (1977 i Berg & Dale, 2004) kom med noen av de mest innflytelsesrike bidragene til denne teoretiseringen. Ved å introdusere begrepet "sense of place" vektla de det subjektive opplevelsesmessige aspektet ved stedsbegrepet. De prøvde å gjeninnføre det menneskelige aspektet i begrepet som ikke var tilstede i den romlige analysen (Berg & Dale, 2004).

Utover 1980-tallet økte interessen for begrepet og det spredte seg til andre deler av faget. Dette gjorde at det gradvis vokste frem ulike teoretiseringer av stedsbegrepet (Berg & Dale, 2004). Agnew (1987 i Berg & Dale, 2004) fastslo på 1980-tallet at det var tre hovedforståelser av stedsbegrepet innenfor geografien. Sted som "*location*", "*sense of place*" og "*locale*". Det understrekes av Agnew at disse ikke er konkurrerende dimensjoner, men heller komplimenterende, selv om de ofte blir forstått som satt opp mot hverandre. Sammen kan de ulike tilnærmingene bidra til en helhetlig forståelse av hvilken betydning steder har for mennesker, som vil si som meningsfulle lokaliteter (Agnew & Duncan, 1989, Berg & Dale 2004, Castree 2003, Anderson, 2015). Videre i dette kapittelet skal jeg presentere Agnews tre tilnærminger til sted og dernest skal jeg ta for meg stedsteori av nyere dato, det vil si fra 1990-

tallet og fremover. Jeg velger å presentere disse tilnærmingene til stedsbegrepet fordi de er elementære og nyttige for forståelsen av kompleksiteten av stedsbegrepet og nødvendig for å belyse oppgavens problemstillinger. Det også er en nyttig innfallsvinkel i forståelsen av begrepet hjem. Med dette slår jeg fast, som tidligere nevnt, at jeg betrakter hjem som et sted (Berg & Dale, 2004).

3.1.1 Location

Sted som “*location*” eller “*lokalisering*” impliserer at alle steder har en bestemt beliggenhet på jordoverflaten som kan lokaliseres på et kart eller ved bruk av GPS (Anderson, 2015). Først og fremst assosieres begrepet “*location*” med økonomisk geografi og ikke minst lokaliseringsteorier (Berg & Dale, 2004). Lokaliseringsfaktorer for næringsvirksomheter blir det steder vurderes ut fra. Slike lokaliseringsfaktorer kan være alt fra råvarer, klima, infrastruktur og arbeidskraft til boligpriser og barnehagetilbud. For eksempel innenfor eiendomsmegling synliggjøres gjerne dette med lokalisering. Det er viktigere hvor boligen er, ikke hvordan boligen er. Samme ser man gjerne på hotellanmeldelser; en god plassering kan ha mye og noen ganger mer å si enn selve hotellet (Anderson, 2015). For å forklare eksisterende lokaliseringsmønster eller vurdere hvor attraktive eller velegnet steder er for bestemte virksomheter prøver man å etterstrebe en mest mulig objektiv beskrivelse av stedet (Berg & Dale, 2004).

Denne hovedforståelsen vektlegger sted som en bakgrunnsramme; de objektive, ytre, materielle og fysiske betingelsene det økonomiske og sosiale liv foregår innenfor rammene av. Når man betrakter sted utenfra på denne måten har man en *desentrert* betraktningmåte (Entrikin, 1991 i Berg & Dale, 2004). Hovedvekten legges på de synlige og kvantifiserbare egenskapene til ulike steder (Pred, 1984). Denne tankegangen var sentral innen den eldste tilnærmingen til sted, den såkalte Hettner – Hartshornetradisjonen, som dominerte fra mellomkrigstiden til langt ut på 1960-tallet. Her beskrev og sammenlignet man unike egenskaper og trekk ved steder. Man gjennomførte en tradisjonell komparativ regional analyse. Både samfunnsmessige og naturgeografiske forhold inngår i slike stedsbeskrivelser (Berg & Dale, 2004).

Innenfor den tradisjonelle case-orienterte regionalforskningen har også denne tankegangen vært dominerende (Berg & Dale, 2004). Der beskriver man hva som særpreger befolkningsutvikling, bosettingsmønstre, naturgrunnlag, næringsutvikling, næringsstruktur og lignende i et område. Dette ser man i sammenheng med andre lignende områder. Sekundærkilder, som statistikk, kart, oppslagsverk og lignende kan brukes som grunnlag for slike beskrivelser. Dette gjør at forskeren eller forfatteren selv ikke trenger å ha vært på stedet. Det er derimot en nøktern utenfra-beskrivelse det dreier seg om. Ofte kan slike beskrivelser danne utgangspunkt for videre analyser. Alene vil det derimot redusere et sted til kun en lokalisering (Berg & Dale, 2004).

I hjem-begrepet er det nærliggende å relatere denne stedsforståelsen til bolig. Både boligens utseende, form, design, størrelse og materialforbruk, samt beliggenhet og egenskapen til beliggenheten. I denne oppgaven kan disse egenskapene være tilknyttet hjemmet til informantene og de alternative hjemmene de fikk under evakueringsperiodene. Hvordan er disse lokalitetene og hvordan er selve hjemmet i forhold til alternativene de får når de blir evakuert? Det er derimot ikke en fullverdig eller dekkende definisjon å se, eller forstå, hjem kun ved å se på det materielle, det fysiske eller strukturen. Som vi skal belyse senere er ikke hjem bare en bolig eller en lokalitet. For å få en helhetlig forståelse av hjem og hvordan det oppleves å evakueres fra dette hjemmet, må en se på flere sider ved hjem, altså sted, enn bare de fysiske.

3.1.2 Sense of place

Den andre hovedforståelsen presentert av Agnew vektlegger “den indre, subjektive, opplevelsesmessige dimensjonen ved sted” (Berg & Dale, 2004: 42). Her utfordres naturgrunnlaget som tydelig ble presentert i forståelsen om sted som “location”. Som tidligere nevnt ble dette perspektivet utviklet av humanistiske geografer på 1970-tallet (Relph, 1976, Tuan, 1977 i Berg & Dale, 2004). Å gjeninnføre det menneskelige aspektet i geografisk teori kan anses som målet ved utviklingen av denne forståelsen av sted. I stedet for å betrakte sted som “location”, streber man etter å avdekke hvordan ulike individer og grupper tolker og knytter seg til de stedene hvor hverdagslivet utspiller seg. Relph vektla spesielt den tette relasjonen mellom sted og menneske. Sted gir mennesker identitet og vise versa: “People are their place and place is its people” (Relph, 1976: 37 i Berg & Dale, 2004: 42).

“Sense of place” er ifølge Anderson (2015) viktig i forståelsen av hvordan mennesker, kultur og miljø kobles sammen. Det er noe som kobler ulike mennesker til bestemte steder (Anderson, 2015). I motsetning til “location” bygger forståelsen av sted som “sense of place” på at ulike aktører handler ut ifra hvordan de subjektivt oppfatter og tolker steder, ikke etter hvordan de “egentlig” er (Berg & Dale, 2004). Det er derfor viktig i denne forståelsen å studere menneskers opplevelse av steder for å få en forståelse av hvordan mennesker handler i forhold til steder. Ser man for eksempel på ungdommer kan en “objektiv” undersøkelse, eller kartlegging, vise hvilke tilbud ulike steder har for ungdommer. Disse trenger ikke å sammenfalle med ungdommenes eget syn på stedet og dets fremtidsmuligheter. Det kreves fortolkende, kvalitative metoder for å fange opp de subjektive opplevelsene. Man har et *sentrert* eller *innenfra-syn* i grunn (Berg & Dale, 2004).

Humanistiske geografer bygger både på eksistensialisme og fenomenologi i sin teoretisering av stedsbegrepet (Berg & Dale, 2004). Innenfor *fenomenologien* ser man på sted som et opplevd fenomen. “Geografisk rom blir sted først når individer forbinder noe med det, har et forhold til det, tillegger det mening” (Berg & Dale, 2004: 42). Man kan ikke løsrive menneskelige erfaringer og forståelser fra steder, da vil ikke stedet eksistere. Det *eksistensialistiske* aspektet legger vekt på at det å føle tilknytning til et sted kan betraktes som et grunnleggende menneskelig behov. Når mennesker bygger selvidentitet er stedstilknytningen, som gir en grunnleggende følelse av trygghet og sikkerhet, viktig. Steder er det trygge og sikre utgangspunktet fra hvor vi orienterer oss i verden og ordner våre opplevelser den (Relph, 1976 I Berg & Dale, 2004). Ved å se på sted på denne måten blir sted en vesentlig dimensjon ved den menneskelige eksistens (Simonsen, 1993).

Både stedsopplevelse og stedfølelse henspilles altså i begrepet «sense of place». Miljømessige, naturgitte, psykologiske og sosiale faktorer kan være bakgrunnen for utviklingen av disse opplevelsene og følelsene (Berg & Dale, 2004). De som er tilhengere av et humanistisk stedsbegrep ser ikke bort fra at det fysiske og materielle er av betydning for hvordan mennesker opplever sted. De vektlegger derimot den subjektive opplevelsen som inngang til vår opplevelse og forhold til sted (Berg & Dale, 2004).

“Sense of place” går eksplisitt på forholdet menneske – sted, i motsetning til sted som “location”. I regionalforskningen innebærer dette at man søker menneskers opplevelse av, og tanker om, steder for å få en beskrivelse av stedet (Berg & Dale, 2004). Problemet med denne måten å tilnærme seg stedbegrepet er at det får en sterkt subjektivistisk slagside. Hovedvekten legges på enkeltindivider samt deres bevissthet og opplevelser. I analysen utelukkes derimot de betingelsene som ligger i grunn for disse erfaringene. Dette gjør den humanistiske tilnærmingen utilstrekkelig. Harvey (1982) var en av de marxistiske geografene som fremmet denne kritikken. Hos marxistene blir det understreket at den globale kapitalismen og andre overordnede prosesser må vektlegges mer. Disse prosessene påvirker i økende grad utviklingen på de enkelte steder (Harvey, 1982 i Berg & Dale, 2004)

Det objektive “sett- utenfra- perspektivet” og det subjektive “sett- innenfra- perspektivet” har tradisjonelt blitt ansett på som konkurrerende (Entrikin, 1991 i Berg & Dale, 2004). Men når geografer utenfor den humanistiske tradisjonen på 1980- tallet begynte å teoretisere stedsbegrepet, prøvde de å forene disse to perspektivene. Deres bidrag kan til dels vurderes som en tredje alternativ hovedretning. Det er et forsøk på å bygge bro mellom den subjektive og den objektive stedsforståelsen. Ofte lå struktureringsteorier i bunn for disse tilnærmingene og de hadde svært stor innflytelse på den samfunnsvitenskapelige diskusjonen på 1980- og 1990-tallet (Berg & Dale, 2004).

I denne studien er “sense of place” tydelig i humanistisk tilnærming til hjem. Der et sentralt fokus på menneskelig handling. Hjem trenger ikke å knyttes til hus eller husly, slik som opplevelsen av sted ikke trenger å være forankret i naturgrunnlaget. Hjem defineres som et spesielt og uerstattelig sted. Hva er så hjem for mine informanter? Refererer de til hjem som boligen eller huset de bor i, eller strekker definisjonen deres av hjem seg utover de bygde strukturene?

3.1.3 Locale

Den siste av de tre hovedforståelsene av sted som ble presentert av Agnew (1987 i Berg & Dale, 2004) er “locale”. Dette er hentet fra sosiologen Anthony Giddens. Giddens definerer begrepet

slik: “Locales refer to the use of space to provide the settings of interaction, the settings of interaction in turn being essential to specifying its contextuality” (1984: 118 i Berg & Dale, 2004: 44). “Locale” kan forstås som naturlige, sosiale og bygde miljø som er skapt av kulturelle relasjoner. “Locale” gir en setting for hverdagsliv og sosial kontakt (Anderson, 2015).

I denne forståelsen av sted formes steder gjennom sosial praksis (Berg & Dale, 2004). Med sosial praksis menes aktivitetene som foregår på rutinebasis, som blir kjennetegn for hverdagslivet på alle arenaer. Begrepet “locale” gir en kobling til struktur. Eksempelvis kan skolen, hjemmet og/eller arbeidsplassen sees på som “locales”. Disse styres av regler og rammer. Reglene og rammene er både formelle og uformelle, samtidig som aktivitetene som foregår påvirker og endrer stedet (Pred, 1984, Thrift, 1983 i Berg & Dale, 2004).

Gjennom tidene har mye endret seg; skolen, arbeidslivet og butikken er annerledes nå enn det var for 50 år siden. I forståelsen sted som “locale” betegnes altså det romlige ut fra praksis og anvendelse. Det er også tett knyttet opp til strukturer (Berg & Dale, 2004). I følge Giddens er *strukturer* noe som er direkte knyttet til handling. Det både muliggjør og begrenser handling. På en side gir ulike strukturer betingelser for menneskelig handling, mens det på en annen side er et resultat av menneskelig aktivitet. Dette anses som *strukturers dualitet*. Denne dualiteten overføres av andre geografer (se for eksempel Pred, 1984) til sted; steder er ikke bare en gitt ramme for sosial interaksjon, men den endres også kontinuerlig gjennom denne interaksjonen. Med andre ord kan man si at steder endres hele tiden gjennom menneskelig aktivitet, på samme tid som menneskelig aktivitet påvirkes av steder (Berg & Dale, 2004). Det antas at mennesker som bor på samme sted utvikler en lik måte å oppleve stedet. Stedstilknytningen blir med dette et *kollektivt* fenomen (Berg & Dale, 2004).

I denne oppgaven er denne tilnærmingen svært relevant. I denne studien definerer jeg hjem som sted. Steder er en arena for hverdagsliv og hverdagsaktiviteter. Dermed blir også hjem en arena for hverdagslivet og hverdagsaktiviteter. Videre kan man også stille spørsmål til hvordan endrede aktiviteter og endret forhold til hverdagen er med på å endre steder og dermed også hjem. Kollektiv opplevelse av et sted er også et aspekt innenfor “locale” som kan ses i analysen.

Når en liten gruppe mennesker opplever et fenomen, utvikles det da en lik forståelse av fenomenet?

De tre hovedforståelsene av stedsbegrepet som hittil er beskrevet ble presentert av Agnew i 1987. Derfor må det vektlegges at verden, og følgelig tanker om sted, har utviklet seg siden da. Følgelig i dette delkapittelet skal jeg derfor ta for meg videreutviklingen av stedsbegrepet. De videreutviklede teoriene bygger på de tre hovedforståelsene presentert hittil, og prøver i stor grad å omfavne og samle disse.

3.1.4 Den relasjonelle stedstilhørigheten

Berg og Dale (2004) forstår stedsteorien frem til 2004 som “teorier som forsøker å bygge bro mellom subjektivistiske og objektivistiske tilnærminger” (Berg & Dale, 2004: 46). Dette er derimot ikke en avgrenset eller entydig kategori. Det er en enorm og mangfoldig litteratur som er vanskelig å beskrive kort. I denne delen av teorikapittelet ønsker jeg å fremheve videreutviklingen av stedsbegrepet som er relevant i min studie. Doreen Masseys relasjonelle stedstilhørighet, som i stor grad forener Agnews tre hovedforståelser, er relevant her.

Utviklingen av stedsbegrepet siden Agnew frem til 2004 er preget av litteratur fra 1990-tallet. Den er i hovedsak preget av to hovedtendenser; *globalisering* og den *kulturelle vendingen* (‘the cultural turn’) (Berg & Dale, 2004). Globalisering er kort oppsummert prosesser av både økonomisk, sosial og kulturell art. Disse prosessene resulterer i at det blir en stadig økende og raskere strøm av mennesker, kapital, varer, ideer og informasjon rundt i verden. Det fører til at ulike deler av verden blir knyttet sammen og mer lik. Uavhengig av hvor man er i verden kan man finne mange av de samme impulsene og påvirkningene. Ulike steder blir også i økende grad mer avhengig av hverandre og grenser blir mer gjennomtrengelige. Hubbard et al. 2002 (i Berg og Dale, 2004: 46) beskriver kort globaliseringsprosessen som “the spreading up”, “spreading out” og “linking up” av aktiviteter.

Globaliseringen fører til at ulike deler av verden blir mer lik på flere plan. Slik homogenisering blir trukket frem i litteraturen og er et viktig moment i utviklingen av stedsbegrepet. Verden

preges i stor grad av vestlig livsstil og kultur. Dette får forskere til å reise spørsmål om steders særegne kulturer og tradisjoner er i ferd med å forsvinne. Castells uttrykker for eksempel: “the fundamental fact is that... places... become diluted and diffused in the... (new) logic of space of flows” (Castells, 1996: 12 i Berg & Dale 2004: 46). Det går mot en verden der rom og sted mister sin betydning. Det snakkes om “the end of geography” (Castells 1996: 12 i Berg & Dale 2004: 46).

På den andre siden inspirerte derimot dette andre geografer til å tenke nytt rundt globaliseringen, og konsekvensene disse prosessene har for betydningen av sted (Berg & Dale, 2004). Disse geografene argumenterer for at steder er like viktig som de alltid har vært, men kanskje på en annen måte. På en side er homogenisering en konsekvens av globalisering. På den andre siden er også differensiering en konsekvens. Det skapes nye ulikheter mellom steder. Selv om steder i stor grad blir likere og mer avhengige er de fortsatt unike og forskjellige. Steder har fellestrekk og særtrekk på samme tid. Denne dualiteten forklares med fem ulike svar av Castree (2003 i Berg & Dale, 2004). Hans fem svar begrunner hvordan steder både kan være globale og like, men på samme tid lokale og unike. I tillegg poengteres det hvorfor og hvordan steder fortsatt har betydning. I etterkant av globaliseringen har det vært viktig for både geografer og andre å revurdere måten vi oppfatter sted. Forståelsen av steder som enestående og adskilte er gradvis forlatt for en forståelse av steder som unike, men på samme tid bundet sammen og gjensidig avhengige (Berg & Dale, 2004).

Hvordan er dette være viktig i norsk regionalforskning? Helt grunnleggende er forståelsen av at utviklingen som foregår på spesifikke steder kan sees på som løsrevet fra resten av verden. Globale utviklingstrekk påvirker i økende grad både den sosiale, økonomiske og kulturelle utviklingen på steder (Berg & Dale, 2004). En viktig og utfordrende rolle i dagens globaliserte verden er å få innsikt i hvordan ulike typer interaksjoner påvirker handlingsmuligheter og holdninger i lokalsamfunn og regioner. Et annet viktig moment er å huske at steder ikke bare er passive mottakere av globaliseringskreftene. Steder har en egen evne til å forme og påvirke sin egen fremtid. Ved å se på det særegne ved et sted kan man finne utviklingsmuligheter. Eksempler på dette kan være en form for bevisst utnytting av stedsforankret kompetanse eller utvikling av natur- og kulturbaserte nisjeprodukter.

Doreen Masseys bidrag til utviklingen av stedsbegrepet blir trukket frem i Hubbard et al. (2002). De fastslår at hennes bidrag har vært svært innflytelsesrikt i å endre hvordan vi konseptualiserer sted. Massey forstår sted som: “nettverksbaserte møtesteder av materielle, sosiale og kulturelle relasjoner som strekker seg langt utover det lokale” (Berg & Dale, 2004: 44). Dette er en videreføring av Agnews hovedforståelse om “locale”, men aktivitetene som former steder strekker seg utover det lokale. Massey foreslår et *relasjonelt stedsbegrep* som har fått stor gjennomslagskraft. Grunnleggende i denne forståelsen er for det første at steder er åpne. Som nevnt over strekker aktiviteter seg utover det lokale. For det andre er steder alltid i endring, de er dynamiske. Nye relasjoner og interaksjonsmønstre er med på å endre og utvikle steder. For det tredje innebærer et relasjonelt stedsbegrep at steder er gjensidig avhengige av hverandre. Det fjerde, og siste, momentet er at mennesker og steder er gjensidig konstituerende. Disse fire perspektivene henger nøye sammen. Resten av denne delen vil handle om det siste perspektivet, forholdet mellom mennesker og steder. Spesielt vektlegges Cresswells arbeid; *in place/ out of place* (1996) og Roses utvikling av “*sense of place*” (1995).

Identitet er et viktig begrep når man skal belyse forholdet mellom mennesker og steder. Dette fordi steder og mennesker utvikler en identitet i samspill med hverandre (Berg & Dale, 2004). Utviklingen av litteraturen om forholdet mellom identitet og sted omhandler i hovedsak to ting. For det første omhandler det hvordan menneskers identiteter er romlig relatert eller forankret. For det andre omhandler det hvordan steders identiteter er forankret i stedsmyter, sosiale representasjoner eller sosial praksis. Tidligere ble identitet forstått av geografer som relativt stabile trekk ved individer. I senere tid har vi derimot beveget oss fra dette til å forstå identitet som noe relasjonelt og foranderlig. Det er ikke noe vi *har*, det er noe som *skapes* hele tiden. Vi har beveget oss fra en essensialistisk forståelse av identitetsbegrepet til en konstruktivistisk forståelse (Berg & Dale, 2004).

Steder har flere identiteter som er i stadig endring (Holloway & Hubbard, 2001 i Berg & Dale, 2004). Dette skiller seg fra den tidligere ideen, spesielt fra humanistisk geografi, som gikk ut fra at et sted hadde en uforanderlig og sann identitet – *genius loci* – som kunne bli avdekket og videreformidlet. Steders identiteter er forankret i sosial praksis. Dette gjør stedene sammensatt og i forandring. Ulike handlinger av hverdagslig art og mer drastiske handlinger som bryter med normene endrer steders identitet. Stedsmyter og sosiale representasjoner er også med på å

skape steders identitet. I ulike medier (TV, bøker osv.) presenteres steder på ulike måter, noe som former tanker og forestillinger om hvordan steder er. Dette har ifølge Holloway og Hubbard (2001 i Berg & Dale, 2004) tre funksjoner. Det påvirker hvordan folk ser omgivelsene, hvordan folk handler og engasjerer seg og sist men ikke minst hvordan folk ser på de menneskene som knyttes til myten eller den sosiale representasjonen (Holloway & Hubbard, 2001 i Berg & Dale, 2004). Det fins derimot ikke bare myter om spesifikke steder, men også om kategorier av steder. For eksempel “bygda” og “byen”. Med dette kan man se at mennesker og steder er gjensidig konstituerende. Identitetene til begge er både flertydige og dynamiske (Berg & Dale, 2004).

In place/out of place – Geography, Ideology and Transgression er en bok skrevet av Tim Cresswell i 1996. Her prøver Cresswell å belyse forholdet menneske – sted. Han bruker begrepsparet *in place/out of place* for å belyse dette. Her brukes ikke sted bare som en romlig referanse, det er også tydeligere knyttet til identitet. “Something or someone belongs in one place and not in another. What one’s place is, is clearly related to one’s relation to others” (Cresswell, 1996:3 I Berg & Dale, 2004: 51). I stedsbegrepet kombineres det romlige og det sosiale. På bakgrunn av dette blir det viktig å se på hvordan normer og ideer om hva som er passende eller riktig formidles gjennom steder. På en side strukturerer steder den normative verden. På den andre siden brukes de også til å bevisst eller ubevisst stille spørsmål ved den. Det er når noen overskrider det som er passende eller det som er riktig at “normalen” synliggjøres. Når ulike grupper har ulike ideer om hva som er på sin plass kan det lett oppstå konflikter, maktkamp og forhandling om hva som er normalt. Dettens vil videre endre sosial praksis. Cresswell studerer overskridelser (‘transgressions’) for å se hvordan det hegemoniske konstitueres eller utfordres. Dette bruker han som et metodisk grep. Det er gjerne lettere å belyse det normale ved å se på det unormale. Begivenheter utenom det vanlige, som gjerne får stor oppmerksomhet i media eller i lokalsamfunnet, får gjerne folk til å reflektere og stille spørsmål ved handlinger. Det vil med dette defineres det som er passende i gitte settinger. Det viktige med overskridelsene er ikke handlingene i seg selv, med resultatet av dem. Når et menneske ikke er på sin plass omtales de gjerne som en *outsider* (både på norsk og engelsk). En outsider kjenner ikke til stedets normer og vet ikke hvordan man oppfører seg passende. Dette står i motsetning til en insider; en som kjenner til normene (Cresswell 1996, i Berg & Dale, 2004). I denne studien kan dette bli synlig når flere aktører involveres i prosessene rundt

evakueringer og skredfaren. Opplevs noen som outsiders? Hvordan forholder man seg til stedet når det er ulike ideer om hva stedet er?

Rose (1995) er opptatt av hvordan meninger og følelser fyller steder og hvordan folk erfarer, tenker om og opplever steder, deres “sense of place”. Denne skiller seg fra 1970- tallets humanistiske forståelse av begrepet. Hun mener at “sense of place” ikke alene er en individuell opplevelse av følelser og meninger. Følelser og meninger formes i stor grad av de sosiale, kulturelle og økonomiske forholdene som individer befinner seg i (Rose, 1995). Rose tar for seg begrepet mer analytisk. Hun hevder at det er tre måter mennesker relaterer seg til sted. Man kan identifisere seg *med* et sted, *mot* et sted eller *la være* å identifisere seg med et sted.

Identifisering *med* sted henger gjerne sammen med hjemmet. Identitet knyttes til et bestemt sted ved at mennesket hører sammen med eller hjemme i/på stedet. En nærliggende tanke er da at hjem er et bestemt hus med en bestemt hage. Dette stedet representerer ro, trygghet og avslapping. Det er et sted en kan være seg selv. Dette er en veldig relevant forståelse av menneske – sted som er synlig i analysen. Rose (1995) vektlegger at man kan identifisere seg med steder på flere nivåer; lokalt, regionalt, nasjonalt, overnasjonalt og globalt. Folk som aldri kan tenke seg å flytte, og heller velger lengre pendleveier eller arbeidsledighet for å slippe å flytte, er et opplagt eksempel på hvordan folk identifiserer seg med steder. Omvendt er de som finner sin plass når de kommer som nyinnflyttet. De kommer gjerne fra et sted de ikke likte, til et sted de likte godt. I denne studien kan dette ses i lys av hva informantene opplever som hjem. Kan det å bo et sted som ofte knyttes til usikkerhet og frykt endre identiteten man føler til hjemmet?

Mennesker kan som nevnt over også identifisere seg *mot* steder. Rose (1995) bruker Edward Saids bok *Orientalism* (1978) for å beskrive dette. Her viser Said hvordan Vestens myter om Østen, som finnes i litteraturen og billedkunst, influerer hvordan Vesten tenker på og tolker Østen. Ikke bare influerer det forestillingen om Østen, men også forestillingen om sine egne hjemland i Vesten. De gamle mytene fremstilte Østen som eksotisk, dekadent og korrump, mens Vesten er moralsk og sivilisert. De forestillingene man hadde om Vesten var avhengige av forestillingene om Østen. Noe man kunne identifisere seg *mot*. Det er ikke bare steder som er

ukjent man kan identifisere seg mot. For eksempel kan man se at ungdommer identifiserer seg mot hjemstedet, da de ikke lenger identifiserer seg med hjemstedets dominerende arbeidsform. I denne studien kan dette bli synlig da ulike aktører har ulike forestillinger om stedet. Hvordan forholder de evakuerte seg til forestillingene om stedet?

Den siste måten Rose (1995) mener mennesker relaterer seg til sted er ved å *la være* å identifisere seg til steder. Hun mener at mennesker noen ganger kan ha vanskeligheter for å identifisere seg til steder fordi andre steder er viktigere i identitetsprosjektet. For eksempel er det å være europeer eller skandinaver underordnet å være nordmann. En annen grunn til at mennesker kan la være å identifisere seg med steder er at stedet oppleves som fremmed. Det kan være et sted hvor man “bare har havnet”. Dette gjelder for eksempel flyktninger som kommer til steder hvor de føler seg fremmed. En form for likegyldighet til sted, som kan komme til syne om innflyttere føler at de ikke har fått valgt sitt hjemsted, er et eksempel på hvordan man kan velge å ikke identifisere seg med steder. Denne likegyldigheten kan også komme til syne når bosteder oppleves som midlertidig (Rose, 1995 i Berg & Dale, 2004). Hos mine informanter kan dette bli synlig i de alternative boligene de får under evakueringene. Blir disse et hjem eller lar de vær å identifisere seg med stedet?

3.1.5 Utviklingen av stedsteorien etter 2004

I senere tid har Massey videreutviklet sitt relasjonelle stedsbegrep. Steders relasjonelle karakter understrekes med begrep som ‘sammenkastethet’ og flyktighet (Berg, 2009). Her videreføres forståelsen av sted som møtested, men dynamikk og endring vektlegges i enda større grad. For eksempel er noe som har skjedd på et tidligere tidspunkt like viktig i forståelsen av sted som det som foregår nå (Berg & Dale, 2015). De nyere innspillene på stedsbegrepet som trekkes frem av Berg og Dale (2015) kan ses som en videreføring av det relasjonelle stedsbegrepet. Noen ganger er det derimot hensiktsmessig å snakke om nye perspektiver eller tilnærminger. Berg og Dale (2015) presenterer fem nye perspektiver som i stor grad er beslektet. På grunn av begrensinger i oppgaven vil jeg kort presentere alle de fem perspektivene, men ett perspektiv; steder som hybride og mer-enn- menneskelige nettverk, vektlegges mest.

Det første perspektivet er mobilitet og sted (Berg & Dale, 2015). Her reises spørsmål som: hva er sted når alt er mobilt? Denne tilnærmingen kan ses i lys av den mobile vending. Mobilitet er med på å endre steder, på samme tid som det skaper forbindelser mellom steder. Steder blir viktigere på en ny måte i en mobil verden. For eksempel gjør flytting at man kan ha tilknytning og føle tilhørighet til flere steder (Berg & Dale, 2015). I min oppgave kan dette synliggjøres spesielt hos en informant som igjennom livet har flyttet flere steder. Opplever denne informanten en sterk tilknytning til bare ett sted, eller til flere?

Det neste fokusområdet er sted som ansamling (Berg & Dale, 2015). Ansamlingsteori søker etter å forstå samspillet mellom homogene elementer, både menneskelige eller ikke-menneskelige, tekniske eller naturlige, organiske eller uorganiske. I ansamlingsteori legges det vekt på den stadige forandringen/usikkerheten og transformasjon. Sted som tilblivelse er neste perspektiv. Denne tar utgangspunkt i non-representational theory (NRT). Her vektlegges det som ikke kan beskrives med ord og ikke kan fanges opp, i motsetning til representational theory (RT)). Emosjonelle stemninger og hendelser er eksempel på dette. Kroppslige uttrykksformer, praksis og prestasjoner vektlegges. NRT er en måte å forholde seg til verden og er i utgangspunktet ikke en teori. Det neste perspektivet, sted som territorium, er en kritikk mot det relasjonelle stedsbegrepet (Berg & Dale, 2015). Det er derimot ikke en radikal endring. Det er et mer nyanserende perspektiv til stedsbegrepet. Her vektlegges det at relasjonalitet og nettverk har fått en stor betydning for sted på bekostning av territorier (regioner, steder, hierarkier). Steders forestillinger om stat og territorium kan ikke frikobles fra regioner og regionale utviklingsprosesser.

Det siste perspektivet, og det mest synlige i denne studien, er steder som hybride og mer- enn-menneskelige nettverk (Berg & Dale, 2015). Allerede fra 1990-tallet utviklet det seg teori som sier at natur og samfunn ikke kan skilles (Latour, 1993, Whatmore, 1999, 2002, 2004 i Berg & Dale, 2015). I dette perspektivet vektlegges det at alle enheter, både menneskelige og ikke-menneskelige/mer-enn-menneskelige, inngår i nettverk (Berg & Dale, 2015). Gjennom nærvær/deltakelse eller fravær/ikke-deltakelse kan alle enheter påvirke steder. I tillegg til levende enheter (mennesker, planter og dyr) må ikke-levende enheter (materialer og teknologi) forstås som aktører i hvordan vi forholder oss og relaterer til hverandre og verden (Crang, 2013 i Berg & Dale, 2015). Gjennom stabiliserende prosesser og relasjoner som oppleves som stabile

kan man identifisere nettverk i de dynamiske stedene (Berg & Dale, 2015). Det fokuseres på hva som er og ikke er, hva som inngår og hva som ikke inngår, i ulike nettverk. Denne tenkningen har bidratt til en nytenkning av sted som anser steder som hybride nettverk (Berg & Dale, 2015).

Masseys *For space* fra 2005 er også inspirert av denne måten å tenke. Hun setter spørsmålstejn til hvordan steder kan forstås som midlertidige grupperinger av enheter i forhold til naturen. På samme tid som den sosiale arenaen er i endring er også naturen kontinuerlig i endring (Massey, 2005 i Berg & Dale, 2015). Dette illustreres ved å se på den kontinuerlige endringen av fjell. Den geologiske historien forteller oss at fjell hele tiden har vært i endring, og det er noe som fortsetter å endre seg. Det vektlegges også av Massey at ulike fenomener endrer seg i ulik takt. Steder omtales som “øyeblikk som vil bli spredt” (Massey, 2005 i Berg & Dale, 2015, s. 36). I ulike sammenhenger må naturen og prosesser knyttet til naturen tas hensyn til. Hvor mye naturen kan kontrolleres og endres viser hvor mye makt naturen har for steder. Massey viser til eksempler av Davis (2000) som har påpekt av skapelsen av dagens Los Angeles i stor grad har vært en konfliktylt sammenkastethet av både menneskelige og ikke-menneskelige aktører (Berg & Dale, 2015). I Los Angeles har det pågått en forhandling om sted, hvor mennesker i stor grad har trodd på evnen til å endre det som ikke er menneskelig. For eksempel jordskjelv. Jordskjelv er en ikke-menneskelig handling som i stor grad påvirker sted og er del av nettverket som skaper sted (Davis, 2000 i Berg & Dale, 2004).

Anderson (2015) belyser også dette med mer enn menneskelige nettverk, og hvordan naturen kan knyttes til dette. Tradisjonelt sett anses natur som separert fra kultur. Naturen er et sted mennesker ikke gjør eller skaper, mens kulturen er noe mennesker gjør og skaper (Anderson, 2015). Den tradisjonelle tenkningen rundt natur og kultur separerer disse to. De menneskelige og ikke-menneskelige aktørene separeres. Videre kan det argumenteres for at vi i dag i stor grad påvirker og former naturen (Anderson, 2015). For eksempel gjennom å endre atmosfæren, og dermed endre været, kan man argumentere for at hvert punkt på jorden på ett sett og vis er menneskeskapt og kunstig (McKibben 1989 i Anderson, 2015). Her ser man tydelig at naturen ikke kan separeres fra steder. Mennesker kan i stor grad påvirke og endre naturen og ens makt på stedet, på samme tid som naturen også kan endre menneskenes makt og forhold til steder. Som nevnt tidligere viste Massey til eksempel fra den geologiske historien. Fjell er noe som

alltid er i endring, og vil fortsette å være det. I denne studien blir påvirkningen fra ikke-menneskelige aktører også svært synlig. Hvilke aktører finner man i området under Mannen, og hvilken påvirkningskraft kan ikke-menneskelige aktører ha på stedet?

I den neste delen av kapittelet går jeg videre til begrepet hjem. Tenkingen rundt hjem-begrepet henger sammen med tenkingen som jeg har vært gjennom fram til nå. Doreen Masseys arbeid har vært spesielt viktig for utviklingen av Blunt og Dowlings *Critical Geography of Home* (2006) som er hovedkilden i nesten delkapittel.

3.2 Hjem

Hva er hjem? Dette er et spørsmål med flere svar. Det er stor variasjon i opplevelsen av hjem og det et komplekst teoretisk konsept. Noen kan tenke på de fysiske strukturene til et hus eller en bolig, mens andre vil tenke på forholdene eller koblingene mellom sted og tid (Blunt & Dowling, 2006). Rapoport (1995) reiser kritikk mot at forståelsen av begrepet er for mangfoldige og ofte motstridene. På samme måte som stedsbegrepet mener han at begrepet er for uklart og vagt. Det kan, satt på spissen, betyr akkurat det man måtte ønske at det skulle bety. “Both in popular and professional usage the term home often refers both to an object, artifact, or physical thing in the environment as well as people’s reaction to it, their links and relationships with it” (Rapoport 1995:41). I sitatet menes det at det er meningsløst å nytte samme begrepet om både menneskets relasjon til en bolig og meningene mennesker tilegner den og den fysiske strukturen, altså selve boligen. Han argumenterer for at hus og hjem er begreper som burde holdes adskilt siden de refererer til ulike sider. I det norske språket er begrepene hus og hjem adskilt. De kan derimot ofte bli brukt om en annen i dagligtalen. I andre språk er ikke hus og hjem alltid adskilte begreper. For eksempel på spansk – casa, eller på fransk – maison. Dette mener Rapoport både er overflødig og forvirrende. Blunt og Dowling (2006) opererer også med disse to begrepene adskilt. Hjem må ikke være et hus og hus må ikke være et hjem. De anerkjenner derimot at hjem ofte knyttes til et hus eller en fysisk struktur. Hjem og ideen om hjem knyttes til fortiden, i form av egne minner fra barndommen og opplevelser gjennom livet. Det knyttes også til fremtiden ved at det for eksempel er et ideal av hjem man søker etter (Blunt & Dowling, 2006). Kompleksiteten av begrepet kommer også frem i populærkulturen. På TV vises ulike programmer som omhandler hjem og livet i hjemmet. Både i form av ulike såpeserier som vektlegger forsteder og livet i forstaden. Også gjennom

oppussingsprogram illustreres et ideal for hvordan et hjem skal se ut. Her knytter man igjen hjem til hus og bygde strukturer. Hjem som en følelse av tilhørighet eller tilknytning er også veldig synlig som en nøkkelkarakteristikk i den moderne verden. Her separeres hus- og hjem begrepene i større grad (Blunt & Dowling, 2006).

Hvordan går vi frem når vi skal prøve å forstå hjem? Forskere fra flere ulike disipliner har prøvd å takle spørsmålet om hjem på ulike måter. I over to hundre år har hjem vært gjenstand for aktiv forskning (Riukulehto & Rinne-Koski, 2016). Shelly Mallet påpeker i artikkelen *Understanding home: a critical review of the literature* (Mallet, 2004) at det finnes ingen konsensus omkring begrepets mening på tvers av fagtradisjoner. Hun er en av mange som etterspør en kritisk gjennomgang av bruken. Selv om ulike fagdisipliner anerkjenner, og bruker, begrepet tar de gjerne bare utgangspunkt i en del av det istedenfor å søke etter å behandle begrepet i sin helhet (Mallet, 2004). For min oppgave har Blunt og Dowling sitt verk *Home* (2006) vært sentralt. De prøver i sin bok å presentere en argumentasjon og forståelse av hjem, istedenfor å gå inn i spesifikker blant alle begrepsforståelsene presentert om hjem. De presenterer hjem som et sted vi lever. Mer enn dette er hjem også en idé og en forestilling som baseres på følelsene (Blunt & Dowling, 2006). Dette kan være følelser av tilhørighet, ønsker og intimitet (se for eksempel på frasen: 'å føle seg hjemme'). Det kan også være knyttet til følelser av frykt, vold eller fremmedgjøring. Disse følelsene, ideene og fantasiene er romlige. Hjemmet er romlig forestilt; et sett med sammenhengende og varierende ideer og følelser, som er relatert til kontekst og som konstruerer steder, strekker seg over rom og skala og forbinder steder. Hjem er et sammensatt og flerdimensjonalt geografisk konsept. Enkelt sagt, ut ifra denne forståelsen, kan man se på hjem som et sted/område, et sett av følelser/kulturell betydning og relasjonen mellom disse to. Hjem er mer enn hus eller husstand. Mens hus og hushold er komponenter i hjem, utgjør de alene ikke de komplekse sosio-romlige relasjonene og følelsene som definerer hjem (Blunt & Dowling, 2006). Blunt og Dowling (2006) skiller mellom tre tradisjoner i deres generelle presentasjoner av hjem- forskning: Generell bolig og husholdningsforskning (boligstudier – 'housing studies'); Den industrielle samfunnsorienterte marxistiske tradisjonen (marxismen); og humanistisk forskning (humanisme). I følgende del vil jeg først presentere disse tre tradisjonene. Videre vil jeg ta for meg kritikken av den marxistiske tradisjonen; feministisk tilnærming til hjem. Til slutt vil jeg presentere de ulike dimensjonene ved begrepet hjem.

3.2.1 Boligstudier

En av de viktige elementene av hjem i denne forståelsen er hus eller husly er en struktur som vi kan huse oss i (Blunt & Dowling 2006). Det behøver nødvendigvis ikke å være et hus, men kan være alt fra en benk i en park til en enebolig. Hjem forstås her som noe på et bestemt sted. *Boligstudier* ('housing studies') er en sammensatt tradisjon som undersøker flere aspekter ved tilbud av bolig (Blunt & Dowling 2006). Riukulehto og Rinne-Koski beskriver denne forskningen slik:

[...] interest is focused on home as a building, an interior, and a place of action. Home is architecture and design. Home is objects of art. Home is material culture, utility articles, and consumer goods which are not limited to the interior of the house. Home is also a stage of visual culture and life, which has been recorded in photos and movies. Description of home landscapes, an ideal home, an ideal apartment, and the living environment all fall into this research tradition (Riukulehto & Rinne-Koski, 2016: 1).

Som man kan se i sitatet over er boligstudier mangfoldig og komplekst. Flere ulike aspekter ved hjem faller under denne tradisjonen. For ordens skyld er det nyttig å tenke seg at boligstudier har fire hovedpunkter (Blunt & Dowling 2006). Disse hovedpunktene er boligpolitikk, økonomi knyttet til boligtilbud, boligdesign og opplevelser og mening med hjem i ulike boligformer. Forståelsen av hjem Blunt og Dowling (2006) presenterer i *Home* bruker mye fra denne tradisjonen. Spesielt rettes fokuset på viktigheten av hus som hjem og at det er sosiale, økonomiske, historiske og kulturelle forankringer i boliger. Det de derimot ser bort fra er at en fysisk bolig alltid må være til stede for å forstå hjem. Hjem er ofte en bygd form. Det ser jeg også i denne studien, men det behøver ikke alltid å være det. Ganske enkelt er hjem en serie av følelser og tilknytninger. Noen av disse er knyttet til den fysiske strukturen som gir husly. På motsatt side kan man også leve i et hus men ikke føle seg hjemme (Blunt & Dowling, 2006). I denne oppgaven forholder informantene seg til ulike boliger og eventuelt også flere hjem. Gitt at hus ikke er et hjem og at hjem ikke alltid er opplevd i et hus, kan vi utforske hjem innad og utover hus og boliger (Blunt og Dowling, 2006).

De fire hovedpunktene av boligstudiene blir synlig i analysen i denne oppgaven. Både boligpolitikk og økonomi er viktige aspekter i boliger. Videre er også boligdesign og opplevelse

av hjem i ulike boliger et viktig aspekt. Lever alle boligene de har vært i opp til deres ideal av et hjem?

3.2.2 Marxistisk tilnærming til hjem

De marxistiskinspirerte tenkerne skiller seg fra boligstudier da de ikke spesielt vektlegger bolig og hjem. De fokuserer heller på produksjon, arbeidsplasser og arbeidsprosesser (Blunt og Dowling, 2006). Hjem og rammene for et hjem er irrelevant. Hovedfokuset er på arbeid og produksjon. I en marxistisk tilnærming blir hjem synliggjort siden det er en sfære for reproduksjon (Blunt og Dowling, 2006). Hjem er et sted hvor arbeidskraft er produsert; arbeidere får mat, hvile, nye klær og husly. Sosial reproduksjon er ikke den største delen av marxistisk tenkning. Produksjon og arbeid er fortsatt hovedfokuset. Hjem blir et sted som forsikrer at arbeidere er i stand til å fortsette å jobbe. Økonomi er et viktig aspekt her. Hjem spiller en rolle i den ideologiske reproduksjonen av kapitalismen. Det å eie bolig oppmuntrer spesielt til forpliktelse og identifisering til kapitalistiske verdier. Det faktum at arbeidere ble huseiere mente ikke bare at de utviklet et økonomisk eierskap i suksessen til kapitalismen. Mennesker ble avhengige av inntekter til å nedbetale boliglån dette gjorde streik- handlinger mindre sannsynlig. Innenfor marxismen representerer hjem en hindring for sosial endring. Blunt og Dowling (2006) vektlegger at denne tilnærmingen alene ikke tilstrekkelig kan underbygge en geografisk analyse av hjem, men det har noen viktige momenter som også er synlig i min analyse. I denne studien tydeliggjøres dette perspektivet gjennom både opplevelse av hjem og hjem som separert fra arbeid. Er det slik at hjem alltid er et sted som separeres fra arbeid? Eller kan hjem også være et sted for både husarbeid og annet lønnet arbeid?

3.2.3 Humanistisk tilnærming til hjem

Humanistiske geografer plasserer hjem i sentrum av deres analyser. Et sentralt fokus i denne tilnærmingen ligger på menneskelig handling og kreativitet. Dette gjør at steder blir meningsfulle og signifikant for mennesker (Blunt & Dowling, 2006). Det var først på 1970-tallet at arbeidet til humanistiske geografer vokste til en tradisjon av hjem- forskning (Riukulehto & Rinne-Koski, 2016). Det var Yi-Fu Thuan og Edward Relph som først viste interesse til forholdet mellom mennesker og sted, som beskrevet i delkapittel 3.1.2 (Relph, 1976, Tuan, 1977 i Berg & Dale, 2004). Den humanistiske tradisjonen fokuserer på hjem, eller hele sfæren av hjem, i deres forståelse av opplevelsen av sted (Blunt & Dowling, 2006).

Humanistiske geografer fokuserer på meningen av hjem og på hvilken måte hjem er et meningsfylt sted. Hvordan relaterer og opplever mennesker boliger og hvordan skapes en følelse av hjem, når det gjelder komfort og tilhørighet. (Blunt & Dowling, 2006). Hjem er nødvendigvis ikke et hus eller husly for humanistiske geografer, slik som det er for tilhengerne av boligstudier. Hjem er i denne tilnærmingen er veldig spesielt sted, et essensielt sted. Når de undersøker menneskers opplevelser av verden og stedene innad i den, viser humanistiske geografer en idé om at hjem er grunnsteinen til identitet. Det er et sted av betydning (Blunt & Dowling, 2006; Riukulehto & Rinne-Koski, 2016). Hjem er i denne forstanden mye mer enn hus, følelser og tilknytning til bestemte steder og mennesker. Hjem er hjertet, et ankerpunkt, som mennesker blir sentrert gjennom (Blunt & Dowling, 2006). I denne oppgaven kan den humanistiske tilnærmingen til hjem bli synlig i informantenes forståelse av hjem. Er hjem for de utsatte bare boligen de bor i eller strekker opplevelsen av hjem seg utover de fysiske strukturene?

3.2.4 Feministisk tilnærming til hjem

Feministisk rammeverk har vært viktig i utviklingen av geografisk tenking om hjem (Blunt & Dowling, 2006). En av grunnene til dette er at feministiske tenkere vektlegger kjønn i de levde opplevelsene og ideene av hjem. På tvers av de tidligere presenterte rammeverkene anerkjennes det at hjem har å gjøre med intime, familiære relasjoner og den hjemlige sfæren. Husholdninger og hjemlige relasjoner er kritisk kjønn. Kjønnede forventninger og opplevelser flyter gjennom alle disse sosiale relasjonene og deres materialiteter. Kjønn er dermed kritisk i forståelsen av hjem. I tillegg til dette understreker feminister at hjem er et nøkkelsted for undertrykkingen av kvinner (Blunt & Dowling, 2006). Kjønnede forventninger er derimot ikke den feministiske vinklingen som blir synlig i denne oppgaven. Det som blir synlig er den feministiske kritikken mot den marxistiske tilnærmingen.

Tanken på hjem som et fristed hvor en kan trekke seg tilbake kan beskrive livet til en mann som har hjemmet som en tilflukt fra jobb. Det beskriver definitivt ikke livet til kvinner som har hjemmet som arbeidsplass (Blunt & Dowling, 2006). Marxistisk tilnærming til hjem har blitt kritisert av sosialistiske feminister (Blunt & Dowling, 2006). Sosialistiske feminister utfordret

den marxistiske forestillingen om at hjem bare er et sted for sosial reproduksjon og ikke en arbeidsplass. For kvinner kan hjem kan i stor grad betraktes som en arbeidsplass. Husarbeid; vasking, matlaging og pleie skjer i hjemmet. Selv om dette ikke er lønnet arbeid, er det fortsatt arbeid. Arbeidsplassen blir med dette ikke separert fra hjemmet. Snarere blir hjem og arbeid koblet sammen og avhengige av hverandre.

Feministiske tenkere søker etter å belyse koblingen mellom hjem og arbeid. De utfordrer den enkle kategoriseringen, beskrevet i marxismen, av en privat og en offentlig sfære. Å beskrive koblingene mellom hjem og arbeid er en del av et bredere feministisk mål som går ut på å utfordre og endre de enkle kategoriseringene rundt offentlige og private sfærer (Blunt & Dowling, 2006). Mange tilnærminger til hjem er avhengige av at hjemmet skilles fra det offentlige rom. Humanistiske tenkere forstår for eksempel hjem som et essensielt sted. Marxister forstår hjem som separert fra arbeid, et tilfluktsted. Feministisk forskning har empirisk og teoretisk vist at fysiske og forestilte hjem ikke er eksklusivt private, familiære eller feminine. Offentlige og private rom er ikke forhåndsbestemt men de blir heller synlig gjennom historiske og geografiske forhold (Blunt & Dowling, 2006). Denne tilnærmingen må ses i lys av den marxistiske, delkapittel 3.2.2. Her blir hjem tydelig “plassert” borte fra arbeidet og fra det offentlige. Opplever derimot alle hjem som separert fra arbeid? Om hjem og arbeid ikke er separerte sfærer, hvordan oppleves hjemmet da?

De presenterte tilnærmingene beskriver hvordan man kan forstå hjem. Boligstudier kobler hjem til strukturen. Marxistene ser på hjem som et sted for sosial reproduksjon, separert fra arbeidet. Humanistene ser på hjem som et essensielt sted, som ikke må være knyttet til en bolig. Sist reiser feministene kritikk til marxistene for den enkle inndelingen av en offentlig og en privat sfære. For de aller fleste foregår noe for form arbeid i hjemmet. Videre finnes det flere dimensjoner ved begrepet hjem. I den neste delen av dette kapitlet skal jeg presentere disse dimensjonen. Her går jeg nærmere inn på ulike aspekter ved begrepet og hvordan det kan benyttes analytisk.

3.3 Dimensjoner ved begrepet hjem

Hjem er et komplisert begrep. Utallige definisjoner kan gjøre forståelsen av hjem svært forvirrende. Flere forsøk har blitt gjort for å prøve å lage en enhetlig definisjon av begrepet. Saunders og Williams argumenterer for eksempel for at hjem er: “socio-spatial entity, the result of the fusion of the physical unit of the house and the social unit of the household” (1988:83 i Easthope, 2004: 134). Denne definisjonen av hjem baserer seg på Giddens “locale”- begrep (delkapittel 3.1.1) hvor ideen om at sosial interaksjon delvis påvirkes av ens romlige omgivelser (Berg & Dale, 2004). Saunders og Williams (1988) argumenterer for at hjemmet er et avgjørende sted fordi det er i hjemmet de grunnleggende sosiale relasjonene blir konstituert og reproduisert (Easthope, 2004). De vektlegger også spesielt husholdningen (den sosiale organiseringen av hjemmet) og hvordan husholdninger representerer kjernen av en hjemlig enhet i det moderne samfunnet. Siden hjemmet både er en husholdning og en fysisk romlig enhet, er hjem et sosio-romlig system som ikke kan reduseres til bare den sosiale enheten av husholdningen eller den fysiske enheten av huset. (Easthope, 2004, Mallet, 2004). Easthope (2004) identifiserer ulike måter hjem blir definert som i den akademiske litteraturen. Det har blitt forstått som en “socio-spatial entity” (Saunders and Williams, 1988), en “psycho-social entity” (Giuliani, 1991; Porteous, 1976), en “emotive space” (Giuliani, 1991; Gurney, 2000) eller en kombinasjon av disse tre (Somerville, 1992, 1997). Felles for alle disse tilnærmingene er at selv om et individs hjem vanligvis er forstått som satt i sted (og tid) er det ikke de fysiske strukturene som lager hjem. Selv om hjem kan være lokaliserte er det ikke lokaliseringen som er hjem. Hjem kan derimot forstås som steder som har stor sosial, psykologisk og emosjonell mening for både individer og grupper (Easthope, 2004).

Både Easthopes artikkel “A place called home” (2004) og Blunt og Dowlings *Home* (2006), som er ‘a critical geography of home’, stiller seg kritiske til tilnærminger hvor hjem betraktes som noe lukket og statisk. Hjem kan ikke bare anses som den fysiske strukturen eller boligen. Hjem forstås som både noe materielt og noe opplevd som relaterer til hverandre, samtidig som de anerkjenner at det også omhandler politiske prosesser og menneskelige relasjoner (Easthope, 2004, Blunt & Dowling, 2006). Et hus eller en bolig blir ikke automatisk et hjem, men det blir et hjem når noen gjør det til et (‘home- making’).

I tilnærmingen til hjem legger Blunt og Dowling Masseys relasjonelle stedstilnærming til grunn (delkapittel 3.1.4). De fastslår med dette at hjem er et sted. “[...] home is: a place/site, a set of feelings/cultural meanings, and the relations between the two” (Blunt & Dowling, 2006: 2-3). Siden denne relasjonelle stedstilnærmingen bygger på Agnews tre tilnærminger til sted, kan man også se at kompleksiteten av hjembegrepet også kan ses ut fra disse. Hjem kan anses som “location” der de fysiske og synlige egenskapene vektlegges. Det kan også anses som “sense of place” hvor individers følelser og forestillinger er det viktigste. Tilslutt kan man anse hjem som “locale” der hjem blir en kontekst for hverdagslivet til individer. Som tidligere nevnt er ikke disse forståelsene konkurrerende men de er komplementære. Hjem er verken det ene eller det andre. Det forstås i relasjon til hverandre, altså summen av relasjonene (Blunt & Dowling, 2006). Blunt og Dowling, som legger til grunn en relasjonell tilnærming, mener hjem må betraktes som et åpent og dynamisk sted. Det er hele tiden under konstruksjon og rekonstruksjon. “Home does not simply exist, but is made” (Blunt & Dowling, 2006: 23).

For å oppklare trekker Blunt og Dowling (2006) ut tre komponenter for å forklare en kritisk geografi av hjemmet; hjem som materielt samtidig som forestilt (3.3.1), forbindelsen mellom hjem, makt og identitet (3.3.2) og hjem som flerskalert (‘multi-scalar’) (3.3.1). Disse elementene er ikke gjensidig utelukkende men de overlapper. Det vil for orden skyld være hensiktsmessig å ta en separat gjennomgang av disse.

3.3.1 Hjem som materialitet, følelser og forestillinger

Hjem er både et sted/en fysisk lokasjon og et sett av følelser. Som Nikos Papastergiadis foreslår: “The ideal home is not just a house which offers shelter, or a repository that contains material objects. Apart from its physical protection and market value, a home is a place where personal and social meaning are grounded” (Papastergiadis, 1998:2 i Blunt & Dowling, 2006: 22). Eller som Roberta Rubenstein minner oss på: Hjem er “[n]ot merely a physical structure or a geographical location but always an emotional space” (Rubenstein, 2001:1 i Blunt & Dowling, 2006: 22). I likhet med disse forfatterne insisterer Blunt og Dowling (2006) på at de viktigste funksjonene i hjemmet er både materielle og forestilte. Det er et sted og et sett med betydninger/følelser. Hjem er en materiell bolig og det er også et affektert sted, formet av følelser og tilhørighet (Blunt & Dowling, 2006). Som geografer forstår vi hjem som en relasjon mellom materielle og forestilte rom og prosesser. Den fysiske beliggenheten og følelsesmessige

relasjonene er knyttet sammen, heller enn separert og adskilt. Naturen er for eksempel et viktig aspekt i denne studien. Dette må i stor grad må knyttes sammen med de følelsesmessige relasjonene. Materielle og forestilte geografier av hjem er relasjonelle; den materielle formen av et hjem er avhengig av hva hjemmet tenkes å være og forestillingen om hjem er påvirket av de fysiske formene av boligen (Blunt & Dowling, 2006). For eksempel om et hjem forstås som et fristed fra arbeidsplassen, slik marxistene tenker, vil hjemmet bli skapt i en bolig borte fra arbeidsplassen. Dermed er det ikke selve boligen eller følelsen av tilbaketrekking som er hjem, det er relasjonen mellom de to som skaper hjem.

3.3.2 Hjem; et politisk sted

Hjem er et sted og noe som danner identiteter. Gjennom levde og forestilte opplevelser av hjem produseres og relateres menneskers sans av dem selv (Blunt & Dowling, 2006). Disse identitetene og hjem er produsert og uttrykt gjennom maktforhold. Blunt og Dowling (2006) finner Masseys arbeid veldig nyttige for å forstå hjem, identitet og makt. Hun skriver at hjem, og andre steder, har en maktgeometri ('power geometry'). Mennesker er ulikt posisjonert i relasjon til hjem og har ulik opplevelse av det. Maktgeometrien av levde og forestilte hjem i en slik dominant ideologi validerer noen relasjoner og marginaliserer andre. Dermed defineres noen steder som hjem og andre ikke, noen identiteter som hjemlige og andre ikke og noen opplevelser som tilfredsstillende mens andre er fremmedgjørende (Blunt & Dowling, 2006). Den dominerende forestillingen av hjem inkluderer familie, gammeldagse kjønnsrelasjoner, stabilitet, sikkerhet og eid bolig. Blunt og Dowling (2006) prøver i sin bok *Home* å diskutere og utforske disse forestillingene mer enn å bare akseptere de. Identifisering av hjemlige og ikke-hjemlige hjem er et sentralt fokus (Blunt & Dowling, 2006). Hjemlige hjem illustrerer ulike bygninger og opplevelser som blir opplevd som hjemmekoselig. Dette kommer til syne gjennom design og opplevelser av forstadshjem. I kontrast til dette bli andre bygninger og opplevelser, som for eksempel å leve i flyktingleir eller et vandrerhjem for hjemløse, opplevd som ikke-hjemlige siden disse ikke samsvarer med de normative forestillingene av hjem (Blunt & Dowling, 2006). Blunt og Dowling (2006) prøver å demontere dikotomien mellom hjemlig og ikke-hjemlig hjem. Dette gjør de med å utforske måten hvor tilsynelatende hjemlige steder kan oppleves som ikke-hjemlig, og steder som er antatt å være ikke-hjemlig blir opplevd hjemlig (Blunt & Dowling, 2006).

3.3.3 Hjem som åpent, dynamisk og flerskalert

Den siste komponenten i en kritisk geografi av hjem forholder seg eksplisitt til romligheten av hjem (Blunt & Dowling, 2006). Hjem som et sted er et porøst og åpent skjæringspunkt mellom sosiale relasjoner og følelser. Som feministene har pekt på er hjem ikke bare private eller offentlige, men begge. Hjem er ikke separert fra den offentlige verden, men den er konstituert gjennom dem. I de forestilte og opplevde hjem er familieforhold og identitet viktig. Det er viktig å vektlegge at andre sosiale relasjoner også krysser hverandre i hjemmet. Familieforhold og identitet er definitivt viktig i de imaginære og opplevde hjem (Blunt & Dowling, 2006). For eksempel viser Lesley Johnson (1996) overbevisende at modernitet også er dannet gjennom hjem. Opplevelser innad i hjemmet, som for eksempel omsorg for barn og eldre, er kritisk i skapelsen av borgere og moderne gjenstander. Som også Sallie Marston (2000) minner oss på, baseres hjemmet på forbruk av varer. Møbler, klær og mat innebærer også konstruksjonen av klasse, nasjonal og kulturelle identitet. Gitt at flere sosiale prosesser krysser hverandre i hjemmet blir ulike identiteter av kjønn, rase, klasse, alder og seksualitet reproduisert og bestridt (Blunt & Dowling, 2006).

En annen romlig forståelse av hjem er at hjem er flerskalert (Blunt & Dowling, 2006). Mye av litteraturen om hjem presentert hittil fokuserer bare på boligen/bygningsmassen og/eller husholdningen. I kontrast til dette vektlegger Blunt og Dowling (2006) at følelsen av tilhørighet og fremmedgjøring er konstruert på tvers av mangfoldige skalaer. Ved at hjem anerkjennes som flerskalert og overlappende fører dette den kritiske geografien av hjem i to retninger. Først trenger hjemstedet ikke å være et hus eller en bolig selv om de ofte er det. For det andre skjer forestillinger om hjem i andre skalaer og konstruerer også andre skalaer. Følelsen av tilhørighet og relasjon med andre kan være knyttet til et nabolag, en nasjon, strekt på tvers av transnasjonale rom eller lokalisert på en parkbenk (Blunt & Dowling, 2006).

Alle disse tre elementene av hjem- begrepet er viktig i min tilnærming til problemstillingene. Er hjem for de utsatte bare den fysiske strukturen eller inkluderer hjemmet også følelsene og tilknytningen man har til det? Økonomi knyttes også til hjemmet for mine informanter. Mer om økonomi blir presentert i delkapittel 3.4.1. Hva opplever de som bor skredutsatt som hjem? Samsvarer dette med idealet? Dette kan knyttes til boligstudier, hvor idealet om hva et hjem skal være fremmes. Tilslutt fremmes dimensjonen om hjem som åpent, dynamisk og flerskalert.

Dette kan knyttes til humanistisk tilnærming til hjem. Den beskriver at hjem kan strekke seg ut over bare boliger. I forhold til skala kan dette bety at hjem kan være ulikt og det kan bli noe større på ulike nivå.

Hjem er et komplekst begrep. Det er flere komplimenterende dimensjoner til begrepet og man kan ha ulike tilnærminger til det. Det kan være knyttet til en struktur, ofte et hus eller en bolig. Det trenger derimot ikke å være det. I denne oppgaven blir denne koblingen mellom hus og hjem ofte gjort. Videre i dette kapittelet skal jeg derfor ta for meg hva er det som gjør at hus blir hjem.

3.4 Hvordan hus blir hjem

Hus og hjem er begreper som ofte blir kombinert. Hjem knyttes til boligen hvor hverdagslivet leves. Det kan reises kritikker mot at hjem og hus i stor grad brukes som synonym. Forestillinger om hjem kan være knyttet til ulike steder på ulike nivå. For eksempel i denne studien identifiseres det en sterk tilknytning til ulike nivåer. Den andre kritikken som reises er knyttet til at forbindelsen mellom hus og hjem må demonstreres, ikke bare bli antatt (Blunt & Dowling, 2006). Hva er det som gjør at de bygde formene, hus og boliger, blir identifisert som hjem?

Blunt & Dowling (2006) trekker frem tre ulike aspekter som knytter hus til hjem. Først ser de på økonomier som er knyttet til hjem og vektlegger at disse finner sted i en form for bolig eller bygd struktur. Videre er hjemlighet noe som gjerne knyttes til hus. Hva som oppleves som hjemlig identifiseres gjerne i en fysisk struktur. Tilslutt ser de på hvordan ikke- hjemlighet også knyttes til hus og boliger.

3.4.1 Økonomier knyttet til hjem

Hjem er ikke adskilt fra økonomiske relasjoner. Hus og boliger er kilden og lokasjonen til ulike økonomiske relasjoner (Blunt & Dowling, 2006). Økonomi knyttes til hjem på flere måter og på ulike nivåer. Boliger har betydning for verdensøkonomi og enkeltindivid. Sosiale, økonomiske og kulturelle ulikheter mellom mennesker og grupper kommer til syne og stammer fra økonomier knyttet til hjem. Sist knyttes hjem til økonomi ved hjemmebasert arbeid. Dette

er synlig i den feministiske tilnærmingen til hjem. Hjem og steder kan ikke anses som separerte fra arbeidet.

3.4.1.1 Den økonomiske betydningen av boligen

I de fleste samfunn må mennesker betale for den fysiske strukturen de kaller hjem. Følgelig blir bolig og boligtilbud knyttet til et større kretsløp av både arbeid og kapital (Blunt & Dowling, 2006). I de aller fleste land er det store summer involvert i det å bygge og renovere boliger. Ikke bare brukes det penger på å bygge boliger, men det sysselsetter også mange mennesker. Økonomisk virksomhet knyttet til husbygging øker. Et annet poeng om den økonomiske betydningen av hjem er om prosentandelen av privat formue som er i boliger. For eksempel i Australia for står boligeiendommer for nesten 60% av den totale formuen hos enkeltmennesker (Blunt & Dowling, 2006). Gjennom variabler på tvers av ulike land kan man se at husbygging og renovering er viktig for både den nasjonale- og private økonomien (Blunt & Dowling, 2006).

Et annet økonomisk perspektiv som knytter hus/bolig til hjem er forbruk (Blunt & Dowling, 2006). Når man skaper et hjem, eller gjør hverdagsaktiviteter, involverer dette gjerne kjøp av både varer og tjenester. Slik forbruk øker kostnadene som er knyttet til boligen og dermed øker den økonomiske betydningen av hjem (Blunt & Dowling, 2006). Det argumenteres for at husrelaterte utgifter vært kritisk i selve overlevelsen av kapitalismen. Alstar Greig (1995) illustrerer dette i uttrykket: 'filling the Fordist container' (Greig, 1995 i Blunt & Dowling, 2006). Med dette mener han at hjem er containere for alle masseproduserte artikler som kjøleskap, fjernsyn og gressklippere. Hjemrelatert forbruk er fortsatt viktig og hjemrelaterte kostnader fortsetter å øke (Blunt & Dowling, 2006). I denne oppgaven er økonomi knyttet til hjem synlig på flere nivå. Hvordan forholder man seg økonomisk til et hjem som man ikke vet om man får beholde? Dette kan ses i lys av både renovering, salg, eventuell innløsning og andre kostnader knyttet til hjem.

3.4.1.2 Boligforhold, sosial inndeling og identiteter

Det er ulike måter å betale for en bolig å bo i. Man kan enten eie eller leie. I land i det globale nord er det stor variasjon i hvilken type boforhold man har. I Norge er det i 2019 76,8% av husholdninger som eier bolig (SSB, 2020a). Det er store variasjoner mellom kommunene i

Norge, spesielt mellom distrikts- og bykommunene. Innad i byene ser man forskjeller. I bydelen Sentrum i Oslo var det i 2019 76,9% av husholdninger som leide bolig, mens det i bydelen Østensjø i Oslo samme år er rundt 14% som leier (Revold, 2020). Generelt ser man de laveste leieandelene i de bydelene som ligger lengst øst og vest i Oslo (Revold, 2020). I Rauma (per 2019) er det 78,6% av husholdningene som eier bolig (SSB, 2020b). Dette står i stor kontrast til bydelen Sentrum i Oslo. I Rauma kommune kan man se en tydelig trend om å eie bolig over å leie. Ser man på tvers av ulikhetene både innad i land og mellom land blir det synlig at sosial ulikhet blir skapt og opprettholdt gjennom ulike boforhold (Blunt & Dowling, 2006). Med andre ord, boforholdene er relatert til og påvirkes av identiteter av klasse, kjønn, rase og andre sosiale inndelinger. Blunt og Dowling (2006) presenterer noen synlige mønster. De som eier egen bolig er mest sannsynlig i arbeid, hvit, middelklasse, middelaldrende og utdannet. De som leier privat, spesielt over lengre perioder, er mest sannsynlig arbeidsledig, unge og i ikke-familiære husholdninger. For de som leier av det offentlige er den sosiale ulempen enda tydeligere (Badock og Beer, 2000).

Ikke alt som er nevnt over er like relevant for forståelsen av hjem som blir tydelig i denne studien. Jeg vektlegger i denne studien det som kan knyttes opp mot det å eie egen bolig og hva dette representerer. Å eie eller leie bolig uttrykker en betydelig kulturell status (Blunt & Dowling, 2006). Å eie bolig er det som er nærmest knyttet til de ledende meningene om hjem. For eksempel omtaler man gjerne at man eier et hjem, ikke et hus, noe som signaliserer at eierskap er synonymt med hjem. De som kjøper en bolig er antatt å være i stand til å skape et hjem som er trygt, komfortabelt og innbydende. Som Rackoff sier at det er eierskap som skaper “real and possible the control, the security, the status, the family life that people seek through their houses” (Rackoff, 1977: 94 i Blunt & Dowling, 2006).

3.4.1.3 Hjem som arbeid

Hus- som- hjem er også et sted for produksjon eller arbeid (Blunt & Dowling, 2006). Når husarbeid som matlaging, vasking og å ta vare på barn skjer utenfor hjemmet klassifiseres dette som arbeid og noe man skal ha betalt for. Når disse aktivitetene skjer i hjemmet er de del av det å være omsorgsgiver og det å bry seg. Dette er hovedsakelig er ulønnet arbeid og ikke medregnet i den nasjonale økonomien (Luxton 1997).

Det er ikke slik at alt arbeid som foregår i hjemmet er ulønnet. I 1900-tallets middelklasse i Storbritannia og andre steder benyttet man seg av hushjelper og tjenere som fikk lønn for arbeidet (Blunt & Dowling, 2006). Etter femti år med nedgang i denne formen for arbeid tyder undersøkelser på at betalt hushjelp, eller hjelp i hjemmet, øker igjen i middelklassen (Blunt & Dowling, 2006). Enkelte former av husarbeid har også i større grad flyttet ut av boligen, for eksempel matlaging. Å spise ute presenterer Brittman et al. (1999 i Blunt & Dowling, 2006) som et universelt konsept. Betalte tjenester i hjemmet eller økte kostnader knyttet til for eksempel å spise ute er noe som øker forbruket. Man betaler for flere varer og tjenester som i stor grad knytter økonomi til hjem. Betalt arbeid i hjemmet, for eksempel barnepass eller avløser, øker utgiftene for husholdningen. Som tidligere nevnt opplever man en økning i bruk av betalt hushjelp og generell hjelp i hjemmet. Det er derimot fortsatt bare en liten del av husholdninger som betaler for tjenester. Det er langt ifra utbredt selv om det er økende (Blunt & Dowling, 2006).

På grunn av at hjem ofte forstås som en privat sfære, slik marxistene tilnærmer seg hjem, blir betalt arbeid i hjemmet ansett som en relativt uvanlig form for arbeid (Cox og Narula, 2003). Spesielt krysser forholdet mellom arbeidsgiveren (husholdere, ofte en kvinne) og de/den ansatte ideologiene og fantasiene man har om hjem (Blunt & Dowling, 2006). Et resultat av dette er at relasjonene mellom disse to blir «kvasi- familiær» eller beslektet med, men fortsatt ulik fra de, familiære relasjoner. Et vennelignende forholdt kan bli skapt med et forsøk på å få den ansatte til å anse og behandle hjemmet som deres og bruke stedet fritt. Dette er også noe ulikt i forhold til hvilken form for husarbeid man har behov for (Blunt & Dowling, 2006).

I denne studien blir også arbeid i hjemmet synlig. Om man ikke anser hjem som separert fra arbeidet eller offentligheten hvordan forholdet man seg da til hjemmet, og eventuelt også de som kommer inn i hjemmet for å arbeide?

3.4.2 Hjemlige hjem

Et sentralt trekk i forestillingen om hjem er idealet. Visse boligstrukturer og sosiale relasjoner er antatt å være bedre, mer sosialt passende og et ideal man prøver å oppnå (Blunt & Dowling, 2006). Det er disse boligstrukturene og sosiale relasjonene som blir hjemlige hjem. Den

offentlige diskursen (media, populærkultur, politikken) presenterer en dominant eller ideell versjon av hus-som-hjem. Denne beskriver typisk tilhørighet og intimitet blant medlemmene av en kjernefamilie som bor i en eid enebolig i forstadsområde (Blunt & Dowling, 2006).

3.4.2.1 Finne hjemlige hjem

Ideelle hjem er kulturelt og historisk spesifikke. Innenfor den vestlige verden, anses et ideelt hjem å være i forstaden. En enebolig eller tomannsbolig med en hageflekk i byens utkant anses å være den boligen som lettest og mest naturlig kan bli et hjem (Blunt & Dowling, 2006). Skapelsen av denne ideelle forstadsboligen kan spores tilbake til den voksende avstanden mellom, og separasjonen av, offentlig og privat sfære på slutten av 1800-tallet i Storbritannia. I store deler av dette århundre etablerte de fleste seg i sentrale byer, nær arbeidsplassen og ofte i rekkehus. I løpet av det århundre ble disse nabolagene, og boligformen de medførte, utskjelt av middelklassen delvis på grunn av mangelen på en offentlig og privat sfære (Davidoff og Hall, 2002 i Blunt & Dowling, 2006). Lokasjonen av en ny husform på et nytt sted var separert fra industrien og byen, og "plassert" i det åpne landskap. Denne lokasjonen var viktig til den sosiale meningen i hjem-skapningen (Blunt & Dowling, 2006). Hjem på landet signaliserte den positive verdsettelsen av nærhet til naturen og spesielt tro på at naturen var mest fordelaktig når man skulle oppdra barn. Plassering borte fra byens arbeidsplasser var også en tydeliggjøring av skille mellom hjem og arbeid. Hvis hjem skulle være et pusterom fra arbeid, ble forstadsboligen også konstruert som romlig adskilt fra jobben. Designet på disse forstadshjemmene reflekterte også denne ideologien med separate områder og idealene i det borgerlige familielivet (Blunt & Dowling, 2006).

I det tjuende århundre forble forstadshuset det ideale hjem (Blunt & Dowling, 2006). I etterkrigstiden bidro også politikken til å opprettholde dette idealet. I USA ble det masseprodusert forstadshus som følge av en nasjonal boligpolitikk (Checkoway, 1980). Tilsvarende i Australia ble det oppmuntret til å bygge forstadshus for å øke fødselsratene i landet (Allport, 1987 i Blunt & Dowling, 2006). Her ser man tydelig at familieførøkelse og familieliv er innebygd i idealet om forstadshjemmet. Det er et sted man slår seg til ro, får barn og skaper et hjem. Parallelt med den sosiale konstruksjonen av forstadshuset som ideelt hjem kom ideen om at by- boliger, for eksempel leiligheter i blokker, ikke kan huse de normative idealene av hjem (Blunt & Dowling, 2006). Disse boligene er for de ikke-familære relasjonene

og er ofte bosatt av sosiale grupper utenfor middelklassen. Disse boligene har også en annen romlig form (Blunt & Dowling, 2006). Isteden for å romlig separere seg fra andre deler gjerne flere enheter samme inngang, samme bygning og samme uteområde. Tanken om at leiligheter er ikke-hjemlige er historisk og geografisk forankret (Blunt & Dowling, 2006). Ikke-hjemligheten kan komme av plasseringen, siden de ikke er plassert utenfor det offentlige, og av romligheten, siden det ikke separeres fra andre slik som i forstadshjemmene.

Hjemlige hjem og identifiseringen av disse tydeliggjøres i denne oppgaven. Hjemmet i Norge, spesielt i rurale området, er ideelt sett en enebolig. Det er gjerne et småbruk eller et gårdsbruk med store uteområder og stor frihet. Stemmer idealet om det hjemlige hjemmet overens med det mine informanter mener er hjemlig?

3.4.2.2 Ikke- hjemlige hjem

En måte å forstå følelsen av tilhørighet og fremmedgjøring assosiert med hjem er å tenke på 'hjemlighet' og 'ikke- hjemlighet' (Blunt & Dowling, 2006). Hjemlighet assosieres, som nevnt over, med idealet av hjem. Ikke-hjemlige hjem blir da det som ikke oppleves som idealet. Blunt og Dowling (2006) foreslår at ikke-hjemlige hjem kan oppleves som hjemlig, og omvendt. Hjem er med andre ord skapt og kan ha ulike former. For noen er hjem et studentkollektiv, en bobil, et eldre hjem eller bosettingen til husokkupanter ('squatter settlements'). Selv om boligstrukturen ikke lever opp til idealet om hjem kan det oppleves som hjem. Det betyr dog ikke at det er like lett å skape følelsen av hjem på/i alle steder. Ikke alle steder kan tilby kjennetegnen; husly, privatliv, kontroll og kontinuitet. Dette er forbundet med idealet om hjem (Blunt & Dowling, 2006). I denne oppgaven er det følelsene og egenskapene i et hjemlig hjem som blir det viktigste i forståelsen av et ikke-hjemlig hjem. Hvordan oppleves en bolig når de ikke tilbyr de egenskapene et hjem skal ha?

3.4.2.2.1 Hjemløshet

Hjemløshet er et viktig aspekt i forståelsen av ikke-hjemlighet (Blunt & Dowling, 2006). Hjemløshet, med vår forståelse av hjem, betyr ikke mange mangelen på bolig eller hus men også følelsen av å være hjemme eller ikke. I dagligtalen omtales gjerne hjemløshet som det samme som å være husløs, det å være uten husly. Hjemløshet og "husløshet" er ikke det samme.

Man kan ha en fysisk bolig, et sted å bo, å fortsatt være hjemløs. Et eksempel på dette kan være barn som bor i ustabile fosterhjem. De vil sannsynligvis ikke beskrive huset som hjem, selv om de fysisk har et tak over hodet (Blunt & Dowling, 2006). Dette kan ses i lys av de alternative boligene i denne studien. Hvordan forholder de evakuerte seg til de alternative boligene under evakueringene? Vil de oppleve en form for hjemløshet, selv om de fysisk har en bolig å skape et hjem i?

I denne delen av teorikapittelet har jeg sett på hvordan ideene av hjem blir knyttet til fysiske strukturer, altså boliger. Blunt & Dowling (2006) retter oppmerksomheten til forstandsidealet ved å rette et kritisk geografisk blikk mot den ideelle bolig som bare blir akseptert. Først tok jeg for meg hvordan økonomi og hjem henger sammen. Hvordan hjem representerer noe for både verden- og privatøkonomien. I den siste delen så jeg på hjemlige hjem og hvordan dette idealet blir presentert og fremmet. Videre vektlegges ikke-hjemlighet og hvordan boliger kan oppleves som ikke-hjemlige.

3.5 Oppsummering

I dette teoretiske rammeverket har det blitt presentert flere begreper, tilnærminger og forståelser av både stedsbegrepet og hjem. Det er begge både komplekse og mangfoldige begreper. Det er derfor hensiktsmessig å konstruere et rammeverk med nøkkelbegrepene som studien i hovedsak omhandler. Det viktigste momentet i teorien er at jeg anerkjenner hjem som et sted. I forståelsen av sted er det det relasjonelle stedsbegrepet presentert av Doreen Massey (i Berg & Dale, 2004, 2015) som blir mest synlig i studien. Denne forståelsen av sted bygger på Agnews tre tilnærminger; “location”, “sense of place” og “locale” (i Berg & Dale, 2004). Det som presenteres videre av nyere stedsteori; sted og mobilitet og hybride og mer- enn- menneskelige nettverk, er en videreutvikling av Masseys relasjonelle stedsbegrep (Berg & Dale, 2015, Anderson, 2015).

Hjem og forståelsen av hjem er en stor del av det teoretiske rammeverket. Først presenteres ulike tilnærminger til begrepet; Boligstudier, marxistisk, humanistisk og feministisk tilnærming (Blunt & Dowling, 2006). I analysen blir alle disse tilnærmingene synlig. Videre presenteres ulike dimensjoner av hjem-begrepet; Hjem som materialitet, hjem som et politisk sted og hjem

som åpent, dynamisk og flerskalert (Blunt & Dowling, 2006). Disse dimensjonene kommer til syne i de ulike tilnærmingene og i opplevelsen av hva som er et hjem. Disse dimensjonene er ikke utelukkende men de komplementerer hverandre. Dimensjonene bygger også i stor grad på det relasjonelle stedsbegrepet som igjen underbygger at hjem er et sted. Den siste delen av teorikapittelet omhandler hvordan hus blir til hjem. Selv om Blunt & Dowling (2006) i stor grad vektlegger at hus ikke må være et hjem, betyr det ikke at denne sammenkoblingen ikke ofte gjøres. Når hus blir til hjem er det viktig å synliggjøre hvorfor dette skjer, ikke bare anerkjenne at det er slik. I synliggjøringen av bolig som hjem blir økonomi knyttet til hjemmet og identifisering av hjemlighet og følgelig ikke-hjemlighet blir synlig.

4 Forskningsprosessen

I denne delen av studien skal jeg ta for meg forskningsprosessen. Her går jeg dypere inn på hvordan jeg har generert og bearbeidet data benyttet i studien. Metode er ifølge Kvale (1997: 20) “veivalg som fører til målet”. Jeg skal i dette kapittelet gjøre rede for de ulike veivalg jeg tar. Både de enkle og innlysende og de mer utfordrende og vanskelige. Metode omfatter anbefalinger og regler for innsamling, bearbeiding og presentering av empiri med en bestemt problemstilling (Löfgren, 1996). Kitchin et. al (2000) sier at metode kan forstås som: “the set of procedures used to develop or test a theory: it is the means by which data are generated and analysed” (2000: 6). Både kvantitative og kvalitative metoder er benyttet innenfor samfunnsvitenskapelig forskning. Man kan finne elementer fra begge metodene i et ferdig produkt, men man velger ofte én metode å forholde seg til under selve datagenereringen (Thagaard, 2009). Delkapittel 4.1 vil ta for seg kvalitativ tilnærming til forskning. Delkapittel 4.2 omhandler kvalitative intervju med fokus på livshistorieintervju. Videre vil delkapittel 4.3 utdype om generering av datamaterialet og strategier for valg av informanter og for gjennomføring av intervju. Delkapittel 4.4 forklarer analysen av datamateriale og de ulike stegene som inngår i denne prosessen. Til sist avslutter jeg denne delen med delkapittel 4.5 som går inn på de forskningsetiske betraktningene.

4.1 Kvalitativ tilnærming

I dag studerer ikke samfunnsgeografer bare det håndgripelige med mennesker og steder men også den uhåndgripelige og flytende (Winchester & Rofe, 2016). Det store utvalget av forskningsspørsmål og kompleksiteten i disse krever en rekke tilnærminger og metoder. Den kvalitative forskningen er ment til å belyse individuelle opplevelser, menneskelige miljøer og sosiale prosesser (Winchester & Rofe, 2016).

Siden 1980- tallet har det vært en periode med utvikling innenfor de kvalitative metodene som nå har nådd en fase av modenhet i samfunnsgeografi (Winchester & Rofe, 2016). I kvalitativ forskning kan man samle informasjon om mennesker, deres oppførsel og motivasjon gjennom kvalitative metoder som ofte inkluderer dybdeintervjuer. I denne oppgaven vil det være nødvendig å bruke en kvalitativ tilnærming. Som Winchester og Rofe (2016) presenterer i det første kapittelet av *Qualitative Research Methods in Human Geography* er det to fundamentale

forskningsspørsmål som blir taklet av kvalitative forskere. Disse omhandler enten individuelle erfaringer eller sosiale strukturer. Denne dualismen er av grunnleggende betydning, selv om den kan være vanskelig å skille i praksis. Individens opplevelser og atferd kan bli like påvirket av deres posisjoner i den sosiale strukturen som av deres personlige egenskaper. I besvarelsen av mine forskningsspørsmål blir det dermed hensiktsmessig å benytte kvalitativ tilnærming siden jeg søker etter individuelle opplevelser av et fenomen (Winchester & Rofe, 2016).

Erfaring og forståelse av hendelser vil mest sannsynlig bli tolket ulikt av ulike individer (Winchester & Rofe, 2016). Ved å tilegne disse individene en stemme åpner det opp for at ulike meninger og synspunkt blir presentert. Meninger som ellers ville blitt ekskludert. Den grunnleggende ideen om å gi stemmer til de undertrykte eller de mindre hørte er relevant i denne studien. Med mine forskningsspørsmål vil jeg ha muligheten til å stille de utsatte menneskene under Veslemannen og Mannen spørsmål om deres hjem og følelser de kanskje ikke har hatt mulighet til å fortelle tidligere. Det man kjenner til i media om Mannen er mest basert på det geologiske perspektivet om skredet eller om dramatikken rundt evakueringene. I min studie vil fokuset være på menneskene som bor skredutsatt. Hvordan lever disse menneskene sitt hverdagsliv og hvordan vil det å bo skredutsatt påvirke deres opplevelse av eget hjem?

4.2 Kvalitative intervju

Intervju gir en muntlig overføring av informasjon. Innenfor kvalitativ metode blir dette ofte anvendt for å gi informantene mulighet til å reflektere rundt egne opplevelser. På samme tid kan forskeren også plukke opp hvilke problemstillinger som interesserer informantene mest (Hay, 2016). Intervju beskrives av Ryen (2002) som den mest dominerende metoden innenfor den kvalitative forskningen. Dette samsvarer med posisjonen intervju har i vår kultur. Intervjuer brukes til å presentere nyheter i aviser og på TV og det kan nyttes som portretter i andre media eller underholdningsprogrammer. Posisjonen intervju har i vår kultur gir oss en "iboende" erfaring med intervjuer. Å gjennomføre kvalitative forskningsintervjuer krever derimot mer eksplisitt kompetanse. Hvordan spørsmål blir utformet, hvordan vi bygger opp et intervju og hvordan skape gode relasjoner med informantene krever mer bakgrunnskunnskap og erfaring (Thagaard, 2009).

Utformingen på et forskningsintervju kan variere i stor grad. Det kan være preget av lite struktur. Dette kan føre til en friere samtale mellom forskeren og informanten/ene (Thagaard, 2009). Hovedtema/ene er bestemt på forhånd men den uformelle tilnærmingen åpner opp for at informanten underveis kan bringe opp nye temaer. Med denne strukturen kan forskeren underveis tilpasse spørsmålene til det informanten selv mener er viktig/nyttig å nevne. Et slikt intervju kan være hensiktsmessig som en innledning til en undersøkelse. I en åpen samtale kan man få et grunnlag til å presisere temaer som er viktig å ha med videre i undersøkelsen. En av de største fordelene med en slik tilnærming er at informantene selv kan fortelle og utdype om tema som forskeren på forhånd ikke hadde tenkt på (Thagaard, 2009).

Intervjuer kan også være relativt strukturerte (Thagaard, 2009). I slike intervjuer er rekkefølge og spørsmål bestemt på forhånd. Det kvalitative aspektet ved en slik fremgangsmåte er at informantene selv fritt utformer svarene. En slik fremgangsmåte kan være fordelaktig når man ønsker å sammenligne svar. Ved gjennomføring av slike intervjuer har flere informanter svart på de samme temaene og selve intervjuene følger en lik struktur. Derfor er dette gjerne tilnærmingen man benytter seg av når dataen skal sammenlignes (Thagaard, 2009).

Den tredje tilnærmingen, som også er den mest brukte innen kvalitative intervjuer, er de semi/delvis strukturerte intervjuene. I litteraturen er det gjerne denne formen for intervju som fremheves (se for eksempel Kvale, 1996). Utformingen av en slik type intervju inneholder temaer som forskeren har satt på forhånd, men rekkefølgen for disse bestemmes underveis. På denne måten har informanten rom til å fortelle relativt fritt. Samtidig sikrer forskeren at informasjonen man søker etter blir synlig gjennom temaer som er fastsatt på forhånd. I gjennomføringen av et slikt intervju er fleksibilitet viktig for å kunne knytte spørsmålene til forutsetningene til hver enkelt informant. Det er også viktig at det er en åpenhet under intervjuet for at informanten kan bringe opp nye temaer som på forhånd ikke er planlagte. Ideelt sett er et slikt kvalitativt intervju en samtale mellom forsker og informant, selv om forskeren har forhåndsbestemte temaer man ønsker svar på (Thagaard, 2009).

Det er denne semi-strukturerte intervjustrukturen jeg benytter meg av i min studie. Dette samsvarer ikke helt med livshistorieintervju (4.2.1). En viktig del av livshistorieintervju er at

informantene forteller historier fritt. Man benytter seg gjerne av en ustrukturert form for intervju. Med tanke på egen erfaring i felt opplever jeg det derimot som en stor trygghet å ha en ferdig uttenkt plan for intervjuet. Hadde jeg vært forsker med mer erfaring hadde jeg mer sannsynlig hatt en ustrukturert tilnærming i en slik studie. Fordelen med semi-strukturerte intervju er at man kan ha klare temaer og spørsmål utarbeidet på forhånd mens det på samme tid åpner opp for fri samtale og fri flyt. Det er også rom for oppfølgingsspørsmål (Crang & Cook, 2007). Med denne metoden kan jeg som forsker få en dypere forståelse av informantenes erfaringer rundt det å bo under et skredfarlig fjellparti. Et semi- strukturert intervju kommer også med fleksibilitet til å spørre ulike spørsmål til ulike informanter, på bakgrunn av deres forutsetninger. Dette gjør at jeg kan bruke én intervjuguide til alle intervjuene (Thagaard, 2009). Det vil være hensiktsmessig i denne type oppgave å ha noen temaer og spørsmål som er lik for alle slik at svarene kan sees opp mot hverandre. Noen emner, som hverdagsliv, kan variere veldig fra familie til familie og er avhengig av for eksempel alder og arbeid. Med bakgrunn i dette har jeg utarbeidet en introduksjonsdel i intervjuet som lett kan tilpasses hver informants forutsetninger. Dette for å få mest mulig ut av de individuelle opplevelsene.

I tillegg til at det finnes ulike tilnærminger til kvalitative intervju finnes det også ulike typer intervju. I denne studien har jeg to nøkkelinformanter. Intervjuene med nøkkelinformantene ble betydelig lengre intervjuer. Disse to informantene ble også døråpnere for andre potensielle informanter. Dette kommer jeg mer inn på i delkapittel 4.3.1.

Disse intervjuene kan i stor grad kjennetegnes som en form for livshistorieintervjuer (Jackson & Russel, 2010). Jeg la opp til at en del av intervjuet skulle handle om fortid og minner knyttet til sted og hjem (se vedlegg 1). Dette vektlegger egne barndomsopplevelser fra stedet og hvordan disse kan ha formet forholdet de har til plassen i dag.

4.2.1 Livshistorieintervju

Livshistorieintervju er en forskningsmetode som er utformet for å fange opp individuelle biografier med informantens egne ord (Jackson & Russel, 2010). Formålet med slike intervju er å fremme menneskers egne fortellinger om deres liv og forandringer som har skjedd i deres livstid som de selv husker. Som nevnt over er det et formål i min egen forskning. For å få en

bredere forståelse av denne type intervju skal jeg videre ta for meg opprinnelsen og utviklingen av denne intervjuformen. Videre vil jeg kommentere hvordan jeg kan trekke paralleller fra denne type intervju til min egen forskning.

4.2.1.1 Opprinnelse og utvikling

Livshistorieintervju som en metodisk tilnærming er del av en større tradisjon av muntlig-historie- forskning (‘oral history research’) (Jackson & Russel, 2010). Selv om muntlig historie også inkluderer andre intervjumetoder enn bare livshistorie er det et overordnet mål for denne forskningen å avdekke å vurdere individers liv. Dette gjøres gjennom biografiske- eller livshistorie fortellinger. Begrepene muntlig historie, livsfortelling (‘life story’) og livshistorie blir noen ganger brukt om hverandre. For ordens skyld forstås her muntlig historie som en bredere bevegelse som trekker fra muntlige beretninger. En grunn til at muntlige historikere er opptatt av muntlige kilder er avsløringene slike typer forskning kan ha om historie og hukommelse. Livsfortelling og livshistorie er metoder som brukes av muntlige historikere og andre forskere som er interessert i fortellinger og fortellende identitet. For geografer er denne metodiske tilnærmingen til interesse siden det kan avdekke hvilken rolle fortiden, historien, hukommelsen og tradisjoner spiller i den sosiale konstruksjonen av sted (Jackson & Russel, 2010).

Historisk har muntlig historie som metode røtter innenfor antropologien, sosiologien og sosialhistorie (‘social history’) (Jackson & Russel, 2010). Innenfor antropologien ble metoden brukt for å dekke mangelen på nedskrevne kilder i studier av samfunn som var preget av analfabetisme (‘pre-literal’) (Vansina, 1965 i Jackson & Russel, 2010). Sosiologene fikk i starten av det tjuende århundre en interesse for hverdagsoppførsel og implementerte derav ulike forskningsmetoder, inkludert intervjuer, for å belyse problemstillinger. Innenfor sosialhistorien ble metoden brukt som en motvekt til historikerens avhengighet til nittenhundredallets kvantitative metoder og bruk av arkiv- og dokumentarkilder. Etter andre verdenskrig ble de anerkjent at minnet kunne brukes som kilde for en historisk analyse. Dette førte til radikale bevegelser som utfordret og prøvde å motvirke ovenfra- og ned tilnærminger til fortiden. De vektla historie “nedenfra”. *The History Workshop movement* er en av bevegelsene som brukte denne metoden (Jackson & Russel, 2010). Denne bevegelsen prøvde å utforske sosial endring gjennom fortellingene og opplevelsene til vanlige mennesker. Bruken av livshistorieintervju

innen feministisk forskning har en lik vektlegging på å hente frem opplevelsene til personer hvor livene sto i fare for å bli “skjult fra historien” (Jackson & Russel, 2010). Som nevnt tidligere er også dette et viktig moment i min studie. I denne studien har media og andre utenforstående i stor grad forholdt seg til kvantitative data rundt skredfare. De utsatte har i liten grad fått fortelle om deres opplevelser og historiene som de selv har dannet til stedet og hjemmet.

4.3 Datagenerering

4.3.1 Informanter

Studieområder for dette prosjektet er Horgheim, Lyngheim, Rønningen og Lyngheimsgjerde i Rauma kommune. Dette er områder som blir direkte- eller delvis berørt av et potensielt fjellskred fra Veslemannen. Alle er direkte berørt av et fjellskred fra Mannen. I en kvalitativ studie ønsker man å rekruttere informanter som har mulighet til å utale seg på en reflektert måte om det aktuelle temaet (Tjora, 2017). For å kunne uttale seg om opplevelsen av hjem i en slik situasjon, må man selv være utsatt for et fjellskred. I denne studien må informantene være noen som blir direkte berørt av et skred fra Mannen og helst også fra Veslemannen. Siden jeg velger informanter ut ifra kriterier, blir utvalget strategisk (Tjora, 2017). Denne formen for utvalg skiller seg fra tilfeldig utvalg hvor mennesker blir tilfeldig valgt til å delta i en undersøkelse. I et tilfeldig utvalg blir menneskene representative for en hel gruppe. Dette blir ofte brukt i kvantitative undersøkelser (Tjora, 2017).

Metoden jeg bruker for å få kontakt med informanter er snøballmetode. Denne metoden går ut på at man starter med et relativt lite utvalg. De første informantene er “førstekontaktene” og har ofte et sterkt engasjement. De blir “nøkkelinformanter” (Tjora, 2017: 135). Videre vokser gruppen med informanter ved at jeg som forsker får tips til nye informanter fra disse nøkkelinformantene. I denne studien hadde jeg to nøkkelinformanter som begge satt meg i kontakt med nye informanter. I tillegg hadde disse to et veldig sterkt engasjement rundt skredet, skredfare og evakueringene. Den første nøkkelinformanten fikk jeg kontakt med ved at vedkommende er gift med en kollega av et familiemedlem. Jeg hadde ved et tidligere tilfelle luftet ideer rundt masteroppgaven og det kom frem at en i familien er kollega til en som bor i nærheten og har stor kjennskap til saken. Dette ble dette et samtaleemne mellom dem. Videre

meldte vedkommende sin interesse. Jeg får beskjed om jeg kunne ta kontakt om det er noe de (begge i ekteparet) kan være behjelpelig med. Når jeg har kommet meg i gang med studien tar jeg kontakt. Jeg ringer vedkommende og tar en uformell prat på mobiltelefon. Her forklarer jeg problemstillingene mine og presenterer oppgaven generelt. Vedkommende sier ja til å delta i et intervju og hjelper meg med å finne kontaktinformasjon til de som bor i skredsonen. De som bor i skredsonen til Veslemannen er både venner og naboer av informanten. Via denne første informanten får jeg kontakt med min neste nøkkelinformant. Jeg tar for det meste kontakt med potensielle informanter over SMS. Videre resulterer ofte SMS'ene med en telefonsamtale hvor vi sammen planlegger tid og sted for intervjuene. På denne måten blir utvalget gradvis større. Man kan tenke seg at det "eser" ut som en snøball, derav snøballmetoden (Tjora, 2017).

Det er utfordringer med denne måten å få informanter. En må opprettholde visse forskningsetiske krav. Dette kan være utfordrende når ulike informanter angir hverandre (Tjora, 2017). For noen type temaer, spesielt de ekstra sårbare, er dette spesielt viktig. Et aspekt er at opplysninger om potensielle informanter kan bli gitt til forskeren uten at de selv ønsker det. I forhold til min studie er dette noe jeg alltid har i bakhode. Dette blir derimot ikke er problem i denne studien. Området jeg forsker i er relativt lite, "alle kjenner alle". Ikke bare er alle involverte naboer, men nesten alle informantene er også i slekt. Jeg gjør rede for hvordan jeg har fått kontaktinformasjonen til de jeg tar kontakt med etter anbefaling fra den første nøkkelinformanten. På denne måten ble det ikke stilt spørsmål til hvordan jeg hadde fått deres kontaktinformasjon. I andre runde tar den andre nøkkelinformanten kontakt med mennesker vedkommende mener kunne være relevant for min studie. Jeg fikk kontaktinformasjonen til disse informantene etter at nøkkelinformanten hadde presentert meg og min studie til dem. Jeg fikk kontaktinformasjonen til de som viste interesse for å delta i studien. På denne måten kontaktet jeg ikke noen som ikke var klar over at informasjonen ble delt. Dette opplevde jeg som en fordel siden de fleste informantene hadde fått gjort seg opp tanker om studien innen jeg tok kontakt. Jeg opplever at det ikke er noe problemer eller spørsmål rundt hvem og hvordan jeg som forsker hadde fått tak i informasjonen til informantene.

Jeg er bosatt i Vestnes kommune, som er nabokommunen til Rauma. Dette gjør at intervjuene ikke må bli gjennomført i en bestemt tidsperiode. Jeg starter å ta kontakt med folk på høsten i 2019. I starten er det relativt liten respons. Jeg får gjennomført to intervjuer før julen 2019. Ett

av disse intervjuene er med den første nøkkelinformanten. Over nyttår øker responsen. Som nevnt i delkapittel 2.2 falt deler av Veslemannen 05. september 2019. I etterkant av raset tenkte jeg at dette kan sette en liten brems for min studie. Det har vært en del oppslag i media om saken og jeg tenker at det er flere enn meg som tar kontakt med de utsatte for å få intervju dem. Etter nyttår virket det derimot som at ting har roet seg litt mer. En informant forteller at de tidligere ikke har følt at de er klar for å gjennomføre en slik studie, men at det er lettere når det har gått mer tid. Dette intervjuet gjennomfører jeg i slutten av januar 2020. Dette blir min andre nøkkelinformant siden jeg får nye kontakter av vedkommende og vedkommende har mye engasjement rundt saken. Når jeg får flere potensielle informanter fra den andre nøkkelinformanten viser det seg også at et nummer jeg har fått tidligere ikke stemmer. Dette kan forklare mangelen på respons før jul. Etter at jeg får riktig kontaktinformasjon kommer jeg i kontakt med alle de aktuelle informantene. I tillegg får jeg tips om eventuelle andre som kan være spennende å ha med i studien. Studiens avgrensninger fører derimot til at jeg velger å ikke ta med andre informanter enn de utsatte i skredsonen.

I mitt studieområde er det, som nevnt i kapittel 2, fem fastboende husholdninger som fra 2014-2019 ble evakuert på grunn av farenivået i fjellet. Tre av husstandene ble evakuert på grunn av at boligen eller eiendommen er i skredsonen til Veslemannen. I tillegg har to husstander mistet bruksrett på veien til boligen sin da veien befinner seg i faresonen. Disse har i utgangspunktet ikke oppholdsforbud, men mister muligheten til ferdsel til og fra hjemmet med kjøretøy. Av de fem evakuerte husstandene er det fire husstander, med minst en representant fra hver husholdning, som sier ja til å være med i studien. I tillegg har jeg en informant som ikke bor i dette området men rett i nærheten. Denne husstanden blir på ulike måter berørt av skredfaren ved Veslemannen og prosessene rundt. Alle disse husstandene er derimot i fare ved et skred fra Mannen. Til slutt ender jeg opp med å gjennomføre fem intervjuer med totalt seks informanter.

Innenfor den kvalitative forskningen er det få regler for utvalgets størrelse (Stratford & Bradshaw, 2016). I motsetning til en kvantitativ studie søker ikke kvalitative undersøkelser etter å være representative. Utvalget avhenger heller av informasjonen man søker etter. Som beskrevet i dette delkapittelet er utvalget i denne oppgaven valgt ut fra noen kriterier. I tillegg vektlegges bakgrunnen for studien og betydningen av den. Praktiske faktorer som logistikk og ressurser kan også være avgjørende for gruppen informanter man ender opp med (Stratford &

Bradshaw, 2016). Informasjonens fylldighet og validiteten til undersøkelsen er mer avhengig av egenskapene til forskeren enn den er til størrelsen på utvalget. Thagaard (2009) beskriver at størrelsen på utvalget vurderes ut fra et “metningspunkt” (Thagaard, 2009: 59). En studie kan betraktes som tilstrekkelig når man ikke lenger får tilført ny informasjon eller noe som kan bidra til en større forståelse av fenomenet.

I denne studien var størrelsen på utvalget noe jeg, i samråd med veileder, kontinuerlig vurderte. Siden gruppen av potensielle informanter er relativt lite er det ikke naturlig å tenke at jeg skulle få et veldig stort utvalg. Det blir viktig å prøve å få flere enn 2-3 intervjuer for å få frem ulike perspektiver. Jeg utfører som tidligere nevnt livshistorieintervjuer. Dette fører til at intervjuene blir relativt lange, spesielt de intervjuene med nøkkelinformantene. Etter min oppfatning ble metningspunktet nådd etter siste intervju. Da mener jeg at jeg har tilstrekkelig med informasjon til å besvare mine problemstillinger.

4.3.2 Intervjuguide

Det er store ulikheter mellom alle intervju og alle forskningsprosjekter. Derfor trengs det individuell forberedelse og gjennomføring for hvert intervju. Det finnes ulike strategier for å heve troverdigheten til datamaterialet som blir skapt. En godt utarbeidet intervjuguide er et godt eksempel på en slik strategi (Dunn, 2016). Slike intervjuguider er ofte tilknyttet semistrukturerte former for intervju. En intervjuguide kan være alt fra enkle stikkord, for å huske tema, og konsept til mer utviklede spørsmål og tema. Felles for alle utforminger er at den skal hjelpe til å holde intervjuet innenfor tema. Etter å ha utformet problemstillingene til denne oppgaven, begynner jeg å utforme en intervjuguide til mine semistrukturerte intervju. Personlig ser jeg på en intervjuguide som et svært dynamisk dokument, hvor jeg kontinuerlig gjør små endringer og tilpasninger. Dette vektlegges av Tremblay: “Interview design should be dynamic throughout the research” (Tremblay, 1982 i Dunn, 2016: 154). Som Dunn (2016) også vektlegger er fleksibiliteten viktig, og en fordel, ved bruk av intervjuguide. Som en “mal” for intervjuet lager jeg en mer strukturert intervjuguide (se vedlegg 1). Intervjuguiden blir utarbeidet på bakgrunn av både litteraturen jeg har lest på forhånd samt noen medieoppslag av saken. I tillegg er den første telefonsamtalen med den første nøkkelinformanten nyttig. Der fikk jeg litt bredere innblikk i situasjonen. Intervjuguiden er utarbeidet gjennom kunnskapen jeg har tilegnet meg på forhånd og underveis i studien.

Jeg utformer én intervjuguide til denne oppgaven. Jeg gjør noen individuelle tilpasninger både før og underveis i hvert intervju. Denne intervjuguiden ender opp med seks hovedtema. Jeg lager en stikkordsbasert “huskeliste” til sekundærspørsmål og undertema til hvert av de seks hovedtemaene (se vedlegg 1). Noen steder var det også noen utformede spørsmål. Hovedtemaene i intervjuguiden blir brukt som åpningsspørsmål for å sette i gang diskusjonen. Jeg bruker de første stikkordene eller sekundærspørsmålene i temaene som “startmotorer” der det er behov for det. Videre bruker jeg stikkordene og spørsmålene til oppfølging og utdyping. Dette samsvarer med hvordan Dunn (2016) presenterer bruken av intervjuguide. Intervjuguiden følger en “tre- med grener” modell (Thagaard, 2009). Her starter temaene og spørsmålene på et relativt lavt emosjonelt nivå. Kvale (1997) vektlegger viktigheten av de første minuttene av et intervju. Det er viktig fra begynnelsen å vise respekt og interesse for informantene. Det er derfor fordelaktig å starte intervjuer med spørsmål som bidrar til å skape en trygg og rolig atmosfære. Jeg starter med en introduksjon hvor de friere forteller om seg selv og sin bakgrunn. Jeg bruker stikkordene i intervjuguiden for å holde introduksjonen innenfor det som er relevant. Videre utvikles naturlig samtalen til å omhandle mer emosjonelle temaer som her utgjør hoveddelen. Her går vi inn på fortiden og minner informanten har fra stedet, samt sosiale forhold og hvordan det oppleves å bo skredutsatt. I tillegg kommer temaer som evakueringene og stedstilknytningen frem. Avslutningsvis avrunder jeg intervjuet med avsluttende spørsmål og kommentarer.

Et viktig aspekt i en intervjusituasjon er selvtillit. Det kan en intervjuguide være med på å forsterke. Som tidligere nevnt kunne mine intervjuer vært av en mer ustrukturert form, men det er en trygghet å intervjuguide. Med å ha ferdig formulerte spørsmål trenger ikke forskeren å spontant formulere spørsmål (Dunn, 2016). En annen fordel ved å bruke intervjuguide er at det til en viss grad tillater en sammenligning av informantenes svar. Dette er mulig da alle intervjuene gjerne følger samme struktur. Gjennom å presentere hovedtemaene og eventuelt bruke noen oppfølgingsspørsmål for å gå gjennom de ulike temaene i intervjuguiden, lar jeg samtalen gå i en naturlig retning. Denne fleksibiliteten tillater også at temaer som blir presentert av informantene selv kan belyses og utdypes. Man blir ikke hindret av intervjuguiden. Intervjuguiden blir med dette et verktøy for å få en gjennomgang av alle hovedtemaene uten at rekkefølgen blir tvunget frem. På denne måten tilegner jeg meg ikke bare de nødvendige

dataene til analysen men jeg får også et bredere innblikk i livene og opplevelsene til informantene. Dette er med på å bygge en trygg atmosfære for intervjuene som igjen gir meg en dypere forståelse av livet under Mannen.

Som tidligere nevnt kan intervjuguiden brukes som et verktøy for å få selvtillit i en intervjusituasjon. Samtidig kan intervjuguiden være en ulempe for selvtilliten. Dunn (2016) sier det slik: “The major disadvantage of using an interview guide is that you must formulate coherent question wordings “on the spot”. This requires good communication skills and a great deal of confidence” (Dunn, 2016: 153). Selvtilliten man kan få av forhåndsformulerte spørsmål kan også forsvinne om man mangler evnen til å formidle gode oppfølgingsspørsmål på stedet. For å få mest mulig ut av et semistrukturert intervju kreves det at forskeren evner å stille de riktige oppfølgingsspørsmålene og at forskeren tør å lede diskusjonen slik at alle temaer blir gjennomgått (Dunn, 2016). Selv om samme intervjuguide blir brukt med alle informantene, blir alle intervjuene unike siden temaene og samtalene endrer seg kontinuerlig i hele forskningsprosessen. For eksempel kan noen spørsmål og formuleringer representere en tanke hos meg på forhånd, men underveis kan det tilegnes ny mening når ny informasjon blir samlet inn. Som nevnt tidligere blir det gjort individuelle tilpasninger på intervjuguiden både på forhånd av og underveis i intervjuene.

4.3.3 Gjennomføring av intervjuene

Jeg gjennomfører intervjuer etterhvert som potensielle informanter har tid. Dette skjer på ulike tidspunkt fra november 2019 til mars 2020. Rett før nedstengingen på grunn av Covid-19. Fire av fem intervjuer blir gjennomført hjemme hos informantene selv mens ett intervju blir gjennomført på en lokal kafe. De fire intervjuene som blir gjennomført hjemme hos informantene foregår i stor grad uten store forstyrrelser. Det siste intervjuet ble gjennomført på en lokal kafe som naturlig hadde noen mindre forstyrrelser. Disse hadde derimot ingen alvorlig påvirkning på de aktuelle temaene vi snakket om. Det er ofte anbefalt i en studie som min å gjennomføre intervjuer hjemme. Dette er fordi det er en trygg arena for informantene. Det er med på å skape den trygge atmosfæren som er viktig i intervjusituasjonen (Tjora, 2017). Det er også fordelaktig med tanke på egne problemstillinger. Jeg stiller spesifikke spørsmål om hjemmet. Det blir lettere for meg å relatere til ved at informantene kan vise og fortelle samtidig som jeg lytter og observerer.

Med godkjenning fra informantene benytter jeg meg av lydopptak, slik at det i ettertid er lettere å transkribere. På samme tid åpner det opp for en bedre relasjon mellom forsker og informant siden jeg ikke trenger å notere ned alt. Ved å bruke lydopptak kan man lettere oppnå en intervjusituasjon som ligner en samtale (Dunn, 2016). Ved at jeg i alle intervjuene får bruke lydopptak er jeg dermed mer oppmerksom og lyttende. Det gjør det også lettere for meg å være så fleksibel som jeg ønsker i intervjusituasjonen. Jeg noterer oppfølgingsspørsmål underveis i intervjuet. Siden intervjuet finnes på lydopptak har jeg bedre mulighet til å observere kroppsspråk, tone og tempo. Ulike beskrivelser blir gjort med bruk av gestikulering, bevegelser og uttrykk. Disse er det lettere for meg å observere og tolke når jeg ikke trenger å notere. Intervjusituasjoner med god kontakt mellom forsker og informant gir et troverdig datamateriale og resultater med dybde (Dunn, 2016). Tjora beskriver bruk av lydopptak som en hovedregel ved både dybdeintervjuer, fokusgrupper og fokuserte intervjuer. Om en informant stiller seg negativ til bruken av lydopptak burde det vurderes om andre informanter heller burde involveres. Han beskriver det slik: “Detaljerte lydopptak og transkripsjoner er vesentlige for en skikkelig analyse og derfor er det uheldig å inngå kompromisser på dette feltet” (Tjora, 2017: 167). Det er også viktig å ikke la lydopptaket bli en hindring for det som blir sagt. Jeg opplever at de fleste av mine informanter ikke merker at de blir tatt opp og at dette ikke blir noe hinder for samtalen. Det er derimot noen tilfeller hvor informantene selv forteller noe, hvor de sier i fra før eller etter intervjuet at dette ikke trenger å være med i selve studien. Dette er eksempel på informasjon informantene forteller meg i fortrolighet. Tjora beskriver slike situasjoner slik:

I andre situasjoner kan man oppleve at informanter vil begrense seg når intervjuet tas opp, en er villig til å dele andre meninger når opptak ikke gjøres, i en form for personlig fortrolighet. [...] Vi kan akseptere slike situasjoner, som ofte kan handle mer om godt innarbeidet tillit i løpe av intervjuet enn om at informantene er tilbakeholdne (Tjora, 2016: 168-169).

Dette samsvarer med hvordan jeg opplever disse situasjonene. Det er noe informanten forteller meg som omhandler deres personlige meninger om en situasjon. Det de deler er ikke avgjørende for besvarelsen av problemstillingene, men er noe de vil dele med meg som et resultat av at vi gjennom intervjuet har fått en god relasjon. Dette er i mitt tilfelle ikke noe som skjer tidlig i intervjusituasjonen, men noe som kommer frem etter en god stund i samtale. Totalt sett opplevde jeg stor nytte ved bruk av lydopptak i intervjuene mine.

I neste del skal jeg gå mer inn på prosessene som foregår etter intervjuene er gjennomført, den kvalitative analysen. Først går jeg inn på det forberedende arbeidet av datamaterialet (4.4.1). Dette involverer transkribering av lydopptak og en oppsummering av egne refleksjoner gjort underveis. Videre ser jeg på hvordan jeg har kategorisert og kodet datamateriale (4.4.2) før jeg i siste del ser på hvordan jeg kobler min empiri opp mot teori (4.4.3).

4.4 Kvalitativ analyse

Forskere analyserer dataene fra intervjuer for å prøve å hente eller søke etter en mening (Dunn, 2016). Gjennom en analyse av innholdet kan vi konstruere tema, relasjoner mellom variabler og mønster. I samfunnsgeografien søker kvalitativ forskning etter et mangfold av tolkninger og analyser istedenfor å prøve å innføre én gjeldende tolkning. Mine informanter har noe til felles med at nesten alle bor under Veslemannen og alle bor under skredfaren ved Mannen. Opplevelsene og erfaringer rundt skredfaren og evakueringene varierer derimot mellom alle individene. Gjennom besvarelsen av problemstillingene belyses dermed mangfoldet av tanker og erfaringer. For å få en helhetlig analyse av datamateriale må man se nyansene i meningene og holdningene til informantene. Jeg som forsker må godta at metoden jeg velger ikke nødvendigvis gir en fullverdig og helhetlig analyse som gjør meg i stand til å korrekt oppfatte et fenomen. Tjora beskriver for eksempel at metodene heller legger til rette for at man skal forstå og undersøke ulike tema på en mer nyansert måte heller enn å få en total forståelse av et fenomen (Tjora, 2017). For eksempel er denne oppgaven snevret inn til at det skal handle om hverdagslivet og opplevelsen av hjem når man bor i et skredutsatt sted. Derfor vil ikke jeg med mine intervjuer kunne belyse opplevelsene til andre utenfor de som faktisk bor i område. Om jeg hadde valgt en ulik problemstilling kunne for eksempel NVE, kommune, ordfører og diverse andre aktører være relevant å involvere. I min studie har jeg med mine intervjuer en mulighet til å belyse og svare på mine problemstillinger. Jeg har ikke en total forståelse av fenomenet fra alle perspektiver.

Videre i denne delen skal jeg se på de ulike prosessene av analyseringen av datamaterialet. Først ser jeg på de forberedende prosessene. Her blir lydopptak til tekst og feltnotater,

kommentarer og tanker blir bearbeidet. Videre går jeg på kategorisering og koding av materialet. Til slutt kommer en del om hvordan jeg kobler min empiri til teorien.

4.4.1 Forberedende bearbeiding av datamateriale

Siden jeg ikke gjennomfører intervjuer i en bestemt periode, eksempelvis om man reiser et sted og tar alle intervjuer på en uke, har jeg underveis fått tid til å bearbeide materialet. Dette har vært nyttig i min forskningsprosess. Selv med kun ett intervju om gangen vil transkriberingsprosessen ta mye tid. En transkripsjon er en nedskrevet reproduksjon av et intervju (Dunn, 2016). Transkripsjonen burde være så detaljert som mulig. Den bør inneholde beskrivelser av betydelige håndbevegelser, kroppsspråk og tone i tillegg til de ordene som blir sagt. Å konvertere intervju til tekst kan skje på ulike måter. Det kan være en rekonstruksjon av håndskrevne notater, bruk av ulike dataprogrammer som kjenner igjen stemmer eller transkribering av lyd- eller videoopptak. I mitt tilfelle er det sistnevnte som blir bruk siden jeg har lydopptak fra alle mine intervju (se delkapittel 4.3.3).

Dunn (2016) argumenterer for at lydopptak av intervjuer burde transkriberes så raskt som mulig etter gjennomføring. Dette fordi det er en veldig tidkrevende prosess og blir derav en oppgave som krever en del ressurser. I gjennomsnitt tar en time med lydopptak fire timer å transkribere. I mitt tilfelle varte flere av intervjuene i over en time. Ett intervju varer i nesten to timer og ett intervju varer i over to timer. De to lengste intervjuene er intervjuene jeg har med nøkkelinformantene. Siden intervjuene er spredt utover et lengre tidsperiode har jeg mulighet til å transkribere intervjuene ganske raskt etter gjennomføringen i nesten alle tilfellene. Dette letter også på arbeidsmengden siden jeg får fordelt transkriberingen av totalt syv til åtte timer med lydopptak over en lengre tidsperiode. Selv hvor tids- og ressurskrevende transkriberingsprosessen er, er det flere fordeler med at forskeren selv gjennomfører dette arbeidet (Dunn, 2016). For det første er forskeren til stede under intervjuene. Dette gjør at forskeren er den som best kan rekonstruere utvekslingen. I min datainnsamling har jeg mulighet til å transkribere ferdig ett intervju før jeg har neste intervju. Dette var en stor fordel for å huske den ikke- verbale kommunikasjonen som foregår. For eksempel forklaringer med håndbevegelser. Jeg kan selv huske hvor disse gestikuleringene blir gjort og kan inkludere dette i transkripsjonen. I tillegg vektlegger Dunn (2016) at forskeren er den som best forstår meningen med det som blir sagt og har minst sannsynlighet for en mistolkning av dette.

Transkripsjonsprosessen er en viktig måte å ta et dypdykk i datamaterialet igjen. En fordypning i datamaterialet gir en foreløpig form for analyse (Dunn, 2016).

I tillegg til lydfiler som skal transkriberes har jeg også gjort meg opp refleksjoner og tanker rundt hvert intervju. Disse feltnotatene er gjerne tanker og refleksjoner jeg gjør meg etter intervjuene. I tillegg noterer jeg ned hvordan det kan knyttes til teorien og hvordan informantenes svar kan knyttes opp til problemstillingene mine. Notatene jeg lager meg etter hvert intervju blir veldig nyttige, siden jeg får satt ord på det jeg opplever. Jeg kan reflektere rundt intervjuet. Dette fører igjen til en dypere forståelse av datamateriale. Feltnotater er refleksive fordi de åpner opp for en kritisk gjennomgang, ettertanke og selvrefleksjon (Cope, 2016). Det gir forskeren en sjanse til å gå tilbake å vurdere alternative tolkninger. Slik kan forsker kritisere egen rolle i prosessen og identifisere foreløpige koblinger mellom hendelser og diskusjoner som kanskje ikke ble like tydelig i selve intervjuet (Cope, 2016).

4.4.2 Kategorisering og koding

Etter at feltnotatene er gjennomgått og sett opp mot transkripsjonene, samt at lydfilene er ferdig transkriberte, går jeg over på å kategorisere og kode informasjonen. Målet i dette steget av analyseprosessen er å sammenfatte meningsinnholdet (Thagaard, 2009). Dette er en sentral del av analyseringsarbeidet siden det er her man tematiserer, konkretiserer og ikke minst forkorter den opprinnelige teksten. Det blir lettere å finne det man anser som essensen i materialet (Thagaard, 2009). Identifisering av tema er en viktig del av forståelse av datamaterialet. For å kunne få en håndterbar mengde datamateriale må man organisere, systematisere og redusere datamaterialet. Kategoriseringsprosessen eller “Concept Mapping”, som Cope kaller det, innebærer at datamaterialet sorteres i ulike kategorier (2016: 375). Dette gjøres ved å søke etter tematikk som gjentas flere ganger i datamaterialet. Eksempel i denne studien er “rasfare/ras” eller “evakueringer”. Innenfor den kvalitative geografiske litteraturen er det lite formell diskusjon rundt slike kategoriseringsprosesser. Det kan komme av at denne prosessen gjøres av de aller fleste forskere uten så mye ekstra tanke rundt det. Det er en naturlig del av analysen (Cope, 2016). Det er også flere forskere som har utviklet og bygget videre på dette. Det kan være alt fra en relativt uformell form for kategorisering, som jeg har benyttet i min studie, til en mer systematisert metodologi hvor resultatene i seg selv kan være del av det ferdige resultatet. Begge formene for koding fører til nye innblikk og nye koblinger (Cope, 2016).

I min studie samsvarer kategoriene med flere hovedtemaer jeg lager i intervjuguiden (se vedlegg 1). Derfor blir mye av kategoriseringen gjort underveis i transkriberingsprosessen. Jeg finner stor nytte i å ta en runde med kategorisering etter transkribering slik at jeg kan flytte og sortere ulike tema inn i de ulike kategoriene. Som nevnt i delkapittel 4.2 åpner semistrukturerte dybdeintervjuer opp for at rekkefølgen ikke er fastsatt og man prøver å oppnå en relativt fri samtale. Dette fører til at man underveis kan huske hendelser eller situasjoner som henger sammen med temaer som tidligere har blitt diskutert. I det transkriberte materialet står dette bare avskrevet mens man i en kodingsprosess kan samle det som omhandler samme tema. Dette ser jeg også i min egne intervjuer. Mot slutten husker informantene noe de glemte å nevne tidligere. Da er kategoriseringsprosessen en lur måte å samle det som hører til i samme tema.

Etter prosessen med en relativt uformell kategorisering går jeg mer i dybden i datamaterialet. Innenfor kategoriene lages det begreper. Dette beskrives som koding. Koder er et ord, en frase, en del av en setning, en hel setning, et utsagn, dialog eller kanskje et helt avsnitt av et dokument som stikker seg ut eller gjentar seg (Tjora, 2017). Tjora (2017) beskriver koding som en svært viktig del av analysen. Cope (2016) presenterer to typer sentrale koder: deskriptive- og analytiske koder. Med min forståelse av litteraturen ser jeg på empirinære koder som deskriptive koder. Det er dette man finner i materialet. Mens analytiske koder i større grad er påvirket av temaer som forskeren er interessert i. Disse går gjerne dypere enn de deskriptive kodene (Cope, 2016). Begge kodene blir brukt i mitt materiale. I gjennomføringen av kodingen går jeg gjennom ett intervju av gangen. Jeg starter med det intervjuet jeg hadde med første nøkkelinformanten, selv om dette ikke er det første intervjuet jeg gjennomfører. Det er fordi det er det største intervjuet og har en større datamengde. Deretter tar jeg for meg neste nøkkelinformant før jeg kronologisk går videre.

Kodingen kan gjøres på ulike måter. Både på data og på papir. Jeg velger å gjøre dette på papir ved bruk av markeringstusjer og fargetusjer. Det blir en del koder gjennom arbeidet da jeg hele tiden lager nye koder der det er behov. Ved å benytte seg av empirinære koder er det viktig at man ikke blir redd for at det blir for mange koder. Kodene kommer fra empirien og ikke fra teorien. Et slikt "tomt lerret" kan gjøre ting vanskeligere når man koder datamateriale, slik Tjora (2017) også problematiserer. Selv opplever jeg at det er vanskelig å holde det helt induktivt

siden jeg før kodingen hadde skrevet og lest en del teori. Dette påvirker også i stor grad det en selv anser som viktig og relevant. Det blir opprettet både analytiske- og deskriptive koder i mitt datamateriale (Cope, 2016). Derfor er det også viktig å se på det originale datamaterialet i tilfelle noe i tidligere steg av analysen blir ansett som mindre viktig. Siden jeg har ganske store hovedtema er også datamaterialet veldig bredt. Dette gjør at ikke alt er like relevant til de problemstillingene jeg ender med. Dette åpner igjen opp for å utforske andre sider enn hva man først tenkte på forhånd.

Thagaard (2009) presenterer to analytiske tilnærminger for tolkning av data: personsentrert- og temasentrert tilnærming. I en temasentrert analyse er fokuset på hva ulike informanter sier om et tema. Videre sammenlignes informasjonen fra de ulike informantene. I de tidligere prosessene av analysen er kategoriseringen av hovedtemaer en form for temasentrert tilnærming. Her identifiserer jeg noen hovedtema som alle informantene har uttalt seg om. Dette gjør det til informasjon som kan sammenlignes på tvers av informantene. Et av problemene blir derimot at med en slik tilnærming kan informasjon løsrives fra sin originale sammenheng. Det kan være vanskelig med en slik tilnærming å nå en helhetlig forståelse. En personsentrert tilnærming gir i større grad en helhetlig forståelse (Thagaard, 2009). I en slik tilnærming studeres sammenhengen mellom de ulike temaene for hver av de personene undersøkelsen fokuserer på. I mitt arbeid gav koding meg større innsikt i hver enkelt informants opplevelser siden jeg ikke tar for meg kategori for kategori men går igjennom alle intervjuene i sin helhet. For å få en helhetlig forståelse, som er grunnleggende innenfor kvalitativ metode, er det viktig å kombinere både en personsentrert og en temasentrert tilnærming til datamaterialet. Dette samsvarer med valg av struktur og intervju. Livshistorieintervju har gjerne en personsentrert tilnærming. Dette fordi fokuset ligger på hver enkelt informants historier, ikke tema for tema. Men ved at jeg også benyttet meg av en intervjuguide, selv om dette gjerne ikke er vanlig i livshistorieintervju, åpner dette også for at ulike temaer blir trukket frem av alle informantene. Dette gjør det mulig å sammenligne temaene på tvers av informantene.

Prosessen med kategorisering og koding skaper en sterkere tilknytning til datamaterialet. Etter flere runder med gjennomgang blir datamaterialet mer kjent. På samme tid reduserer jeg materialet ned til det jeg ser på som relevant for å svare på mine problemstillinger. Prosessene med kategorisering og koding blir en interaksjon mellom mine forståelser og tendensene i

materialet. Her er det viktig å være fleksibel slik at endringer kan gjøres underveis (Thagaard, 2009). Som nevnt tidligere kan noe tidlig i analysen bli ansett som mindre viktig mens det viser seg å ha stor relevans senere. En slik dynamisk prosess med koding vil åpne for at man kontinuerlig vurderer forskerens tolkninger i forhold til datamaterialet og virkeligheten av det som blir studert. Dette gir gyldighet til både studien og resultatene (Thagaard, 2009).

4.4.3 Kobling av teori og empiri

Hensikten med å analysere et datamateriale er å tilegne det mening. I løpet av analyseringsprosessen blir det dannet temaer og koblinger mellom mønster og variabler (Dunn, 2016). Det er også viktig å være bevisst på at forskerens forståelse også blir utviklet gjennom analyseringsprosessen (Thagaard, 2009). Forskeren sin forståelse vil forme hvordan datamaterialet blir analysert samtidig som det vil utvikle hvordan forskeren forstår meningsinnholdet. Etter at prosessen med kategorisering og koding er gjort, kan forskeren koble sin empiri til teori. Dette er en prosess som krever fortolkning og en dypere forståelse siden dataene man har samlet inn skal kobles opp mot faglige relevante begreper. Her blir *induktiv* og *deduktiv* tilnærming sentralt siden det er flere utgangspunkt for denne prosessen. Ved en induktiv tilnærming utarbeider man teoretiske perspektiver på bakgrunn av empiriske studier. I motsetning til i en deduktiv tilnærming hvor man tester teorier opp mot datamaterialet (Tranøy, 2019). Som tidligere nevnt bruker jeg både analytiske og deskriptive koder i mitt datamateriale. Det blir en kontinuerlig prosess som både er delvis induktiv og delvis deduktiv som ikke bare er tilstede i kodingen men også i tolkningen av datamaterialet.

Abduktiv tilnærming er en tilnærming som finnes midt imellom de to tidligere nevnte tilnærmingene. Denne tilnærmingen handler om å fremheve det dialektiske forholdet mellom empiri og teori (Mason, 2002). Det blir denne tilnærmingen som beskriver samspillet mellom deduktive og induktive tilnærminger som jeg beskriver over. Det oppstår en dynamisk prosess hvor man hele tiden beveger seg mellom teori og empiri. Forskerens forståelse knyttes både til ens teoretiske utgangspunkt og til oppfatninger forskeren har av datamaterialet. Thagaard (2009) beskriver det som at forskerens teoretiske forankring gir et bakgrunnsteppe for hvordan empirien skal forstås. En kan også beskrive abduktiv tilnærming ved å tenke seg at man går inn i et forskningsprosjekt med noe form for bagasje. Denne bagasjen vil være med å påvirke hvordan forskeren forstår datamaterialet. Eksisterende teori er med på å danne utgangspunktet

for forskningen mens man underveis i analysen vil se nye måter å anvende og forstå denne teorien (Thagaard, 2009).

Når intervjuetekster tolkes kan det i stor grad forstås som en dialog mellom forskeren og teksten hvor forskerens mål er å få en dyp forståelse av meningsinnholdet i datamaterialet (Thagaard, 2009). Når ny informasjon skal forstås og tolkes brukes alltid informasjonen man besitter fra før. Etterhvert vil den nye informasjonen bli del av forståelsen. Fortolkning er et viktig begrep i analyseprosessen, spesielt i de senere stadiene da det vektlegges at forskeren reflekterer rundt meningsinnholdet i dataen (Thagaard, 2009). Fortolkning kan på en måte forklares som et kontinuerlig møte mellom forskeren selv og det som oppfattes (Ebdrup, 2012). Måten dataen forstås av forskeren er noe som kontinuerlig er under utvikling og det vil hele tiden være påvirket av kunnskapen forskeren selv besitter. Fortolkninger av data i kvalitative studier tar utgangspunkt i informantenes selvforståelse, men det er også et viktig å huske at forskeren også kan forholde seg til ulike informanternes selvforståelse på ulike måter (Thagaard, 2009). Forskeren kan gjengi det man tror informantene søker å formidle eller så kan motsigelser i beskrivelsene til informantene føre til at forskeren kan argumentere for en alternativ tolkning.

Fortolkende teoretiske tilnærminger kan kobles til ulike nivåer (Thagaard, 2009). Et nivå er deskriptive fortellinger hvor tolkningen implisitt blir presentert gjennom måten dataene formidles. Et annet nivå er når empiriske resultater settes inn i en større meningssammenheng. Dette refereres ofte til som *fortolkende beskrivelser*. Modeller kan også brukes til å presentere fortolkninger da disse fokuserer på sentrale sammenhenger i dataene. Dette er derimot ikke like vanlig i kvalitative studier da nyanser ikke like lett kan identifiseres (Thagaard, 2009). I forhold til min studie er fortolkende beskrivelser det som kommer nærmest hvordan empirien blir presentert. For eksempel beskriver en informant at det alltid var et batterilyst på bordet. Hver gang de fikk dra hjem for å hente ting eller bare se til huset passet hun på at lyset hadde nok batteri slik at det kunne stå på helt til de kom hjem igjen. Dette tolker jeg i en større meningssammenheng, hvor informanten søker etter å holde liv i hjemmet. De teoretiske forståelsene i min studie utvikles videre ved å se små og store handlinger. Handlingene knyttes til hjem, og følelser av hjem, ved å trekke paralleller mellom det informantene beskriver og tolkninger av disse i en større meningssammenheng (Thagaard, 2009).

Når man gjennomfører studier er det relevant å studere forskningens kvalitet. Innenfor faglitteraturen fremheves begrep som *troverdighet*. Corbin og Strauss (2008) mener at dette begrepet omfavner både forskerens, deltakerens og lesernes erfaringer rundt fenomenet som studeres. Silverman (2006) argumenterer også for at troverdighet er grunnlag for å vurdere forskningskvalitet. Han fremmer begreper som *reliabilitet* og *validitet* i denne vurderingen.

Reliabilitet omhandler forskningens pålitelighet (Thagaard, 2009). Det må vises at forskningen er utført på en tillitsvekkende måte. For å understreke dette kan forskeren gjøre rede for hvordan dataene som presenteres har blitt utviklet. Det betyr også at forskeren skiller mellom informasjonen man har tilegnet seg i felt og de egne vurderingene man har av denne informasjonen. Eksempelvis, som tidligere nevnt, fortalte en informant om et batterilys som ble stående å lyse hver gang de evakuerte. Dette er informasjon jeg får i felt mens mine tolkninger går mer på hvilken betydning dette har for dem. Jeg skiller mellom hva jeg faktisk har fått vite og mine egne vurderinger av denne informasjonen. Reliabilitet går også ut på at forskeren redegjør for relasjoner til informanten og hvilken betydning ulike erfaringer i felt har for dataene som blir produsert (Thagaard, 2009).

Validitet handler om gyldigheten til tolkningene (Thagaard, 2009). Som forsker bør man gå kritisk gjennom hva som er grunnlaget for sine egne tolkninger. For eksempel kan posisjonen til forskeren i miljøet som studeres ha en betydning for tolkningene som forskeren ender med. Eksempelvis må jeg i denne studien gå kritisk gjennom grunnlaget for tolkningene mine og erkjenne min posisjon i miljøet jeg forsker i. I dette tilfellet har jeg ikke noen tidligere forhold til informantene men hjemstedet mitt er ikke langt unna området. Informantene vil kanskje gjenkjenne familienavnet mitt og kanskje de kjenner til noen av familiemedlemmene mine. I tillegg vil det være en kobling siden jeg benytter meg av snøballmetoden. Ved at informantene selv tipser meg om informanter og forteller aktuelle informanter om meg og min forskning vil de på forhånd ha en ide/tanke om hvem jeg er. Posisjonen forskeren har i miljøet det forskes i har mye å si for forståelsen og utviklingen av studien (Thagaard, 2009). Når man tolker data kan man møte på etiske dilemmaer. For eksempel om forskerens tolkning ikke samsvarer med informantenes forståelse av fenomener. I mitt tilfelle har jeg et utenfra perspektiv. Dette er et ulikt perspektiv enn informantene har. I noen tilfeller kan et utenfra perspektiv være

fremmedgjørende og provoserende for informantene. Derfor er det viktig å vektlegge faktiske data og forskerens egne tolkninger av dem. Man må prøve å finne en måte å ikke sette informantene i en sammenheng de ikke føler de hører hjemme i. I neste og siste del av dette kapitlet ser jeg mer på forskningsetikken som er knyttet til dette prosjektet.

4.5 Forskningsetikk

I et forskningsprosjekt er det mange etiske forhold å vurdere (Dowling, 2016). Når man bruker kvalitative metoder innebærer det ofte at man invaderer noens privatliv. Spørsmålene som blir stilt kan være personlige. Om forskeren observerer mennesker i deres hjem vil disse aktivitetene i tillegg regnes som private. I dette forskningsprosjektet kan spørsmål om barn og familie være personlig for noen å svare på. På grunn av dette er det viktig for meg som forsker å informere informantene mine godt på forhånd. Denne informasjonen kommer gjerne ut som et informasjonsskriv (se vedlegg 2). Jeg spør også informantene om de vil ha intervjuguiden og informasjonen tilsendt på forhånd. Av mine informanter er det bare en person som ønsker å få tilsendt spørsmålene på forhånd. Før hvert intervju forsikrer jeg meg om at informantene føler seg komfortable med å svare på spørsmålene. Jeg gir informantene mulighet til å fortelle meg på forhånd om det er temaer eller spørsmål de ikke føler seg komfortable med. Dette er noe jeg også vektlegger i intervjusituasjonen. Jeg informerer på forhånd om at det respekteres om det er tema informantene ønsker å hoppe over eller ikke svare på. Å snakke om opplevelsene av hjemmet og hverdagslivet under en presset situasjon, som de opplever under evakueringene, kan være et sensitivt tema å snakke om for noen.

4.5.1 Konfidensialitet og dokumentasjon

Som tidligere nevnt tar jeg kontakt med informantene mine via SMS. I teksten informerer jeg kort om hvem jeg er og hva som er formålet med studien. Alle intervju blir avtalt over telefon hvor jeg informerer vedkommende om tilsendelse av informasjonsskriv (vedlegg 2) og intervjuguide (vedlegg 1) per epost. Om epost ikke er ønskelig tilbyr jeg å ta med utskrift til informantene når jeg møter de. En av informantene ønsker materialet tilsendt på forhånd mens resten synes det er greit at jeg har det med til intervjuet. I tillegg har jeg med et samtykkeskjema som må signeres (se vedlegg 3). Prinsippet om deltakerens informerte samtykke går ut på at forskning bare skal starte etter at informantene har gitt sitt informerte og frie samtykke

(Thagaard, 2009). Informantene har også friheten til å trekke seg fra studien til enhver tid uten negative konsekvenser. Dette prinsippet kommer av at informantene selv har råderett over eget liv og de skal ha kontroll over informasjonen som omhandler de selv som deles med andre. Et fritt samtykke innebærer at informanten har blitt informert om hva det innebærer å delta i studien (Thagaard, 2009). I informasjonsskrivet informerer jeg om hva det innebærer for informanten å delta og poengterer frivilligheten i å delta i studien. I samtykkeerklæringen refererer jeg til informasjonen i informasjonsskrivet. Jeg medberegner god før selve intervjuet slik at informantene har god tid til å lese gjennom informasjonsskrivet før de signerer. Rett før intervjuet starter spør jeg informanten nok en gang om det er i orden å ta lydopptak av intervjuet.

Alle informantene signerer samtykkeerklæringen og det er ingen innvendinger mot lydopptak. I denne studien, som det også er informert om i informasjonsskrivet, er det et relativt lite studieområde som ikke er anonymisert. Dette kan gjøre det vanskelig å anonymisere informantene helt. Dette er del av prinsippet om konfidensialitet (Thagaard, 2009). Det går ut på at informasjonen som blir gitt av informanter skal behandles konfidensielt. Forskeren må hindre at formidling og bruk av informasjon kan skade deltakeren. Vanligvis må forskningsmaterialet anonymiseres og det må stilles krav til hvordan informasjonen som kan gjøre dataen identifiserbar oppbevares og tilintetgjøres. Jeg informerer i informasjonsskrivet hvordan dataene oppbevares og at all data slettes etter studiens slutt i Mai 2020. Jeg opplyser også at jeg prøver å anonymisere informantene til den grad dette er mulig i studien. Siden det er en liten gruppe mennesker som bor under Veslemannen er gruppen med potensielle informanter liten. Dette kan gjøre det mulig for noen å kjenne igjen deltakere. Spesielt i forhold til gårdsdrift/arbeid, kjønn og dialekt. Jeg endrer derimot der det er mulig på ulike veldig gjenkjennbare trekk ved dialekten (f.eks. personlig pronomen, ikke/ikkje). Jeg informerer om at jeg benytter meg av forskjellige anonymiseringsteknikker i den grad dette ikke er avgjørende for svarene som blir gitt. Utenom dette behandles alle personopplysninger konfidensielt til den grad dette også er mulig ved bruk av snøballmetoden (se delkapittel 4.3.1). Jeg møter ikke store utfordringer i prinsippet om konfidensialitet hos mine informanter. Noen ønsker å lese over studien før innlevering siden noe av dataen kan være gjenkjennbar. Å lese gjennom studien før innlevering er noe jeg tilbyr alle informantene slik at de selv kan evaluere om de føler noe er direkte eller indirekte personidentifiserende. Informantene, som en naturlig konsekvens av snøballmetoden, vet hvem som deltar i studien. I tillegg er de naboer og de fleste er i slekt. Alt dette bidrar til at mye av den innsamlede dataen kan bli personidentifiserende. Selv opplever

jeg ikke at dette er et problem hos informantene. Informantene fremmer viktigheten av at alle involverte gjerne ville dele sin historie. Det å presentere informasjon som kan gjøre en deltaker identifiserbar kan være potensielt skadelig på flere plan (Dunn, 2016). Derfor er det viktig at dette gjøres med stor forsiktighet.

4.5.2 Kritisk refleksjon og posisjonering

Det som er sentralt innenfor kvalitativ forskning er *subjektivitet*. Det handler om at personlige meninger og karakteristikk alltid vil bli tilført inn i forskningen ettersom kvalitativ forskning innebærer sosial interaksjon (Dowling, 2016). Gjennom slike interaksjoner både bekreftes, avkreftes og dannes det tolkninger og meninger om verden. Dette omtales som *intersubjektivitet* (Dowling, 2016). Forskningsresultater vil aldri være helt objektivt siden kunnskapen som blir utviklet gjennom en forskningsprosess er sterkt knyttet til forskeren og stedet for forskningen (Dowling, 2016). Innenfor den kvalitative forskningen blir dette derimot ansett som en fordel. Her er *kritisk refleksjon* viktig. Forskeren selv må være klar over i hvilken grad man blir involvert i studien. Man må ta stilling til hvilken påvirkning sosiale relasjoner har, og reflektere over hva dette har å si, for dataene som blir produsert. Det samme gjelder også for forskningsprosessen (Dowling, 2016). Kritisk refleksjon omhandler med andre ord at man hele tiden vurderer rollen sin som forsker og eget forskningsarbeid. Det innebærer at man kontinuerlig vurderer egen situasjon og rolle som om det alene var et fenomen som blir studert (Dowling, 2016). Dette er ikke alltid en enkel oppgave da man gjerne ikke er kjent med å vurdere og analysere egen tilknytning til dataen og prosessen.

Personlig interaksjon påvirkes av kjønn. Informanter og forsker kan reagere ulikt på menn og kvinner (Dowling, 2016). Datagenereringen kan på denne måten påvirkes av kjønn. I min studie er det fire kvinner og to menn som deltar. Dette utvalget kan være påvirket av at jeg selv er kvinne. Mine nøkkelinformanter gir meg også i stor grad kontaktinformasjon til kvinnene i husholdningen hvor det både er en mann og en kvinne. Dette kan komme av relasjonen og posisjonen jeg får med mine nøkkelinformanter. Dette er noe som er veldig vanskelig å finne et bestemt svar på. Det er viktig å kritisk reflektere over grunner til at deltakelsen i studien blir slik den blir. Det er derimot ikke bare kjønn som er med på å påvirke forskningssituasjonen og datagenereringen. Mine personlige karakteristikk har også betydning for mine evner til å tolke situasjoner. For eksempel hvordan jeg oppleves av informantene er veldig vesentlig. Man kan

være på *innsiden* eller på *utsiden* av fenomen. En forsker, som ofte har et utenforstående perspektiv, har gjerne en ulik oppfatning enn informantene. Dette kan i stor grad også påvirke hvordan deres historier og opplevelser blir tolket og fremstilt (Dowling, 2016). I min egen studie vil jeg trekke frem noen karakteristikk som til dels satte meg på innsiden og andre gjorde meg i stor grad utenforstående. Som tidligere nevnt er jeg en ung kvinne og student. Dette kan ha noe å si for hvordan utvalget blir. Det kan også være med på å påvirke hvordan informantene oppfatter meg og derav også påvirke interaksjonen under intervjuet. Jeg har gjerne en ulik oppfatning av dette fenomenet enn det de har. Dette kan igjen påvirke resultatene. Det er også karakteristikk som plasserer meg på innsiden. Jeg kommer selv fra nabokommunen og min dialekt er relativt nær deres. På denne måten kan jeg oppleves som mindre utenfra. I denne oppgaven er “livet på bygda” vektlagt. Min egen oppvekst og mitt eget forhold til en slik måte å bo på kan derfor påvirke vår relasjon. Det er noe vi kan ha til felles. I tillegg vil jeg naturlig ha større lokalkunnskap enn en person som ikke har vært i kommunen før. Den relativt korte geografiske avstanden kan ha gjort det lettere for meg å bygge en god relasjon til informantene. Bevissthet og forståelse rundt egen posisjon og vurdering av hvilken grad dette påvirker resultatene står dermed veldig sentralt i studien.

4.5.3 Metodiske begrensninger

I dag er ikke kvalitativ forskning noe man bare *gjør*. Kvalitativ forskning har blitt noe man i økende grad har fått et kritisk øye til. Vi både tenker og skriver kritisk rundt valg av metode og måten vi organiserer, betrakter og forstår data (Cope, 2016). En kritisk gjennomgang og vurdering av metodiske valg og mulige begrensninger blir derfor sentralt. Videre skal jeg nå trekke frem ulike betraktninger jeg har gjort meg i løpet av forskningsprosessen som jeg mener har hatt innvirkning på mine forskningsresultater.

Den første begrensningen er som tidligere nevnt at den største delen av utvalget er kvinner. Det er ulike faktorer som spiller inn på at det blir slik og det er ikke alle faktorene jeg har kontroll over. For eksempel kan det handle om jobb. Noen av intervjuene var på dagtid da kvinnen i husholdningen hadde fri. Mannen var på jobb på denne tiden. En annen gang var det også snakk om turnusarbeid, der mannen er borte på jobb i en periode for deretter komme hjem på fri i en annen periode. Noe jeg kunne forespurt her er at det hadde vært ønskelig for meg å intervjuer både mann og kone i gjeldene husholdninger sammen. Dette ville gjort utvalget mer variert.

Videre vil jeg gå inn på kommunikasjon i starten av prosessen. Personlig mener jeg at jeg er mer åpen i starten. Jeg har laget meg noen problemstillinger som jeg tar utgangspunkt i, men jeg er også åpen for andre vinklinger eller tema som jeg på forhånd ikke har tenkt på. Siden intervjuene blir gjennomført i en relativt lang periode (november 2019- mars 2020) opplever jeg at åpenheten blir snevret inn på slutten. I mars 2020 er skriveprosessen godt i gang og jeg får jobbet gjennom en god del av datamaterialet fra andre intervjuer. Her legger jeg merke til noen mønster. Dette kan ha skapt en begrensning i forhold til dataene som blir skapt mot slutten sammenlignet med de dataene fra starten. I min studie blir konsekvensen av dette at det siste intervjuene blir mer innsnevret enn de første. Dette blir derimot sett på som en positiv konsekvens siden spørsmålene knyttet til hjem, tilknytning og hverdagsliv kunne fokuseres mer mot besvarelsen av de faktiske problemstillingene. På en annen side blir ikke fleksibiliteten, som er vektlagt i metoden, like fremhevet.

En annen begrensning i studien er strategien for utvalget av informanter. Bruk av snøballmetoden der nøkkelinformanter gir kontaktinformasjon videre kan være en begrensning for utvalget. For eksempel kan nøkkelinformanten ha personer de ikke deler samme syn med. Dette kan føre til at de unngår å tipse meg om disse informantene da de ikke ønsker at de skal få delta. I denne studien la jeg derimot ikke merke til dette. Noen ganger opplever jeg at det er mer krevende å nå ut til alle informantene. Dette kan komme av at nøkkelinformanten på forhånd har et inntrykk av at det er enkelte personer som ikke ønsker å være med. Når utvalget blir til på denne måten er det viktig å reflektere rundt rollene nøkkelinformantene får og hvilken betydning deres videre "rekruttering" har for informasjonen som blir skapt. I denne oppgaven er utvalget relativt lite. Slik har jeg mulighet og kapasitet til å nå ut til alle selv om ikke alle vil delta. I andre tilfeller hvor utvalget er større vil påvirkningen av en slik strategi for utvalget være større.

5 Analyse

I dette kapitlet presenteres analysen av datamaterialet. Her er teori og empiri koblet sammen for å besvare problemstillingene. Først går jeg inn på stedstilknytningen informantene føler til stedet (5.1). Her illustreres tilknytningen til Baksida gjennom opplevelser fra fortiden og barndommen. I denne delen vil det være fokusert på fortiden basert på deres egne minner om stedet og oppveksten. Videre følger et kapittel om hvordan evakueringene har påvirket opplevelsen av sted og hjem (5.2). Her trekkes det frem hvordan de utsatte opplevde evakueringene og hvilke ulike interesser som har påvirket opplevelsene. Neste og siste del omhandler hjem (5.3). Her går jeg inn på opplevelser og tilknytning til hjemmet og de alternative boligene.

Som presentert i delkapittel 1.2 tar oppgaven utgangspunkt i følgende problemstillinger:

- *Hvordan påvirker det å bo i et skredutsatt sted hverdagslivet?*
- *Hvordan endrer denne bosituasjonen deres opplevelse av eget hjem?*

Studiens formål er å se hvordan både hjemmet og hverdagslivet som leves i hjemmet oppleves og endres når man bor under et ustabil fjellparti. Analysen prøver å danne et bilde av hvordan de utsatte opplever det å bo i et skredutsatt sted og spesielt opplevelser som knyttes til hjemmet. Videre belyser også studien hvordan slike situasjoner, ut fra informantenes perspektiver, bør håndteres i fremtiden. Hva følte informantene var bra og hva var dårlig når det kom til håndtering av denne situasjonen. Mine informanter beskriver kun én side av saken, altså de utsattes side. Det gjør at denne studien ikke er dekkende for å beskrive alle aspekter om skredfaren ved Mannen og raset som kom fra Veslemannen. Det som beskrives av samhandling og kommunikasjon er kun basert på de utsattes opplevelser og ikke de ulike etatene sine opplevelser av samme situasjon. Det er viktig å ikke anse de ulike delkapitlene som adskilt. Inndelingen er gjort for å få en mer ryddig og oversiktlig gjennomgang av temaene som blir identifisert i datamaterialet. Begrepene skred og ras brukes synonymt i dagligtalen. Informantene bruker gjerne begrepet ras, mens NVE og andre aktører referere til det som skred.

Begge begrepene vil bli brukt i analysen. Videre refererer gjerne informantene til “Dalen”. Med dette menes Romsdalen.

5.1 Stedstilknytning

Hvordan og hvilken tilknytning de utsatte har til stedet og hjemmet er viktig i forståelsen av hvordan skredfare oppleves. Fem av seks deltakere i denne studien har en tilknytning fra barndommen til stedet de bor på i dag. I alle husstandene som deltar er det minst én av de som er født og oppvokst i området. Derav har de aller fleste hatt et forhold til både skredfare og Mannen fra oppveksten. Som en informant sier det:

Rasa he de gjort bestandig, ekje nåkken som he tenkt over det i de heile tatt, de he de gjort heile tia. Snæras og steinras, helst når de e mykje nedbør då, regna mykje, då rasa de helst.

I snakk om ras og rasfare uttrykker en annen informant seg slik:

I har ikkje gått rundt å vert redd for ras, de har i ikkje.

Flere andre uttrykker det samme. Dette er noe de var vandt til. Skredfare i fjellet var ikke noe som plutselig ble presentert for de utsatte. Det å ha vokst opp på stedet kan ha mye å si for tilknytningen til stedet og for hvordan en slik skred-situasjon oppleves. Eksempelvis forteller en informant om Kjerringa. Kjerringa var et annet spir som stod ved siden av Veslemannen. Informanten forteller at dette spiret raste en gang på 50-tallet. En annen informant forteller om ulike ras og snøfonner som har flyttet hus helt ned på veien. Slike historier går gjerne fra generasjon til generasjon og kan for de utsatte skape et annet forhold til skred ved at skredfare ufarliggjøres. Menneskenes fortellinger og ideer om skred påvirker stedet, på samme tid som stedet og fjellene i område i stor grad påvirker menneskene. Det er tydelig her at mennesker og steder er gjensidig konstituerende, noe som er et viktig moment i den relasjonelle stedstilknytningen (Berg & Dale, 2004). Berg og Dale (2004) beskriver at identitet er et viktig begrep når forholdet mellom mennesker og steder skal belyses. Steders identiteter er forankret i stedsmyter, sosiale representasjoner eller sosial praksis (Holloway & Hubbard, 2001). Fortellingene mellom generasjoner er et eksempel på slike myter eller sosiale representasjoner.

Det gjør at de utsatte får et annet forhold til stedet og en annen følelse av fare enn hva utenforstående vil ha. Disse historiene er en del av deres stedsopplevelse.

Informantenes opplevelse av skredfaren er ikke preget av frykt. Informantene vet, gjennom fortellinger som har gått i generasjoner, at skred har skjedd tidligere. Besteforeldre og foreldre har opplevd lignende situasjoner før uten at det har påvirket stedstilknytningen. Tidligere har ikke hus og hjem blitt skadet, noe som kan føre til at holdningen i dag ikke blir like preget av frykt. Alle deltakerne i denne studien deler denne opplevelsen av stedet. Som jeg presenterer i delkapittel 3.1.1 kan stedstilknytning være et kollektivt fenomen (Berg & Dale, 2004). Det vil si at når mennesker bor på samme sted kan de utvikle en lik måte å oppleve dette stedet. Området under Mannen kan for utenforstående oppleves som utrygt på grunn av skredfaren. Det oppleves derimot ikke utrygt for de som bor der nå og andre som har bodd der i flere generasjoner.

I løpet av livet har flere av informantene bodd et annet sted enn under Mannen. Dette er veldig spennende med tanke på hvordan de forholder seg til hjem og tilknytning. Én informant har for eksempel flyttet flere ganger da hun var yngre både for å studere og for jobb. Det ble flyttet mellom ulike steder i hele landet siden ektefellen ofte endret jobb. Denne informanten har fått en tilknytning til Rauma, og spesifikt området under Mannen, fra ektemannen i husholdningen. Ektemannen er odelsgutt på en gård i dette området. Informanten er selv tilflytter. De flyttet hit når et jobbtilbud i nærheten meldte seg og her har de bodd siden. Informanten beskriver seg selv som enkel rundt dette med hjem og tilknytning:

I e hæme der i bor til ei kvar tid, i he bestandig trivdes samme kor i he vøre.

I alt fra små hybler til huset der barna var små beskriver informanten som hjem. Et sted hvor det ble skapt gode minner og steder det er gode assosiasjoner til. Her kommer det tydelig frem det Berg og Dale (2015) presenterer om mobilitet og sted. Her ser man tydelig at mobiliteten og muligheten til å flytte mer rundt har endret tilknytningen til steder. Istedenfor å bare føle at hjem er ett sted har informanten en hjemlig tilknytning til flere steder. Samme informant beskriver også bilturer i Romsdalen fra når hun var barn, hvor hun fra tidlig alder følte at dette

området gav henne en frihetsfølelse. De informantene som er oppvokst i området vektlegger også en frihetsfølelse ved stedet. En informant uttrykte barndommen slik:

Jauda, vore veldig fritt å fint da. Me he no bada å vore mykje på elven å mykje oppi skogen å bygd hytte å føre te fjells når me vart gamlare å. Gjort ka me velde. Ut å kjøre traktor i 10-11 års alders å, kjørte bil å, va ganske fritt.

Dette kan knyttes til teori om hjemlige hjem og identifisering av disse. Ideen om hus og hjem separert fra industrien og plassert i det åpne landskap stammer fra slutten av 1800-tallet (Blunt & Dowling, 2006). Hjem på landet kan signalisere en positiv verdsettelse av naturen som også kommer til syne hos mine deltakere.

De eno ikje alle so trivast ma sa høge fjella. Du bur no i ei gryte [...] de e jo fjell rundt de 360 grader. Klart vest skodda ligg midt nedi fjella her å du føle du bor inni ei sånn gryte, men de tenke i no alder på. Eno de en e vandt ma.

Både historiene fra generasjon til generasjon og deres opplevde liv har innvirkning på hvilken tilknytning og stedstilhørighet informantene opplever. Både i form av trygghet og frihet. Stedet man er oppvokst i representerer noe fint. Her trekkes også naturen frem som en viktig aktør i tilknytningen. I den nyere litteraturen om stedsbegrepet kan sted forstås som mer- enn-menneskelige nettverk (Berg & Dale, 2015). Her trekkes det frem at naturen og det ikke-menneskelige ikke kan separeres fra de menneskelige og det kulturelle. Fjellene og landskapet er med på å påvirke de bosattes opplevelse og tilknytning til stedet. Som også informanten nevner er ikke høye fjell noe alle trives med, men det er del av hjemmet deres. Det er noe de føler en tilknytning til. Andre informanter beskriver også en sterk tilknytning til stedet som også vektlegger naturen og den faktiske plasseringen i dalen:

[...] i va heile tia tilknyttta dalen. Forlot den ikkje, sjøl om i flytta. Hadde bestandig alle ferian å helge å ja. Ja, de e heime oppi daln.

I alle sitatene i dette delkapittelet kommer det Rose (1995) presenterer som identifisering med sted tydelig frem. Identitet knyttes til at mennesket føler seg hjemme på stedet. Det kan både knyttes til selve huset, men også hele området og alle aktørene i det. Både de menneskelige og de ikke-menneskelige. Hjem er ikke bare et konkret hus, men det er hele dalen og Baksida. Det er et sted som representerer ro, trygghet og avslapping. Det er et sted man kan være seg selv (Rose, 1995). Denne identifiseringen med dalen og Baksida er tydelig hos alle av informantene.

5.2 Identifisering av ikke- hjemlige hjem

I denne delen av analysen tar jeg for meg hvordan evakueringene har preget opplevelsen av sted og hjem. Her vektlegges i stor grad opplevelser og erfaringer knyttet til evakueringene og hvordan disse påvirker hjem og hverdagslivet. Jeg skal også ta for meg hvordan ulike interessenter har spilt inn i å påvirke opplevelsene. Den relasjonelle stedstilmærkingen som blir diskutert i forrige delkapittel blir tydelig også i denne delen.

Skredfaren ved Mannen ble presentert for informantene på et folkemøte. Flere informanter forteller at dette ble opplevd som dramatisk og skremmende.

[...] kjøm opp dit så ser me både NRK og TV2 bila og masse fjernsystkamera og mikrofonta og greier og tenke «WOW», ka e detta so e, kaffør e dei her? De eno ikkje so spennende. Kjøm inn å fer liksom då den derre hæle scenario ma at heile daln kan, at raset kan gå då frå rett over der[...] og ma demning og dambrudd å full pakke, ikkje sant? Me va no ganske numne då, fordi at de va ganske slek sjokkarta beskjed å få.

Dramatikk presentert på folkemøte ble tydelig ved den første evakueringen i oktober 2014.

Me he alltid vest om fjelle, ja de har me alltid vest om. Men den dan i 2014 når de vart evakuert først, men då, då vart alt opphousa å de vart veldig stort. De va veldig skremmandes na første ganga.

Evakuering kan knyttes til hjem på flere måter. Her vil jeg ta for meg hvordan dette kan knyttes til ting. I en evakueringssituasjon tar man vurderinger på hva man vil ha med seg av fysiske ting. Her velges gjerne ting som har høy økonomisk verdi og høy affeksjonsverdi. Tingene som er vesentlig for den enkelte i et hjem. Dette kan ses i lys av Blunt og Dowlings (2006) forståelse av hjem som materialitet, følelser og forestillinger. Det materielle henger sammen med det forestilte i et hjem. Det materielle er avhengig av ideen av hjemmet på samme tid som det materielle påvirker ideen. Dette gjelder ikke bare husets vegger og struktur men også tingene som fyller hjemmet. Eksempelvis bilder, vaser eller ting som er arvet. Disse tingene kan være med på å skape et nytt hjem et annet sted om skredet kommer og ødelegger hjemmet de har i dag. I starten var de utsatte mer redd for at hjemmet faktisk kom til å bli tatt av et skred:

Første året, første to åra, da tok vi med oss masse bunader å de vi kunne ta me oss nærmest, masse masse bilder å, bilder er jo greit å ha da. Set var bare første åra. De gadd vi ikke å holde på me.

Fra dette tolker jeg at følelsen av frykt for fjellskred har minsket. Dette påvirker hvordan evakueringene ble gjennomført og opplevd. Informantene forteller at evakueringene oppleves annerledes i starten. Når den første evakueringen ble gjennomført var informantene oppriktig redde for at hele fjellet skulle komme rasende ned fjellsiden. Denne krisemaksimeringen kom fra utspill fra eksterne aktører, som eksempelvis NVE og media. Videre opplever informantene at faren avtok. Dette påvirket igjen hvordan de forholdt seg til tingene i hjemmet. Selv om de skulle evakueres oppleves det mindre dramatisk og mer normalisert. Ting som før ble sett på som essensielle å ta med seg ble etterlatt da informantene visste at de ville komme tilbake igjen. Dette åpner igjen en annen problemstilling. I perioder med mye aktivitet var disse husstandene inn og ut av hjemmet sitt flere ganger. Dette gjorde det vanskelig å pakke ut for hver gang og hjemmet blir preget av å være nedpakket. Selv om man er hjemme ligger saker og ting klart i esker. En informant beskriver hverdagslivet under de aktive sesongene slik:

Ja må jo ta me se de en får tatt med se, å ja, alt av verdi som kan flyttes må jo flyttes. [...] Ja nei i hadde stort sett alt pakka heile tia i. Gjennom heile høsten, hadde liksom bokser stående gjennom heile huset, selv om de va perioder hvor vi ikkje va evakuert på en stund, så sto alt klart.

Denne nedpakkingen av ting, slik jeg tolker det, er ikke fordi de er redd for å faktisk miste hus og hjem i skred. Det er mer følelsen av å ha sine egne ting og få med seg det som betyr noe. Evakueringene kunne vare i flere uker av gangen og da måtte man ha det essensielle. Selv om prosessen i stor grad fortsatt var belastende og mye fortsatt ble flyttet, var det ikke lenger skredfaren som var farlig. En informant forteller det slik:

Når en bor oppunder fjell så rasa de no, så oss he vell aldri vore redd for ras, men de e alle andre som skal legge se borti å vare redd de.

De gikk fra å ha ett hjem de var redd for å miste til å prøve å ha med seg nok til å få en hjemlignende følelse på de alternative stedene.

I prosessene knyttet til evakueringer og skredfaren opplever informantene at de i stor grad ikke har blitt lyttet til. To informanter beskriver for eksempel:

Vi er jo de som betyr minst oppi alt dette her, vi er jo brikker, små brikker i et stort spill.

Å i sku veldig gjerne, hvertfall kjent at i sku ha hatt litt meir sagt da over egen situasjon. Kunne tatt mine egen valg liksom.

I sitatene over illustreres følelsen av å ikke kunne bestemme selv og at andre har makt over hverdagslivet. Her blir mobiliteten til de utsatte begrenset av andre aktører, både menneskelige og ikke-menneskelige. Fjellet blir her en viktig ikke-menneskelig aktør som i stor grad påvirker stedet. Naturen har på dette stedet en stor makt som påvirker de menneskelige aktørene. Slik som Berg & Dale (2015) beskriver i mer- enn- menneskelige nettverk. Menneskers opplevelse og handlinger preges av naturen. Det er ikke bare de utsatte som påvirkes av fjellet, flere andre aktører er med i prosessene. For eksempel trekkes kommunen frem som en aktør i evakueringene. Det er stor enighet blant informantene at samarbeidet med kommunen var bra:

Å kommunen har faktisk vøre ganske sver ma oss, dei he prøvd å gjort sitt beste, for dem har no ikkje så mykje å rutte me dei heller.

At informantene følte støtte fra nærmeste offentlige instans kan ha mye å si for hvordan evakueringssituasjonene opplevdes. De følte seg mer lyttet til i situasjon de ikke har så mye handlingsmakt i. Som en informant også trekker frem handlet det ikke alltid om hva de faktisk kunne gjøre, men at de brydde seg:

Å de som kanskje varma mest va at dei [Rauma kommune] verkeleg brydde se, om dei ikkje kunne gjer så mykje. Sei ringte, ordførarn ringte å spurte om: «har dåkkå alt dåkkå treng te helga, e de nåkkå me kan hjelpe me?»» Asso de varma. Sjøl om situasjonen va veldig uholdbar, så va de kjempe. Å at dei va medmenneske, å de va at dei ikkje va der [oppe] å me va der [nede], dei kom ned til oss. Å gjor en god jobb, å va de nåkkå en trøngte, eller trøngte hjelp te så va dei behjelpelig, men me greidde oss sjøl, men du veste du hadde tilbudet.

Som illustrert i sitatet over setter informantene pris på at kommunen genuint bryr seg. Ordføreren ringer for å spørre og lytte og kontaktpersonen fra kommunen hadde stor forståelse og innsikt.

For de rasutsatte under Mannen, og spesielt for familien som driver med gård, er det viktig at kontaktpersonen i kommunen har god kunnskap om gårdsdrift siden det er en stor del av deres hverdagsliv. Hverdagslivet utspiller seg i stor grad på stedet som identifiseres som hjem. Hjemmet strekker seg ut over boligen og inkluderer hele gårdsbruket. Dette stemmer overens med den humanistiske tilnærmingen til hjem (Blunt & Dowling, 2006). For de utsatte ble hverdagslivet påvirket under periodene med evakuering. For eksempel måtte husholdningen med sauer endre måten de drev gårdsdrift på. Dermed ble forståelsen til kontaktpersonen viktig. De må være mennesker som forstår at man alene i regn ikke kan evakuere flere hundre dyr. Denne kontaktpersonen bør være noen som er lokalkjent som også har forståelse for situasjonen som foregår. En informant forteller det ikke er likegyldig hvem som får denne oppgaven:

Men dei måtte ha [...] en må ha dedikerte persona so faktisk he som ansvar å holde kontakten, myllå kommunin å ma dei rasutsatte eller dei som blir evakuert. De e frøktele viktig fordi at de e ikkje likegyldig kem de e so fer den oppgava.

Representanter og personer i kommunen og offentlig instans som viser forståelse og innsikt er med på å skape tillitt og trygghet mellom informantene og kommunen. Selv om kontinuiteten ikke er tilstede oppleves det en stor grad av trygghet og tillitt.

I tillegg til godt samarbeid med kommunen føler flere av informantene stor støtte fra nærområde. Naboer som hjelper til med pakking under evakueringene og andre man fikk låne kårbolig av er eksempel på dette. Dette gode samarbeidet kan komme av at flere av de utsatte er i slekt, men det kan også komme av fellesskapsfølelsen for de under Mannen. Dette er enda et eksempel på den kollektive stedstilknytningen presentert i delkapittel 5.1 (Blunt & Dowling, 2006). En informant forteller det slik:

Dei siste åra så va de faktisk bedre, me bodde på samme campinghytten alle som evakuert, eller på samme campingplass, så me bodde attme kvarandre [...] Så me fekk eit lite samfunn i samfunnet. For me skjønnte kvarandre. De va de, så kunne me skratte, så kunne me kjefta, så va me egentlig enig ikkje sant, de va så godt.

Et samfunn i samfunnet slik som informantene over forteller kan ses i lys av det Blunt og Dowling (2006) presenterer som hjemlig. Om vi strekker forståelsen av hjemlighet utover den

faktiske strukturen av hjemmet kan man tenke seg at samholdet og tilknytningen til de evakuerte er med på å skape noe hjemlig. Det oppleves og føles som tryggheten av et hjem. Der blir et samhold, et “oss”. Samtidig trekkes andre frem som aktører som skaper større avstand. Tydeliggjøringen av et “oss” kommer gjerne av at det blir et synlig “dem”. Man identifiserer det normale gjennom å anerkjenne det unormale (Cresswell, 1996).

Informantene opplever at det ikke blir vist like mye forståelse fra innbyggerne fra de nærliggende områdene. Det blir større avstand mellom de utsatte og de ikke utsatte i samme kommune. En informant forteller det slik:

Asso va de no innmari mye fleiping rundt det me Mannen da, å de e no greit, tåle no litt men av å te kjente i at de va litt... ja... Asso e de jo liksom kun Mannen de går i da, Du drar på jobb så e de spørsmål om Mannen, går går inn på VGnett, Mannen, fer du på butikken så, de e kun de de går i, døgnet rundt.

En annen informant trekker også frem hvordan handleturer kunne oppleves som ubehagelige. Spesielt ubehagelig ble det når evakueringene pågikk og de måtte handle inn varer de hadde glemt:

Så de va tøft den perioden der, de første. Du hadde kanskje glømt ting du måtte handle inn, butikkerfaringa sant? «Å kjøm na mannen?» så va de 540 spørsmål om na Mannen, då va folk, då va dei sånn interessert i å vite, men klart at du e interessert i å komme de ut, du ekje interessert i å svare, så blir det veldig belastandes. Men de so va meir belastandes va no nårn aldri kom. Inn, ut, inn. Å detta vart humor åt folk. De ekje humor å måtte fløtte ut for andtende [her: ørtende] gang å ikkje vite ka ti du kjøm hæv att.

Cresswell (1996) belyser forholdet mellom menneske og sted ved å bruke begrepsparet in place/out of place. Det er når noe oppleves som upassende eller ikke riktig at normalen synliggjøres. Man ser tydeligere det normale ved å identifisere det unormale. Begivenheter utenom det normale som får stor oppmerksomhet i media og lokalsamfunnet, som Mannen og skredfaren, synliggjør gjerne hva som defineres som passende i gitte situasjoner. De utsatte opplever det som upassende og belastende at utenforstående i lokalsamfunnet ikke forstår at dette ikke er humor for dem. De oppleves som outsiders. Noen som ikke kjenner til normene for situasjonen (Cresswell, 1996).

En aktør som også oppleves som outsider og som har hatt stor påvirkningskraft i å skape et “oss” og et “dem” i denne situasjonen er media. Media har en viktig rolle som formidler. De har også en makt ovenfor hvordan de utsatte fremstilles for resten av Norge og verden. Kommunen gikk tidlig inn, etter ønske fra de utsatte, og uttrykte at all kommunikasjon skulle skje gjennom dem. Slik ble det mindre belastende for de utsatte. Selv med dette tiltaket forsvinner ikke media og flere av informantene trekker frem noen ubehagelige møter:

Selvfølgelig de ma media åsånn va ikkje så lett. Fordi at de va liksom Norges store underholdning. De va no innmari mykje fleiping rundt de me Mannen da, å de e no greit, tåle no litt men av å te kjente i at de va litt.. ja.. [...] mye uttafra å inn ja. Så va jo au mykje av de vi sa feiltolka.. eller vi kjente oss ikkje igjen i, ja. Snakke en jo me media så tar jo dem fram de som dem syns e interessant, å dem kjente kanskje ikkje situasjonen vår da eller... De kan være ting me nevnte bare i forbifarten som blir overskrifte da, ikkje sant. De va, de blir veldig feil.

Media fremstiller de utsatte på en måte de ikke kjenner seg igjen i. Dette skaper en enda større avstand mellom de utsatte og resten fordi situasjonen blir fremstilt som noe annet enn det den faktisk er. Dette kan sees i lys av en relasjonell stedstilmærking. Holloway og Hubbard (2001) argumenterer for at steder har flere identiteter som stadig er i endring. Som tidligere nevnt er stedsmyter og sosiale representasjoner med på å skape en stedsidentitet. Det trekkes også spesifikt frem at ulike media presenterer steder på ulike måter og dette former tankene og forestillingene om hvordan stedet er. Dette påvirker ikke bare hvordan folk ser omgivelsene, handler og engasjerer seg, men også hvordan utenforstående ser på menneskene som knyttes til representasjonen (Holloway & Hubbard, 2001). Videre presenterer Rose (1995) at man kan relatere seg til steder på tre ulike måter; identifisering med et sted, mot et sted eller la være å identifisere seg med et sted. Som diskutert i delkapittel 5.1 identifiserer informantene seg med dalen og Baksida. Det er dette de opplever som hjem. Dette kommer i motsetning til mytene og representasjonene media lager. Dette er noe de identifiserer seg mot. Rose (1995) viser til eksempler fra Saids bok *Orientalism* (1978) som illustrer dette. Paralleller kan trekkes til media og deres myter og fortellinger om Mannen og de utsatte. Dette vil påvirke hvordan utenforstående tenker og tolker stedet og menneskene på stedet. Det påvirker ikke bare “de andres” forståelse av stedet men det kan forsterke de utsattes opplevelse av stedet. De utsattes forestillinger om hjemmet forsterkes ved at man ikke ser seg enige i fortellingene fra media. De identifiserer seg derfor mot fortellingene fra media (Rose, 1995).

Media blir trukket frem som en aktør som er med på å skape større utrygghet og avstand. Ting som blir sagt i en allerede presset situasjon blir tatt ut av kontekst og brukt til å lage overskrifter. Flere av informantene trekker frem at de følte seg feilaktig fremstilt. Det var i flere tilfeller ikke var samsvar mellom det som ble sagt og det som kom på trykk. Istedenfor å faktisk vise deres side av saken ble de ofte fremstilt som dumme for at de ble værende, noe som ikke stemte overens med hva informantene følte. En informant forteller dette:

Å vi lærte fort de at vi måtte lese gjennom før det kom på trykk, eller så kan de komme mye rart, de skjønnte vi etter første året, dem siterte oss helt feil. Blant annet dem intervjuet [...] borti her, de var jo helt vilt, det som kom fram. Ja, i var veldig redd for det i sa, og hvordan det vil bli fremstilt da. For det første så var i jo redd for å si no feil, vi er jo ikkje vandt med detta her, for de andre så var i jo redd for at de i sa sku bli feil fremstilt. Så i lærte fort av det, så i ba om å få det, i skal ha det på mail og i skal sjekke det før dere legger det ut. Å det var flere ganger i måtte korrigere. Ikkje sånn store ting, men.. hadde i ikkje sagt no så kan de jo hende at dem var mye friere. Så i sa de, i skal si ja, men i skal lese igjennom først.

På denne måten bidrar media i starten til en økt polarisering mellom de utsatte og resten. Dette har ført til mange negative opplevelser og en følelse av utrygghet blant de utsatte. Dette påvirker informantenes opplevelse av hjem siden fremstillinger av informantenes hjem i media, og hos andre, ikke samsvarer med den faktiske følelsen de har til hjemmet. Det identifiseres mot det media presenterer. I neste delkapittel skal jeg gå dypere inn på hjem og hvordan informantene opplever hjem. Spesielt tydeliggjøres det som oppleves som hjem og hvordan man forholder seg til flere alternative boliger. Klarer man å skape et alternativt hjem?

5.3 Identifisering av hjemlige hjem

I dette kapitlet skal jeg ta for meg opplevelser og tanker knyttet til hjem. Her fokuserer jeg på selve hjemmet, både boligen og det som strekker seg utover dette. De utsatte befinner seg i en situasjon hvor de ikke får være hjemme og de føler på en frykt for å miste hjemmet sitt. Forholdet og følelsene til de alternative boligene synliggjøres her. Gjorde de utsatte noen grep for at det skulle føles som hjemme når de var i de alternative boligene? Hvordan forholder man seg til disse alternative boligene?

Å reise inn og ut av hjemmet i nesten seks år har store påvirkninger på opplevelsen av hjem. Hjem forstås som; materialitet, følelser og forestillinger; et politisk sted; åpent, dynamisk og flerskalert (Blunt & Dowling, 2006). Hjem er et sted som både er materielt, gjerne knyttet til en bygd struktur, på samme tid som det er forestilt. Hjem for de utsatte under Veslemannen er ikke bare knyttet til den faktiske boligen men er også knyttet til opplevelsene og følelsene i og rundt hjemmet. Videre er det en viss makt knyttet til hjem og identitet. Ved at de ved flere anledninger har bodd i alternative boliger, har det blitt enda synligere for dem hva de identifiserer som tilfredsstillende og hva som ikke er det. Hva lever opp til idealet om hjem og hva gjør ikke det? Hjemmet som flerskalert er også synlig da tilhørigheten gjerne strekker seg ut over de bygde strukturene og omfatter hele dalen og Baksida, slik som vist tidligere. I forarbeidet til oppgaven og utforming av problemstillingene antar jeg at tilknytningen til hjemmet og stedet i større grad er knyttet til negative opplevelser etter denne perioden. Spesielt med tanke på at hjemmet ikke lenger oppleves som trygt eller ved at følelsene rundt hjemmet i større grad er knyttet til frykt. Dette fikk jeg derimot raskt avkreftet. Informanten svarer som følger på spørsmål om endret tilknytning eller følelser knyttet til hjemmet er påvirket negativt:

Ikkje te hjemme kanskje, eller, nei de e vell berre de at i føle sterkare for, ja, detta e hjemme mitt da, at når i får ver her så sett i pris på de. De ekje sånn at i e redd for at huset ska bli tatt av ras eller at i får dårlige følelser til hjemplassen, de.. nei. I kan bli veldig sint på ja, NVE, Kommunen, men ikkje på plassen her, eller fjellet.

I sitatet over illustreres på nytt det som blir presentert i delkapittel 5.2 om mer- enn-menneskelige nettverk (Berg & Dale, 2015). Her påvirker fjellet, noe ikke-menneskelig aktør, alle andre menneskelige aktører i nettverket og dermed endrer det også stedet.

Videre utrykte flere informanter noe om tilknytningen til hjem:

Men vi satte jo, de sa jo du å, vi setter jo mere pris på, når du veit at kanskje du ikkje får bo her i framtia, setter mer pris på hjemmet ditt. Når du hele tia må være vekk å ikkje veit om du får komme tilbake igjen. [...] De er klart de vi tenkte jo de, om ikkje vi sku bodd her da, hvor [...] skulle vi ha bodd? Veit du de er jo, ekje bare å flømte te en helt annen plass fordi at det er jo her du har tilhørighet, du ha omgangskretsen din, du har familie i område å de er ikkje bare å flytte til en helt annen plass å hvertfall ikkje finne en tilsvarende stor gård, da kunne vi ikkje drive videre med sau. Kunne ikkje tenkt oss å flømte i en enebolig..

Her kommer det frem at tilknytningen til hjemmet har blitt forsterket gjennom årene med evakueringer. Det har blitt tydelige for dem hva de opplever som tilfredsstillende og hjemlig (Blunt & Dowling, 2006). Her blir igjen den humanistiske tilnærmingen til hjem synlig. Tilhørighet og hjem- følelse strekkes ut over boligen. Omgangskretsen og familien i område er med på å skape en tilhørighet til stedet. På samme tid er også gårdsdriften og sauene er del av hjemmet.

Som nevnt i sitatet over tar informanten opp andre alternativer til bosteder. Hadde man fått tilsvarende på et nytt sted? Dette trekkes frem av flere informanter. Dette ble spesielt relevant for de som driver gårdsbruk. I tillegg til identiteten knyttet til hjem kommer det tydelig frem et økonomiske aspekt ved hjem. Hjem er ikke adskilt fra økonomi. Hjem i boliger er kilden og lokasjonen til flere økonomiske relasjoner (Blunt & Dowling, 2006). I denne sammenhengen knyttes økonomi til hvilken verdi de ville fått for boligene ved salg. I en periode var det diskutert innløsning av boligene i det utsatte området. Fylket hadde satt av en sum penger for å løse inn disse. Her blir selve strukturen på boligen viktig. Vil de kunne sette seg opp tilsvarende et annet sted? En informant beskriver det slik:

Dei hadde 10 milliona så sku dei kjøpe ut folk. 10 milliona ka e no de i dag? Dei sku spare, begynte liksom å, i følte nesten at no rasla de, no ska dei stenge baksia.

Alle informantene har eneboliger. Noen har også større og mindre gårdsbruk. 10 millioner ble satt av til innløsning av boligene og fritidsboligene i området. Informantene påpeker at dette ikke oppleves som en reel sum. Som illustrert over: Hva er egentlig 10 millioner i dag? En informant beskriver det slik:

Asso e de en del hytte, som dei ikkje, asso, i trur de va 10 forskjellige boenheta på hytte, eller 10-11. Ån [...] har en stor gard, [...] har en gard. De ekje realistisk, sant.

En annen informant vektlegger dette med verdier. Om det skulle være aktuelt å vurdere å bli innløst måtte man få tilbake for de verdiene man har:

Fylkesmannen ville kjøpe oss ut ja, men oss får jo aldri att verdian, då varskudde i fylkesmannen om de at ska i fløtte herifra ska i ha de, iallfall forsikringssummen, så står her. De e minimum før i i de heile tatt kan tenke me å begynne å tenke på de. [...] då vart de anna låte.

Her kommer det tydelig frem hvordan økonomi har påvirkning på hjem. I de fleste samfunn må man betale for den fysiske strukturen som gjerne kalles hjem. Både bygging og renovering av hjem involverer store summer og knyttes i stor grad til både nasjonal og personlig økonomi (Blunt & Dowling, 2006). Verdiene informantene har i de bygde strukturene av hjemmet er verd mer enn det fylket hadde mulighet til å kjøpe de ut for. Det er derimot ikke bare økonomien som har spilt inn i vurderingen om eventuelt innløsning eller fraflytting. Hos alle informantene kommer det frem at flytting ikke er noe alternativ. De har en tilknytning til hjemmene sine:

Snakk om fraflytting, innløsning veit du. Å slek å. [...] nei, de he vore heilt uaktuelt førre me. De forstår i ma alle so he vore involvert då. Å fløtte de e heilt uaktuelt då. Me blir framstilt som nåkken tullinga som vil vare då vettø. Veldig greit å uttale se om du ikkje kjenne te nåkkå. Ha de no vore fare for liv å helse så ha i no fløtta selvfølgelig. I e no oppvokst her for sa fjella, føre å sprønge på hjortejakt her å oppå fjelle der å ned å opp, ikkje sant, sankka sau å.

«Ekje de bærre å fløtte?» sei folk. Nei, de ekje berre å fløtte. «De eno berre et hus», de ekje berre et hus, de e heimen min. De e minna, de e familien vår. Ja har folk sælt no da? så ha de ikje vørte nåkkå mær, å husa ha vore knust. Du ha aldri fått dæ att då. Nei me hakje nåkkå flott hus, men de e heimen vår.

Her trekkes forskjellen på hus og hjem frem. Dette vektlegges også av Blunt og Dowling (2006). Som tidligere vektlagt er hjem ofte mer enn bare bolig. Hjem blir til når menneskelig handling gjør det meningsfylt og signifikant for mennesker (Blunt & Dowling, 2006). Som illustrert i sitatet over blir huset et hjem på grunn av familie og minner. Her er det menneskelige opplevelser som skaper en følelse av hjem, komfort og trygghet. Hjemmet skapes i relasjon mellom mennesker og boligen. Det blir til noe mer enn bare et hus.

I den aktive perioden fra 2014 til skredet gikk 5. september 2019 var de utsatte evakuert 16 ganger. Dette betyr at de 16 ganger i løpet av seks år bodde i alternative boliger, gjerne over flere uker. Her blir identifisering av hjemlige og ikke-hjemlige hjem svært synlig. Et hjemlig hjem er et sted som lever opp til idealene om et hjem (Blunt & Dowling, 2006). Det er ikke alltid slik at boligen som illustrerer idealet for hjemlig oppleves som det. Informantene trekker frem at de alternative boligene aldri føltes som hjemme. Det var et midlertidig sted. Dette kan

forstås som om de opplever en form for hjemløshet. Dette må ikke forveksles med husløshet (Blunt & Dowling, 2006). Selv om de evakuerte har et fysisk tak over hodet oppleves det ikke som et hjem. Dette kan også sees i sammenheng med at man lar være å identifisere seg med steder, slik den relasjonelle stedstilmærking forteller (Berg & Dale, 2004). Mennesker kan la være å identifisere seg med steder når disse oppleves som tilfeldig og midlertidig. I denne studien blir dette veldig synlig. De alternative boligene oppleves aldri som et sted de måtte starte på nytt eller et sted å skape et hjem. Det oppleves heller som et ventested til de kunne hjem igjen. Disse alternative boligene var også tilfeldige steder som ikke alltid ble bestemt selv.

Ved evakuering var det kommunen som hadde ansvaret med å finne alternative boliger til de utsatte. I løpet av periodene bodde familiene på ulike steder. Det trekkes frem ulike opplevelser fra disse stedene. En informant beskriver bosituasjonen slik:

Asso visste vi jo aldri fra gang til gang hvor vi skulle bo. Første åra fikk vi låne kårhuset til [...], asso pussa de opp de da så vi kunne ikkje være der mer. Så vi visste aldri hvor vi skulle være henn. De ordna no campinghytter til oss, campingplass lenger nedi daln her. Sånne små hytter, de er greit nok når du skal på ferie sånn hytte, men å bo der på ubestemt tid hele høsten det var ikkje så trivelig med bikkjer og katter å det som er. Ingenting å ta seg til, ikkje hadde vi TV heller, fikk installert de etterhvert da, vi så på pc'n da men. Trangt å lite, så vi visste jo aldri, å nå siste åra så skjedde de jo før å da va de jo ingen campinghytter ledig. Så da blei vi jo kasta litt hit og dit. For de måtte jo sette av de hyttene i god tid da, at vi sku ha de fra en viss tid utpå høsten å utover. Men nå to siste åra så var det jo, de skjedde jo tidligere å tidligere så kunne dem ikkje ta av så å sa mange hytter til oss hele sommern, disse campingplassa. Sku tjene pengar de å. Leie ut til folk, å siste året fikk vi en bolig nedpå Romsdalshorn. En enebolig, som hørte til Grytten Kraftanlegg, der lukta det vart, å kloakklekkasje i kjellern. De lukta så vondt der.

I sitatet over beskrives kort de ulike stedene familien bodde under evakueringene. Det blir tydeliggjort en følelse av ikke-hjemlighet (Blunt & Dowling, 2006). For eksempel er det for lite plass i hyttene og ingen av tingene de vanligvis har i hverdagen, som TV, er tilstede. Mot slutten fikk bo i en annen bolig som heller ikke levde opp til idealet. Det er tydelig at disse stedene ikke gir denne familien en følelse av hjem og hjemlighet. Videre trekkes det frem av flere at de gjerne skulle hatt faste boliger under evakueringene. På denne måten kunne de ha planlagt evakueringene på en bedre måte. En informant forteller det slik:

Dei skulle no alltid ha hatt en fast evakueringsplass da, i å me at de blir sånn som de va så. absolutt, vist kor en sku henn å vist at en hadde en plass som sto der. De hadde vært mykje lettare, da kunne en hatt tinga stående der heile tia, å vist kor en skulle henn, de hadde hjelpt enormt, de hadde de.

Som illustrert i sitatet hadde situasjonen blitt enklere og belastningen mindre om man kunne ha en fast bolig. Som beskrevet av Blunt & Dowling (2006) kjennetegnes hjem ved at det tilbyr mellom annet husly, privatliv, kontroll og kontinuitet. Siden situasjonen er relativt ustabil og preget av mye inn og ut av hjemmet, forstyrres kontinuiteten som i stor grad er unngåelig. For å skape et best mulig forhold til de alternative boligene vil det være fordelaktig å ha en fast bolig som kunne oppleves som deres.

Det er derimot ikke slik at alle ventet på å få flytte hjem igjen når de var evakuert. En annen familie hadde en annen opplevelse, spesielt ved den første evakueringen. Denne familien leide seg en leilighet første gangen de ble evakuert. De hadde leid leiligheten i to måneder. I denne husholdningen er det både voksne og barn. Informanten beskriver at opplevelsen var noe ulik for de voksne og for barna når evakueringen var over og de kunne flytte hjem igjen:

Å når me fekk lov til å fløtte heim att da, så sa ungan mine, fordi da budde me nedpå Åndalsnes, at me vell ikkje heim før de bli julefeire. Fordi da brukte i å mannen å fare heim når i hadde fri på jobb, på dagtid, å fekk vaska å rydda å ordna. Så når me flytta hæg att den 20. desember, 19.-20. desember då flytta me. Ungan velle ikkje heim på dei 3 veken. Dei velle ikkje heim att, ja men no kan me no de? Nei me vell ikkje heim att før me fløtta hæg att. Dei velle ikkje fløtte hæg att før skulen.. i trur dei hadde en periode ma dei va litt småredd, etter na første gånga, for de vart så stort. Å de va ei fin jul, når du fekk komme hæg att te huset ditt. I kjente litt på den, lykka av å få være heime egentlig.

Informanten vektlegger at valget om å vente med å flytte hjem igjen ble gjort fordi de hadde en leilighet som uansett var betalt for. Hadde de bodd i en campinghytte med lite plass, som de bodde i på slutten, hadde de reist hjem med en gang. Barna ville derimot ikke hjem fra denne leiligheten før alt var på plass slik som de mente det skulle være. De ville komme hjem til juletre og matlukt, ikke utpakking i et hjem som har stått tomt i flere uker. Dette er også noe som kan være med på å endre opplevelsen av hjemmet. Det er ikke hyggelig å komme tilbake til et mørkt og oftest kaldt hjem. En informant sammenligner dette med å komme hjem fra ferie. Da er det

gjærne kaldt og mørkt i huset. Alt av bagasje ligger strødd rundt om og man må bare sette i gang å fyre opp, vaske klær og få orden på saker og ting igjen.

Dette kan ses i lys av teori presentert om idealet om hjem og hva som oppleves som hjemlig (Blunt & Dowling, 2015). Hjemmet er et stabilt sted, men for disse familiene har hjemmet blitt relativt ustabil. De bestemmer ikke selv når de får være der og ting må flyttes inn og ut. For å få barna til å føle seg som hjemme tok de voksne prosessen med innflytting mens barna enda kunne bo i leiligheten. Slik kunne barna flytte tilbake til hjemmet de var kjent med. De flyttet ikke inn i kaos, nedvask og utpakking. Dette kan ha mye å si for forholdet barna har og fremtidig kan få til hjemmet. Hjemmet fikk forbli et trygt og stabilt sted.

For å bevare følelsen av hjem i boligen de evakuerte, samtidig som man prøver å skape en følelse av hjem i de alternative boligene, blir det gjort noen symbolske grep. En familie hadde for eksempel et lysende batterilyd når de var evakuert. Informanten beskriver det slik:

Me hadde batterilyd som sto å lyste på borda heime, på stua, å når me fekk hær av å til så bytta i batteri, å tenkte sånn psykisk, de står å lyse hvertfall. Te i kjøm hær. Så de, de sku ikkje være hært mørkt. Å varmepumpa sto på lavt stille, men de va. Me valgte at de ikkje skulle være så kaldt og ufyselig inni husa. Me kjøm snart te baka.

Lyset representerer noe for den familien. Hjemmet var ikke helt mørkt og forlatt. Lyset som står på representerer at de kommer hjem igjen. Ved at dette lyset står og lyser på bordet signaliserer dette at familien ikke er helt borte fra hjemmet, men bare er i en midlertidig situasjon.

Videre hadde informantene ulike rutiner for å få de alternative boligene til å føles litt mer hjemlige, selv om det aldri ble et hjem. Som nevnt i delkapittel 5.2 pakket de utsatte med seg en del ting når de ble evakuert. Dette endret seg også over tid siden de i starten opplever mer frykt for å miste huset. Det noen trekker frem som viktig å ha med seg er hverdagstingene. Det å bo i noe som er noen andre sitt er med på å gjøre de alternative boligene mer ikke-hjemlige. Det blir i enda større grad noe de lar være å identifisere seg med (Blunt & Dowling, 2006). Spesielt synlig blir dette i de relativt små campinghyttene, som tidligere nevnt. Disse skiller seg

romlig fra hva informantene opplever som et ideelt sted å bo. En informant forteller at de hadde kasser stående rundt hjemme, såkalte krisekasser, som de fylte med ting som var lett å pakke med seg i hastverk. Informanten beskriver dette slik:

Asso teslutt lærte me at me hadde beredskapskasse. De vart litt militært, eller speideraktig, som me he aktivt vøre i speidarn [...]. Å der hadde me håndduka, sjampo, tannbørste, me hadde egne kasse me koppa, fordi i lika ikkje å bruke koppa som andre he holdt på. At de e vårt, de va vårt. De va viktig. Duka, talglys, pledd på soffan so folk ha brukt, dekke te, skape litt heim [...] ha nåkkå ting som minne om heime. I valgte å ha ma me mykje av campingkoppan mine då, for då vart de liksom på tur, de va goe minne. Å ting me va gla ti, å duka, alt de, passa på at ungan hadde me se de som va viktig i livet deira, de TV'n, å spella å alle dessa duppedittan. Så de va dei veldig flink på å pakke sjøl, så tilsutt så ropte i: me fekk telefon frå politiet, evakuering! Så hørte du: Okei. Asso hørte du at dei begynte berre å, på romma sine, då gjekk de neri kasse, de gjekk neri bagga.

Tidligere ble det også trukket frem forskjellen på ferie og hverdag. Å bo på campinghytter er greit når man er på ferie. Å bo i campinghytter på ubestemt tid med mye ting og med husdyr vil gjøre hverdagen til noe helt annet. En informant nevner at de tar med seg kopper de vanligvis bruker på camping. Dette er noe de hadde gode assosiasjoner til. Det representerer også noe midlertidig, de skal hjem igjen å drikke kaffe fra de koppene de bruker hjemme. Slike små hverdagslige aktiviteter og tingene som knyttes til disse aktivitetene blir viktig i opplevelsen av hjem og identifisering av hva som oppleves som hjemlig (Blunt & Dowling, 2006).

Som påpekt i teorien må ikke hjem være knyttet til en bolig eller et hus. Informantene beskriver eksempelvis dalen, eller Baksida, som hjem. Det er derimot synlig at informantene i stor grad knytter hjem til boligen (Blunt & Dowling, 2006). Det som er viktig i forståelsen av hus som hjem er å anerkjenne forbindelsene heller enn å anta de. Hvordan hjem i stor grad knyttes til hus er beskrevet i delkapittel 3.4. Der kommer det tydelig frem at økonomi er knyttet til hjem (Blunt & Dowling, 2006). Tidligere har jeg allerede diskutert økonomi knyttet til hjem med utgangspunkt i innløsning. Men økonomi spiller også en stor rolle på andre nivåer i forståelsen og betydningen av hjem. Alle husstandene påvirkes av økonomi, noen mer en andre. For den ene husstanden i studien blir dette spesielt viktig da disse driver med verdiskapning hjemme. Ved å drive med gårdsdrift blir økonomi i større grad knyttet til hjemmet.

Som beskrevet i delkapittel 3.4.1 knyttes økonomi til hjem på flere nivåer; lokalt, nasjonalt og globalt. I denne studien er det det lokale nivået som blir mest relevant, selv om også nasjonal politikk og økonomi spiller inn. Som Blunt og Dowling (2006) beskriver representerer boformen noe i samfunnet, et ideal, som også kan knyttes til det de beskriver som et hjemlig hjem. Huset man bor i og føler tilknytning til har oppnådd et ideal for et hjem. I forhold til Norge, og spesielt distrikter, er idealet gjerne en enebolig med stor plass rundt seg. Dette er et ideal som også deles av informantene. En informant beskriver for eksempel:

I bodde et halvår, et godt halvår i blokk i Kristiansund, å de mareritte ska i ikkje ha nåkken gong mer.

Her beskriver en informant det å bo i blokk i en by. Dette er noe informanten har svært negative assosiasjoner til. Dette stemmer også overens med det Blunt & Dowling (2006) presenterer om by-boliger som ikke-hjemlige siden de ofte plasseres i det offentlige rom. Samme informant vektlegger også at ideen om å bo tett i tett i et boligfelt ikke er noe for dem. Dette forteller noe om deres sine idealer om hva som er hjemme. Her tydeliggjøres idealet av hjem gjennom illustreringen av hva som ikke er ideelt. Alle informantene i min studie har en sterk tilknytning til Baksida og føler ikke en reell trussel fra fjellet. Det var derfor ingen av dem som på noe tidspunkt har vurdert å selge boligen å flytte et annet sted. Fylke var, som tidligere nevnt, interessert i å kjøpe ut boligene. Informantene mente dette ikke var noe alternativ da ingen ville flytte og summen som ble tilbudt var for lav. En informant trekker frem at selv om det for dem ikke var et alternativ å selge, er dette derimot et viktig alternativ om summen er reell:

Så de første åra, først nå siste åra de va snakk om at fylkesmann ville ha oss ut da. Siste to åra, fra 2018. Før de var de ikkje snakk om no innløsning, å vi var veldig låst da, for om vi da hadde følt oss veldig utrygge da, ikkje tørte å bo der så hadde vi jo ingen mulighet. For det er ingen som vil kjøpe dette her, under et ras, hadde ikkje mulighet til å selle det. Å ikkje ble vi da innløst, om vi hadde ønska de. Så vi var veldig låst. Neida, så vi føler oss veldig sånn som nå brikker i et spill. Å vi va vell de som betydde minst oppi alt samma.

En annen informant nevner også dette med alternativer. Hvor mye er det verd å bruke på huset som ligger i skredsonen til et skred fra Mannen? Denne informanten er ikke en av de som kunne bli innløst, da dette gjelder innløsning av boliger i skredsonen til Veslemannen. Renovering av hjem er en stor del av både nasjonal og personlig økonomi (Blunt & Dowling, 2006). Det anses som en investering for å øke verdien på boligen. Renovering er også en investering i trivsel.

Hjem er et materielt sted, et sted for forbruk, og et sted hvor hverdagslivet utspiller seg (Blunt & Dowling, 2006). Ved å renovere, og gjerne modernisere, en bolig tilpasser man boligen i større grad til ens egne behov og idealer. Frykten for å miste boliger og bygningsmasser gjør at flere tar vurderingen om hva som er verdt å legge ned av både penger og ressurser i renovering og oppgradering. Over lengre tid kan dette spille inn på hvordan hjemmet oppleves, siden det kan oppleves som et økonomisk tap å pusse opp eller oppgradere. En informant forteller det slik:

Me lurte på ska me, altså me he en stor bygningsmasse her, som krev vedlikehold og egentleg oppgradering. Lurte ganske lenge på kor mykji e de vist i å legge ned tå ressursa her? Førði at vist de berre blir borte, du fer ikkje att nákkå. Og ikkje minst detta her, ma om nákkå sku, altså for de første so e de no ikje værd nákkå om du ska sæl, me he to onga som ikkje veste om dei velle ta over. Vist dei ikkje velle de so kunne de bli veldig vanskeleg å sæl eiendomen, Å me so he kosta på so mykji, alt me he tjent he me lagt neri hit, så då set du att ma ingenting då, og kjøm de egentlig ikkje her i frå.

Her illustreres også denne mangelen på alternativ, som er fremmet av en annen informant i et tidligere sitat. Om barna ikke vil ta over og de må selge, slik som situasjonen er nå, ville de fått tilbake det de har investert i boligen og hjemmet hittil?

Videre er det ikke bare innløsning, eller salg, av boligen som er del av det økonomiske aspektet ved hjem. Som Blunt og Dowling (2006) beskriver er hjemmet også et sted for forbruk. Når informantene over lengre perioder av året ikke kan bo hjemme, blir de tvunget til å leve hverdagslivet i en alternativ bolig. Dette fører med seg en del ekstra kostnader. De mest synlige er knyttet til leie, men ved å benytte seg av kommunens tilbud blir dette dekket. En familie velger å leie et bosted for en periode, og fikk dette dekt av forsikringsselskapet i to måneder. Selv om leien er dekt, dekkes derimot ikke strøm og andre faste utgifter. Familien som leide bolig under evakueringen ender da opp med å måtte betale strøm to steder. De andre familiene måtte også betale for strøm og nettleie i en bolig de selv ikke har tilgang til. I tillegg til denne ekstrautgiften er det også flere små kostnader som kommer i en slik situasjon. De evakuerte hadde to timer på å pakke ut å komme seg ut av området. I en slik stresset situasjon er det alltid noe man glemmer, alt fra matvarer til husholdningsartikler og klær. Alt dette må man da kjøpe nytt. En informant beskriver det slik:

Va liksom alt ekstra, som du har i kjøkkenskåpa heime, som du ikkje har på ei lita campinghytte. Klart alt vart no fordyra alt egentlig, ting du ikkje får erstatning førr. De gjekk en del peng. Du glømte kanskje vintersko, første året, å du fekk ikkje komme de inn, du måtte kjøpe vintersko, altså ongan måtte ha sko. I hadde ikkje ma me truse første året. I hadde pakka alt anna, trusen va ikkje med.

Sitatet illustrerer alle ting man har i hjemmet som man gjerne tar litt for gitt at man har. Det viser også hvor lett man gjerne glemmer det nødvendige når man pakker under press. Dette medfører i stor grad en del ekstrautgifter for de utsatte. I sitatet nevnes også erstatning. Siden jeg gjennomfører intervjuer etter at Veslemannen har falt er dette et aspekt som jeg på forhånd ikke har tatt høyde for, men som på et nytt nivå knytter økonomi til hjem (Blunt & Dowling, 2006). Her handler det om faktiske tap etter alle disse årene, ikke hypotetiske tap knyttet til eventuell innløsning, skred eller salg. Etter at raset gikk ble det snakk om erstatning. Informantene forteller at de fleste eksterne aktørene som var involvert hadde fått sine utgifter dekt, for eksempel kommunen og sivilforsvaret. Prosessen ble ikke like enkel for informantene. Husholdningen som drev med gårdsdrift opplevde spesielt store kostnader knyttet til evakueringene. Det oppleves urettferdig av alle informantene at alle andre aktører har fått utgifter dekt. De utsatte som har bodd midt i denne situasjonen og brukt fra egen lomme har ikke fått erstatning.

En annen informant trekker også frem dette med hjelp og støtte i ettertid. Her trekkes det frem flere aspekter enn bare de økonomiske. I tillegg til økonomiske faktorer som spiller inn, som tidligere nevnt, er trygghet og kontinuitet viktig i tilknytningen til hjem. En informant forteller:

Ingenting. Ja de har tatt på økonomisk og psykisk, å vi får ikkje nåkkå. Asso raset gikk, og da va de ferdig. Takk for no. Ja å hvertfall [...] har no tapt mykje på ta her og når både kommunen og sivilforsvaret får liksom erstatning, men ikkje nåkkån tå oss som faktisk bor her. Kunne iallfall fått igjen de oss har tapt på de da, de syns i. De va no ikkje vårt valg, vi kunne gjerne bodd hjemme.

I sitatet over synliggjøres urettferdigheten av dekte utgifter. Videre sier informantene at det ikke bare har vært en tøff økonomisk situasjon. For psyken og helsen har det også vært en tøff prosess. Her fokuseres det på at det ikke har vært noe tilbud om samtale eller annen helsehjelp som kan kjennes nødvendig i etterkant av å ha levd i en så ustabil situasjon i seks år. En

informant forteller også at selv om de kanskje ikke hadde trengt det, hadde det vært greit og hatt tilbudet. Som flere også forteller har alle årene med evakuering hatt stor påvirkning på helsen, både under og etterpå. To informanter forteller for eksempel:

En annen ting er no, egentlig den psykiske påkjenninga de her har vert i alle disse åra. De har sliti mye mer enn det i, folk flest aner. Det har gått utover onga våres, veldig, og det har gått ut over oss sjøl. Han fikk aldri slappe av på arbei, måtte hele tia stå klar til å hive seg i bilen å kjøre hjem. Å det er ikkje alltid så lett når en jobber mange mil unna [...] Å vi måtte hive oss rundt på en time å få fløtte sauva å fløtte hesta, måtte vi prøve å plassere rundt omkring. De siste året hadde vi de på jordet på andre sia fordi da fikk vi jo gjert inn det da.

Nei de va jo veldig krevende. Altså de påvirke jo alt. Alt fra jobb til søvn til ja... kan ikkje, alt må planlegges ut ifra værmeldinga, når du ser de e meldt veldig mye dårlig vær så må en pakke å ha ting klart. Må være forberedt på å dra på veldig kort varsel. De ja, bare en tur te Molde da, vakje så lett å få til. Alltid være forberedt på å evakuere. Regner det på natta så får en ikkje sove, ligg berre å venta på den telefonen.

Søvn og søvnmangel er noe informantene trekker frem. Det å ikke få sove eller ha mareritt er svært krevende for helsen, spesielt når det foregår over lang tid. En informant forteller det slik:

Ja det har røynta hard på helsa, har gjort. Du ligger jo sånn å drømmer litt om natta da, ubevisst. De er også en sånn effekt av det her da. Blir det rødt varsel nå? Og du drømmer også, selv om det ikkje har vært noe særlig. Spesielt redd de her da så har du, drømmer litt sånn at det kommer ras å tar huset. I drømte en natt, det var en sånn livat drøm asso, at de kom en sånn sikkert sånn rund stor stein dundrende ned å tok huset til dattra mi da der borte. I sto liksom på andre sia da å så den steinen kom da. Asso såg i at det va folk borpa der, så i var jo vettskremt. De, blir mye litt sånn rare drømmer en får. De ligger der i underbevisstheten.. Så de har liksom hatt innvirkning på flere måter da.

Situasjonen blir ikke bare påvirket av å ikke få sove, men man har gjerne mareritt knyttet til skred. Flere av informantene nevner at de også i dag får dårlige følelser når det kommer regn og dårlig vær på høsten. Flere beskriver at de nå flere ganger venter på melding om evakuering, for så å innse at skredfaren er over. Dette er eksempel på hvordan traumer og dramatiske opplevelser er med på å påvirke hverdagslivet og opplevelsen av hjemmet. Når hendelser utenom det normale preger hverdagen utfordres og endres steder (Cresswell, 1996). For de utsatte har det vært flere år med inn- og utflytning, samt usikkerhet knyttet til hjem og bolig. Dette har i stor grad påvirket hverdagslivet og det kan i fremtiden ha påvirket tilknytningen og

opplevelsen av hjem. Som flere også uttrykker hadde de ikke kunne gått gjennom dette en gang til.

Ikke bare går denne situasjonen ut over søvn. Hverdagslivet blir også i stor grad påvirket av å bo usikkert. Som nevnt tidligere levde flere med kasser rundt om i huset slik at det var lett å pakke med seg å dra. En informant forteller også at hun noen ganger valgte å pakke med seg alt i bilen:

Ja en prøve jo, ihvertfall på slutten så prøvde i å leve, ikkje la de hindre me da i dagliglivet. Men i måtte liksom ha flyttelass i bilen hele tia da, vist i sku no. Vist i bare sku på jobb så hadde i liksom pakka ting i bilen, kanskje være forberedt på at i ikkje kom me heim igjen. [...] Ja, asso de påvirke jo absolutt alt en holder på me, blir jo de. I høst så holdt i jo på en del me bueskyting da å me gocart å slike ting. Å de va jo flere ganga i måtte avlyse fordi de va fare for å bli evakuert. I måtte heim å være, pakke, å være forberedt.

Her kommer det frem hvordan en slik situasjon kan påvirke hverdagslivet. Påvirkningen av hverdagen og aktivitetene i hverdagen kan ses opp mot Giddens (Berg & Dale, 2004) forståelse av sted som “locale” (delkapittel 3.1.3). Her forstås sted og hjem, siden jeg definerer hjem som et sted, som en arena for hverdagsaktiviteter. Hjemmet lager rammer for aktivitetene på samme tid som aktivitetene endrer og påvirker hjemmet. I sitatet over påvirker skredfaren og evakueringene de aktivitetene som er hverdagslige. Flere informanter trekker frem at de har reist minimalt på ferie siden 2014. I tillegg har en husholdning to ganger måtte takke nei til bryllupsinvitasjoner i frykt for å måtte evakuere de helgene. Noe som de endte opp med å gjøre. Dette kan også endre forholdet til hjem i denne perioden, siden man ikke kan leve det livet man vanligvis gjør. Eksempelvis kan man ikke ta seg et glass vin en sen sommerkveld i tilfelle det plutselig blir rødt farenivå og man må evakuere i all hast. På samme tid endrer hjemmet seg siden man har kasser liggende rundt om i huset som allerede er pakket ned med en del ting. Denne gjensidige påvirkningen endrer og påvirker i stor grad hverdagen og aktivitetene i hverdagen, og da også hjemmet og følelsen rundt hjemmet. Flere påpeker at det ikke er fjellet de er redde for, men selve evakueringene og påvirkningen av andre aktører. Dette er en reell frykt som påvirker tryggheten og roen man tidligere har, og skal, føle i hjemmet. En informant beskriver dette slik:

[...] i syns berre de at du mista den trygghetsfølelsen da, eller at, du aldri kunne slappe av hjemme. Fikk ikkje henta de inn.

Denne informanten trekker spesielt frem hjemmet som en sone for avslapping, adskilt fra jobb og stress. Dette stemmer overens med en marxistisk tilnærming til hjem (delkapittel 3.2.2). Her beskrives hjemmet som separert fra arbeid. Det er et sted for sosial reproduksjon (Blunt & Dowling, 2006). Når denne muligheten til å slappe av og hente seg inn igjen blir borte vil dette ha effekt på helsen og hverdagslivet.

Videre vil jeg ta for meg utfordringer og opplevelser spesielt knyttet til den husholdningen med gårdsbruk. Grunnen til dette er fordi utfordringene rundt evakueringene oppleves som større, både praktisk og økonomisk. Det hadde i tillegg vært et potensielt større fysisk tap av bygningsmasser ved et skred. Generelt har informantene med gårdsbruk større praktiske utfordringer i hverdagen knyttet til evakuering og skredfaren.

Som nevnt tidligere er det ikke alltid slik at hjemmet er et fristed fra jobb. For noen kan verdiskaping og arbeid skje hjemme. En av de utsatte husstandene driver gårdsbruk med sauer. Dette er i strid med marxistisk teori.

Ved at hjem og arbeid ikke er adskilt hører denne tilnærmingen til hjem til den feministiske kritikken av den marxistiske tilnærming (delkapittel 3.2.4). De sosiale feministene utfordret den marxistiske ideen om at hjem bare var et sted for sosial reproduksjon (Blunt & Dowling, 2006). I hjemmet forekommer det husarbeid, dette er dog ofte ulønnet arbeid. Med gårdsdriften hadde denne husstanden derimot også lønnet arbeid i hjemmet. Siden ektemannen her har en 100% jobb som involverer en del reising og konen har en deltidsjobb, betaler de fast for en avløser på gården. Dette er en person de inviterer inn i hjemmet for å ta vare på dyrene og gården. Denne personen arbeider ikke inne i selve huset som en vaskehjelp eller barnevakt ville ha gjort. Dette er likevel en del av hjemmet, da hjemmet som tidligere nevnt defineres som større enn bare huset. Familien som driver gård beskriver hjemmet som hele gården. Alle byggene, dyrene og menneskene er en del av hjemmet og en del av stedet som er meningsfylt for dem (Blunt &

Dowling, 2006) Dermed blir også den betalte arbeidskraften, i form av fast avløser, invitert inn i hjemmet. Dette blir en del av aktivitetene som foregår i dette hjemmet.

Det ble knyttet større økonomiske tap til evakuering av husholdningen som driver med gårdsdrift. Denne familien anslår å ha taps ca. en halv million kroner. Dette på grunn av gjerder som måtte settes opp som beredskap og tap av utbetalte lønninger som de ikke fikk tjenester igjen for. Her knyttes økonomi til hjemmet i større grad enn det tidligere har blitt belyst. Hos denne husholdningen er det store summer knyttet til sikring som de andre husholdningene ikke må ta hensyn til. I tillegg måtte de lønne avløseren, selv i månedene de ikke hadde lov til å arbeide på gården. Informantene forteller om tapene knyttet til gårdsdriften slik:

Vi tapte jo masse masse. [...] vi fikk dekt noe første åra, men..

Utkjøring tå møkk, hekje fått brukt, kjaurt ut møkk te rett tid, he måtta kjaurt på kunstgjødsele istan. Å de eno kje belli når du har 600 mål me slåttamark. Asso har oss no en avløsyer så oss må no lønne heile tia, sjøl om ho ikkje kjøm hit å får gjort nåkkå. [...] De au he oss ikkje fått dekt, attpå ta.

Vi har hatt hytter vi ikkje har fått leid ut. Hytte å elv ja, så de.

De e mykje oss he tapt ja. Me ska var gla for de at me he hatt så go økonomi at oss he greid oss likavell.

Her kommer det frem flere aspekter som påvirkes økonomisk ved en slik situasjon. I tillegg nevner de at flere ting ble utsatt i løpet av disse årene. For eksempel ble en del renovering utsatt. De var nesten ferdig med å legge nytt tak på en fjøs, men dette fikk de ikke fullført. I tillegg ble sauene holdt ute så lenge som mulig. Dette vil til slutt ende med å koste ekstra i form av penger, vekt på sau og i trivsel. Informanten beskriver dette slik:

Å de var så frustrerende, hadde vi hatt en fast plass å vi fikk ikke tatt inn sauane, de va seine høster mange ganger, snøen kom å sauane sto ute, vi fora de med rundball, de tapte jo seg i vekt veit du, vi fikk ikkje inn å klipt de, for de må jo klippes før parring, så alt, alt ble forskyvi. Hadde vi hatt et fjøs, en hall, et eller anna bare på andre sia.

Her illustreres en dominoeffekt av at de ikke kan følge de rutineene de vanligvis har. Videre forteller informanten at de ønsket å ha en fjøs eller hall på andre siden. Dette er noe som var planlagt, men som aldri ble gjennomført:

Vi ba jo i alle år om å få sette opp en beredskapsfjøs på andre sia. Å han [representant i kommunen] han tegna jo fjøs å jobba med å få det gjennom da, fylket sa nei, stoppa de. Å vi sa det: sett opp en beredskapsfjøs på andre sia, sett opp 2-3 brakker så vi har fast plass til å putte tinga vårres i å så er der mye lettere å flytte over dit når det skjer no, så kan vi følge med litt hjemme her. Neida, det var ikkje rå å få til.

Både for dyrene og for familien hadde det vært lettere å ha et fast sted å bo hvor de kan ha tingene sine liggende. Det hadde redusert stressmengden ved evakueringene og man hadde visst at dyrene hadde vært i sikkerhet. Dette ville skapt en større følelse av trygghet og kontinuitet (Blunt & Dowling, 2006). På denne måten kunne også rutineene rundt sauene i større grad bli holdt. Generelt med bygging i det skredutsatte området, dette gjelder hele skredsonen for Mannen, eksisterer det derimot bygningsforskrifter som hindrer dette (TEK17). Som nevnt tidligere er renovasjon og bygging en stor del av nasjonal og personlig økonomi (Blunt & Dowling, 2006). Videre kan dette ses opp mot sted som lokasjon (Berg & Dale, 2004). For deltakerne i studien oppleves dalen og den fysiske lokasjonen av boligen som hjem. TEK17 er derimot med på å begrense mulighetene for utvikling av hjemmet. Ved en eventuell ulykke hvor hus og bygningsmasse pådrar seg større ødeleggelser er det ikke lov til å bygge dette opp igjen i følge TEK17. Dette kommer til syne både gjennom forbud mot å gjøre endringer i dag, men også i fremtiden om det skulle oppstå noen form for ulykke. En informant belyser det slik:

Neidå, de som e kanskje verst her då, du får ikkje lov å bygge nåkkå veit du. Egentleg så har du ikkje løv å bygge de slag. Totalrenovering har du vel ikkje lov til. Så lenge du hell de innen en sånn, så har du vel lov til de i har gjort ihvertfall, foreløpig. De har du vell. Får ikkje bygge et nytt hus borti her, får ikkje selt ei tomt, de blir de nok aldri åpna førr. Men om en kan få lov til å sette opp en garasje eller uthus eller nåkkå de, eller bygge på huset, ikje sant. De e na TEK17 da, de tar no så lang tid for å få svar, ikkje sant. en de eno litt, de har no nåkka me kor du bor i forhold til raset, om du e sekunder eller primær eller innkvart slek så.

Med tanke på fremtiden er det lite som kan bli gjort i området. Det er lite rom for utvikling. Som informanten nevner i sitatet over er det vanskelig å få bygge nytt om man skulle trenge en garasje eller et redskapshus. I tillegg hindrer TEK17 de utsatte i å selge tomtene de har i

området. For familien som driver med gårdsdrift kan dette påvirke fremtidig drift. Maskiner blir større og dyrere og for å drive gård trenger man ordentlig utstyr, som igjen må ha ordentlig garasjeplass. Om det skulle skje ødeleggelser i form av en storm eller en brann ville de ikke fått bygd opp igjen. Da har de heller ikke mulighet til å drive gården lengre siden de er avhengige av alle bygningsmassene de har i dag. En annen informant trekker også frem andre ulykker eller ødeleggelser på bygningsmassene:

Vist de sku komme ein storm for eksempel å ta løe-takje eller de sku skje nåkkå, at de brann redskapshuset før eksempel. Der me he to store garasjå, og de e der me he fyanlegget for huset [...] og vist de ha brønne slik so de e no, så fer kje me lov å bygge opp att de. [...] Me fer no erstatta men då fer me kanskje bygge opp att inni Isfjora, va i tenkt å sei, eller ein eller anna anna plass, men ikje i detta her område her. [...] De e fole tungvint vist garasja vår ska vare på Åndalsnes eller redskapshuset eller fyanlegget, me må ha de her. Å de fer me ikkje lov te om de sku skje nåkkå. Slek he de vore heile tia, slek e reglan.

I dette delkapittelet har jeg tatt opp ulike opplevelser og temaer som knytter evakueringer, skredfare og alternative boliger til opplevelsen av hjem og hverdagslivet. Jeg har gått dypere inn i hvordan eksempelvis fysiske faktorer som økonomi, bolig, renovering og forbruk er med på å skape og endre opplevelsen av hjem. Samtidig vil forestilte og følelsesmessige faktorer som tilknytning, følelse av hjem og opplevelser av situasjoner også påvirker og endrer hjem. Familiene i det utsatte området beskriver en sterk tilknytning til hjemmet, som inkluderer alt fra de fysiske strukturene til historien og opplevelsene av hele dalen. Ved å bli periodevis fratatt hjemmet opplever informantene at de setter mer pris på å få være hjemme.

6 Avsluttende konklusjoner og refleksjoner

Studiens formål er å undersøke hverdagslivet til mennesker som bor på et skredutsatt sted og hvordan det å bo skredutsatt påvirker opplevelsen av eget hjem. Dette belyses ved å studere de skredutsatte under Veslemannen og Mannen i Rauma kommune. Dette avsluttende kapittelet vil gjennomgå de konkrete funnene som har blitt belyst i kapittel 5, samt presentere en konklusjon på bakgrunn av disse funnene (6.1). Videre reflekterer jeg rundt forskningsprosessen (6.2). Tilslutt deler tanker rundt videre forskning (6.3).

6.1 Funn

Under presenteres studiens problemsstillinger slik de er presentert i innledningen og analysekapittelet.

- *Hvordan påvirker det å bo i et skredutsatt sted hverdagslivet?*
- *Hvordan endrer denne bosituasjonen deres opplevelse av eget hjem?*

Den første problemstillingen har som formål å belyse hvordan hverdagslivet preges av å bo på et skredutsatt sted. Den andre fokuserer på forholdet til eget hjem og hvordan dette forholdet endres når man bor skredutsatt. Gjennom analysen har jeg pekt på flere momenter som beskriver forholdet til eget hjem og sted for de utsatte under Veslemannen og Mannen. De følgende avsnittene fungerer som en oppsummering, hvor funnene knyttes til problemstillingene. Avslutningsvis følger en kort konklusjon.

6.1.1 Stedstilknytning

Analysen starter med å belyse stedstilknytningen informantene har til stedet da dette er et viktig moment i forståelsen av hvordan de opplever stedet. Det første funnet er at tilknytningen de har fra barndommen i stor grad påvirker hvordan de opplever stedet i dag. Her kommer det frem at steders identitet er forankret i stedsmyter, sosiale representasjoner og sosial praksis (Holloway & Hubbard, 2001). De stedsmytene og historiene som har gått fra generasjon til generasjon om skred i området er med på å forme hvordan de som bor under Mannen i dag forholder seg til

skredfaren. Siden dette er noe de fra før av er kjent med opplever de ikke noe fare knyttet til fjellskred.

Videre forteller flere informanter at de har bodd på ulike steder. Dette påvirker hvordan de tilknyttes seg til steder og hjemmet. Noen beskriver for eksempel at de har en hjemlig tilknytning til alle stedene de har bodd. Dette kan ses i lys av Berg & Dales (2015) sted og mobilitet. En globalisert verden fører til mer mobile liv, som igjen kan føre til at man har tilknytning til flere steder. Andre informanter fremmer en sterkere tilknytning til Romsdalen og Baksida. Denne tilknytningen har blitt sterkere gjennom årene, spesielt når de selv ikke har bodd der. Romsdalen har markert seg ekstra som hjemmet. Her trekkes også naturen frem som en viktig aktør. De høye fjellene på alle kanter er noe som representerer hjemme for dem. Naturen er en viktig ikke-menneskelig aktør i nettverket (Berg & Dale, 2015).

Det tydeliggjøres at alle har en sterk tilknytning til stedet. Det er ikke preget av faren og frykten som presenteres for utenforstående, heller tvert imot. Historier fra barndommen og tidligere generasjoner har heller ført til at menneskene i område har et mer avslappet forhold til skredfaren.

6.1.2 Identifisering av ikke-hjemlige hjem

Evakueringene har vært en stor del av hverdagen til de utsatte. Erfaringene og opplevelsene knyttet til skredet og skredfaren har i stor grad påvirket både hverdagslivet og forholdet til hjemmet for informantene. Når informantene forteller om evakueringene ser jeg en tydelig utvikling i hvordan disse ble opplevd. I starten var opplevelsen i større grad knyttet til frykt. Første gang måtte evakuere var situasjonen preget panikk og krisemaksimering. Alt med affeksjonsverdi og høy økonomisk verdi ble pakket med. Senere tok de bare med seg det de trengte i hverdagen. Dette henger sammen med funnene presentert i forrige delkapittel (6.1.1). Skredet var ikke noe de fryktet. Når panikken avtok og følelsen av krise hadde forsvunnet skjønnte de at skredet ikke var farlig. Da følte de heller ikke på behovet for å flytte alt med verdi.

Selv om hva de pakket med endret seg gjennom tiden betyr ikke det at informantene kunne pakke lett. Store deler av de aktive årene (2014-2019) var preget av nedpakking. Når høsten nærmet seg forberedte de utsatte seg på å måtte evakuere. Flere av informantene forteller at de hele tiden hadde kasser klare. Når det ble rødt farenivå hadde de inntil to timer på å komme seg ut. Da kunne de lett pakke med seg det nødvendige i kasser som allerede lå klar. Det som ble pakket ned var ting de trengte i hverdagen, ting som potensielt kan skape en hjemlighet i de alternative boligene. Dette var viktig for å prøve å opprettholde en følelse av hjemlighet i de alternative boligene som ikke levde opp til idealet om hjemmet.

Videre beskriver informantene hvordan de opplever kommunikasjonen og samarbeidet med ulike aktører. Flere informanter følte at de i stor grad ikke ble lyttet til. I en prosess som involverer flere aktører med ulike utgangspunkt og ansvarsområder er det lett å føle seg som brikker i et spill. Samarbeidet mellom kommunen er derimot noe samtlige trekker frem som en positiv opplevelse. De vektlegger at kommunen faktisk brydde seg. De hadde en representant i kommunen som virkelig hadde relevant kunnskap. Dette har hatt mye å si for hvordan hverdagslivet ble under disse periodene. Generelt følte de at kommunen, og spesielt ordføreren, var villige til å hjelpe til og faktisk lytte til deres behov. Dette gjorde det lettere å føle seg hørt, i en situasjon preget av relativt lite handlingsmakt. For de som drev med gårdsdrift ble dette spesielt viktig. Det er mer utfordrende å evakuere en husholdning i tillegg til rundt 400 sauer enn bare én husholdning. Ved at kommunen viste forståelse og prøvde, til den grad det var mulig, å gjøre tilpasninger som gjorde evakueringene lettere oppleves inngrepene i hverdagslivet mindre begrensende selv om situasjonen er langt fra ideell.

Samarbeidet og kommunikasjonen i nærområdet blir også trukket frem som essensielt. Naboskapet, både blant de som ble evakuerte men også utover disse, var viktig i periodene med evakueringer. For eksempel fikk ene husstanden låne kårboligen til en nabo de første årene det var evakuering. Dette gjorde det lettere for denne husstanden siden de hadde et fast sted hvor de kunne ha ting liggende. Videre hjalp de ulike husstandene hverandre under evakueringene. De var de eneste som forsto hvordan denne situasjonen faktisk var. De utsatte er ikke bare naboer de er også familie. Det kollektive fenomenet de opplevde skapte et "samfunn i samfunnet". Dette kan ses i lys av hjemlighet (Blunt & Dowling, 2006). På slutten fikk de evakuerte bo ved siden av hverandre. Dette var med på å skape en større følelse av hjemlighet,

selv om de alternative boligene aldri ble hjem. Det samfunnet av de utsatte ble til et “oss”. Skapelsen av et “oss” synliggjøres gjerne gjennom identifiseringen av et “dem” (Cresswell, 1996). Her blir både media og resten av kommunen trukket frem.

Informantene forteller at hverdagslivet i stor grad påvirket av spørsmål og “flåsing” fra både media og innbyggere i kommunen. De opplevde at de var hele Norges underholdning. Bare en tur på butikken kunne ikke gjennomføres uten at noen stilte spørsmål om Mannen. Det blir en gruppe som forstår og en som ikke forstår. Dette kan forstås gjennom det Cresswell (1996) presenterer om *in place/out of place*. I prosessene knyttet til fjellet og skredfaren ble det tydelig hva som opplevdes som normene for situasjonen. For de involverte ble det et enda tydeligere “oss” og “dem” siden de ikke kjente seg igjen i oppførselen og holdningene til de utenforstående. Media var også en aktør som var med på å skape avstand. Dette kan knyttes til stedsmyter og sosiale representasjoner, som også er presentert tidligere. Media malte et bilde av situasjonen som ofte ikke stemte overens med det de utsatte selv følte. Da ble det tydelige myter og representasjoner av stedet som informantene ikke identifiserte seg med. Disse fortellingene påvirker ikke bare “de andres” forhold til stedet. De utsatte identifiserte seg mot disse representasjonene, som igjen forsterket den tilknytningen de har til stedet.

Hvordan opplevelsene knyttet til evakueringene, samarbeidet, kommunikasjonen ble opplevd påvirket i stor grad både hverdagslivet og opplevelsen av hjemmet for de utsatte. Først trekkes utviklingen i opplevelsen av evakueringene frem. I starten, når ting var mer skremmende, var det mer ting av både økonomisk verdi og affeksjonsverdi som ble pakket ned. Senere ble de tingene man trengte i hverdagen det som ble prioritert. Videre trekkes samarbeid frem som vesentlig både innad blant de utsatte og mellom andre. Dette var med på å skape en hjemlighet ved at de som forsto hverandre kunne bo nært under evakueringene. Det ble også synliggjort en ikke-hjemlighet i form av avstand til holdninger og representasjoner. Media og andre i lokalsamfunnet trekkes frem som aktører som var med på å skape en større avstand mellom de utsatte og “alle” andre.

6.1.3 Identifisering av hjemlige hjem

I analysen belyses informantenes opplevelser og tanker knyttet til hjemmet. Her beskrives det hvordan de forholder seg til både det de definerer som hjemmet og de alternative boligene de fikk under evakueringene. Å flytte inn og ut av hjemmet flere ganger i løpet av nesten seks år har hatt stor påvirkning på tilknytningen til hjem. Det som kommer til syne i analysen er at informantene i stor grad føler en sterkere tilknytning til sitt eget hjem. Ved at de ikke får lov til å bestemme selv når de får være hjemme synliggjøres det i større hva som oppleves som hjem og hvilken betydning dette har.

Alle dimensjonene ved begrepet hjem blir synlig i beskrivelsen av den sterke tilknytningen til hjemmet (Blunt & Dowling, 2006). I identifiseringen av hjemlighet kobles hjem til det materielle. Her vektlegges de bygde strukturene og de materielle tingene i boligen som skaper hjem og bidrar til en følelse av hjemlighet. For eksempel for familien med gårdsdriften er alt det materielle knyttet til gården en viktig del av deres tilknytning til hjemmet. Videre forstås også hjem som forestillinger og følelser da hjemmet strekkes ut over boligen. De føler en tilknytning til hele Baksida og Romsdalen. Omgangskretsen og familien i område er med på å skape hjemmet. Hjem er også et politisk sted. Det er et sted hvor makt synliggjøres. Når de utsatte bor flere steder tydeliggjøres det hva som oppleves som tilfredsstillende og hva som ikke er det. I tillegg er hjem et sted av makt siden det er ulike aktører som spiller inn i et nettverk (Berg & Dale, 2015, Anderson, 2015). Landskapet, fjellet spesielt, er en viktig ikke-menneskelig aktør som har stor makt på stedet. Fjellet påvirker de menneskelige aktørene i det mer-enn-menneskelige nettverket.

Hjem knyttes i stor grad til økonomi. Dette skjer på flere nivåer. Som Blunt og Dowling (2006) beskriver er dette et aspekt som knytter hjem til en fysisk struktur. Selv om hjem ikke alltid er en bygd struktur, som illustrert over, blir ofte hus og hjem koblet sammen. Det første økonomiske aspektet ved hjem som trekkes frem i analysen er innløsning. I en periode var det snakk om å løse inn boligene i faresonen for Veslemannen. Fylket foreslo en sum på 10 millioner for å løse ut alle eneboligene, fritidsboligene og gårdsbrukene/småbrukene i område. Dette opplevde informantene som lite reelt. Det synliggjøres i analysen at det å flytte ikke var noe de faktisk vurderte. Det illustrerer at hjemmet deres er et essensielt sted for dem.

Det var derimot ikke bare hjemmene deres de forholdt seg til i de seks årene med evakuering. 16 ganger måtte de bo i alternative boliger. VI analysen blir forholdet til disse alternative stedene belyst. Det som kommer til syne er at de alternative stedene oppleves som ikke-hjemlige. De lever ikke opp til forventningene eller idealet man har til hjem (Blunt & Dowling, 2006). De tingene man trenger i hverdagen var ikke alltid til stede i de alternative boligene. Det som også vektlegges av flere informanter er at det burde være faste boliger. Kommunen burde ha faste evakueringsplasser for de utsatte. Dette hadde bidratt til mer stabilitet, kontroll og kontinuitet som kjennetegner hjemlighet.

Det ble gjort ulike grep for å beholde følelsen av hjem i hjemmet. For eksempel valgte en familie å vente med å flytte tilbake etter første evakueringen. Barna ville ikke flytte inn i kaos og nedvask. Da dro foreldrene hjem på dagene og ordnet og vasket slik at når alle bestemte seg for å flytte hjem igjen var huset slik de kjente det. Hjemmet fikk forbli stabilt og trygt. Noen symbolske grep ble også gjort. En familie hadde et batterilys stående på bordet i hjemmet. At dette lyste representerte noe for denne familien. Hjemmet var ikke forlatt for alltid. De kommer tilbake.

På samme tid ble ulike grep gjort for å skape en tilnærmet hjemlig følelse i de alternative boligene. Som tidligere nevnt pakket de utsatte med seg tingene de trengte i hverdagen når de evakuerte. Dette inkluderer egne kopper, pynt og diverse andre ting som er med på å gjøre det hjemlig. Det er noe de identifiserer seg med. Det å bo i, og benytte seg av, andre sine ting er noe som er med på å gjøre de alternative boligene enda mer ikke-hjemlige. Boligen blir da i større grad noe man lar være å identifisere seg med (Blunt & Dowling, 2006).

Det er ikke bare, som tidlige nevnt, innløsning som knytter hjem til økonomi. Økonomi blir også synlig på flere andre måter. Boligen representerer et ideal i samfunnet. I det rurale Norge er det svært vanlig å eie bolig og flere av disse er eneboliger. Dette idealet stemmer overens med idealet til informantene. De ønsker store områder og eneboliger. Gårdsbruk trekkes også frem av en husholdning. Om de måtte ha flyttet hadde de nok ikke fått noe tilsvarende på et nytt sted. Verdiene de har i dag hadde de nok ikke fått tilbake ved eventuelt salg/innløsning. Dermed hadde de kunne endt opp i en bolig som ikke stemmer overens med deres ideal av hjem.

Økonomi knyttes også til hjem gjennom renovering. Ved at tiden var preget av usikkerhet var det flere av informantene som vurderte hvor mye som var verd å bruke på boligen. Dette påvirker igjen hjemmet. Om man bor i en bolig man har lyst til å renovere, modernisere og tilpasse dagens bruk, men velger å ikke gjøre dette på grunn av usikkerheten, kan det skape en større avstand mellom hjemmet og idealet.

Hjemmet er et sted for forbruk. Når hverdagslivet i løpet av en lang periode utspiller seg på flere steder følger også en del ekstra kostnader. De ekstra kostnadene er alt fra leie, strøm og forsikring til de små hverdagstingene man trenger. Alt man har i kjøleskap, fryser og kjøkkenskap er ting som ikke finnes i en campinghytte. Alle disse tingene må informantene ut å kjøpe ved evakueringer. I tillegg måtte en del klær måtte handles inn. Periodene med evakuering var gjerne lange. Når de evakuerte på høsten og hadde med høstklær glemte man gjerne vinterklær. Disse måtte kjøpes inn på nytt, siden de ikke fikk dra hjem å hente det de allerede hadde. Forbruket økte i stor grad. Dette påvirker den private økonomien.

Et aspekt som blir belyst i analysen omhandler erstatning og oppreising. Aktører som kommunen og sivilforsvaret har fått dekt sine utgifter. De utsatte har derimot ikke fått tilbakebetalt de utgiftene knyttet til evakueringene. Dette oppleves som svært urettferdig. Det trekkes frem at evakueringene ikke bare har vært en økonomisk påkjenning. Det har hatt stor påvirkning på helsen. I ettertid føler informantene at det manglet et tilbud for den psykiske påkjenningen dette har vært. Helseeffekten denne situasjonen hadde påvirket også i stor grad hverdagslivet. Om man sover dårlig og alltid er redd for å måtte evakuere, preger dette hvordan man forholder seg til hjem og hverdagslivet. Hadde det pågått lengre kunne det hatt ødeleggende effekter på tilknytningen til hjem. Flere informanter forteller for eksempel at de ikke hadde klart en slik usikker periode en gang til.

Feministisk tilnærming til hjem vektlegger at hjem og arbeid ikke alltid er separate sfærer. I hjemmet forekommer det ulønnet arbeid i form av husarbeid. For den ene husholdningen i studien er det også lønnet arbeid i hjemmet. De med gårdsdrift har en lønnet avløser på gården. Denne personen inviteres inn i hjemmet. Hjemmet i denne forståelsen er mer enn bare boligen, den inkluderer også fjøsen og områdene rundt. Dette stemmer overens med humanistisk

tilnærming til hjem, som beskriver hjem som mer enn bare boligen (Blunt & Dowling, 2006). Alle aktørene på stedet; byggene, dyrene, menneskene og landskapet er del av hjemmet og det som blir et meningsfylt sted for dem. Den betalte arbeidskraften blir del av hjemmet og hverdagslivet.

Når det var evakueringer påvirket dette i stor grad denne aktiviteten. Ingen fikk være på gården og dyrene måtte også evakueres. Dette påvirker også økonomien. I tillegg til de økonomiske utfordringene alle husholdningene opplevde, hadde en husholdning i tillegg store utgifter knyttet til gårdsdriften. Disse utfordringene kunne vært lettere ved at de fikk en beredskapsfjøs. Dette hadde påvirket både hjem og hverdagslivet. Hverdagslivet hadde blitt enklere siden aktivitetene i større grad kunne blitt holdt normal. Stabiliteten av å vite at dyra ikke hadde trengt og blitt haste-evakuert hadde også ført til at hjemmet kunne bli opplevd som tryggere og mer stabilt i disse periodene. Dette er viktig for følelsen av hjemlighet.

Det synliggjøres at situasjonen ikke har ført til en dårligere tilknytning eller følelse til hjemmet i ettertid, heller tvert imot. Videre ser man at økonomi i stor grad knyttes til hjem i en slik situasjon. Både gjennom innløsning, renovering og generelt forbruk. Det er derfor viktig at de involverte partene blir erstattet i ettertid. De utsatte bør ikke oppleve økonomiske tap for en situasjon de selv ikke har valgt å havne i. Videre trekkes det også frem at perioden har vært svært krevende for helsen. Det er viktig å huske at selv om skredet ikke tok hus og hjem, så har situasjonen vært svært belastende for de utsatte. Mye av belastningen kunne blitt lettet av bedre løsninger ved alternative boliger. Dette kunne ført til en større positiv effekt på både hverdagslivet og opplevelsen av hjem i disse periodene.

- *Hvordan påvirker det å bo i et skredutsatt sted hverdagslivet?*
- *Hvordan endrer denne bosituasjonen deres opplevelse av eget hjem?*

6.1.4 Konklusjon

I besvarelsen av problemstillingene viser studien at hverdagslivet til informantene i stor grad ble påvirket i de seks årene med evakueringer. I det de utsatte definerer som sine hjem ble hverdagen i stor grad preget av usikkerhet, frykt for evakuering og nedpakking. De hadde ikke en fast bolig å evakuere til og de måtte tilpasse hverdagslivet til de fasilitetene de fikk. I

opplevelsen av eget hjem kommer det tydelig frem at alle føler en sterkere tilknytning til hjemmet etter denne perioden. Når det ble tydeliggjort for de utsatte at dette er et hjem de kanskje ikke får beholde ble det ekstra synlig at dette hjemmet er et essensielt sted for dem.

6.2 Refleksjoner rundt forskningsprosessen

Gjennom hele forskningsprosessen gjør jeg meg opp tanker om hvordan ting kan gjøres annerledes for å styrke studien. I ettertid ser jeg at jeg kunne gjort ting annerledes for å forbedre forskningens kvalitet. Ved at jeg benytter livshistorieintervju legger jeg i stor grad opp til at informantene fritt får fortelle om sine erfaringer og opplevelser. For hver husstand er det ulike ting som vektlegges. Jeg merker meg at intervjuene jeg har mot slutten har et mer avgrenset tema, men fortsatt en stor del av åpenheten og friheten som livshistorieintervju søker etter. Om jeg hadde avgrenset temaet ved de tidlige intervjuene kunne datamaterialet kanskje hatt en bredere og dypere empiri. Mangel på avgrensning av tema i de første intervjuene førte til transkribering og bearbeiding av en del data som dessverre ikke fikk plass i studien.

I bearbeidingsfasen av arbeidet kategoriserer og koder jeg datamaterialet ut fra mine tolkninger basert på min kunnskap og erfaring. Dette kan føre til at informasjon og data “plasseres” i en kode eller kategori som kanskje ikke passer virkeligheten. Videre analyseres og diskuteres disse dataene med et teoretisk rammeverk jeg selv har ansett som relevant. Det subjektive bidraget jeg som forsker har i dette prosjektet kan sette spørsmålstegn til gyldigheten til oppgaven. Det er derfor viktig å presisere at mine betraktninger kun er en av flere måter den samme situasjonen kan tolkes på.

I analyseringsfasen ble det gjort en del nedskjæringer på grunn av at det var mye spennende vinklinger i datamaterialet som ikke hadde plass i forhold til studien begrensninger. Begrensningene jeg selv måtte gjøre på grunn av oppgavens omfang og formål inspirerte derimot til forslag for videre forskning. I det neste delkapittelet vil jeg presentere disse forslag til videre forskning. Dette kan bidra til å øke (eller minske) overførbarheten til min studie, så vel som å utforske sider ved fenomenet jeg selv ikke kunne prioritere.

6.3 Videre forskning

I arbeidet med masteroppgaven har jeg erfart at det fra før ikke har eksistert mye forskning knyttet til opplevelsen av sted og hjem når man bor skredutsatt. Jeg har hele veien prøvd å se sammenhengen mellom hvordan mine informanter opplever hjemmet og stedet med teorien knyttet til begrepene. Det er interessant å studere forholdet til hjem og sted når naturen, og risikoen knyttet til den, er med på å forme stedet. I denne studien var faren større enn det faktiske forholdet. Dette gjør det til et enda snevrere studiefelt. Hvordan oppleves det å bo på et skredutsatt sted når man selv ikke er redd for skredet eller ikke tror skredet kommer til å nå hus og hjem? For å få en bedre forståelse av hvordan sted og hjem oppleves av bosatte i slike områder kan det være hensiktsmessig å studere flere områder som har opplevd, eller opplever, det samme. Områder hvor en naturkatastrofe faktisk har inntruffet kan også være spennende å studere. Her kan man også inkludere områder hvor hendelsen ikke hadde like store ødeleggende krefter som kanskje først antatt. Dette trenger ikke bare å være knyttet til fjellskred, men også andre naturkatastrofer som er med på å endre steder og forholdet til hjemmet.

Veslemannen er bare en liten del av det større fjellet Mannen. Det hadde vært interessant å gjennomføre en større studie hvor alle skredutsatte fra Mannen også kunne få dele sine erfaringer. Dette omfavner en større del av Romsdalen og de husstandene som ligger i fare for flom ved demningsbrudd. Generelt i Romsdalen opplever de hindringer ved å bo under et skredutsatt fjell, da det ikke er lov til å bygge på grunn av TEK17. Beboerne i sentrum av Åndalsnes opplever ikke de samme begrensningene. Her kunne det vært spennende og sett hvordan mennesker i de ulike faresonene (for skred og for påfølgende flom) forholder seg til skredet. Videre kunne man sett på hvilken innvirkning det har på forholdet til stedet og hjemmet. Et annet studieområde som kan være spennende er Åkerneset i Stranda kommune i Møre og Romsdal. Dette er også et tilfelle av fjellskred og påfølgende flom som enda ikke har inntruffet. Dette partiet blir kontinuerlig overvåket av NVE, slik som Mannen. Skredet og den påfølgende flommen kan ha store ødeleggelser på de nærliggende bygdene og Geiranger. Her kan man trekke inn flere aktører i studien da det er mye næringsliv og turisme som påvirker dette stedet. Om flere forsket på hvordan hjem og sted endres av en naturkatastrofe, eller trusselen av en naturkatastrofe, kunne dette bidratt til mer kunnskap. På denne måten kan beredskapen og involverte aktører i større grad ta hensyn til hvordan man skal

forholde seg til sted og hjem i en slik situasjon. Dette vil være med på å øke kunnskapen rundt betydningen av sted og hjem for mennesker utsatt for naturfare.

Referanser

- Anderson, J. 2015. *Understanding cultural geography. Places and traces*. London/New York: Routledge.
- Badcock, B. & Beer, A. (2000) *Home Truths: Property Ownership and Housing Wealth in Australia*, Melbourne: Melbourne University Press.
- Berg, N.G. (2009): Bostedsvalg - et spørsmål om sted, mobilitet, bygd og by og hjem(me). I Berg, N.G., Jørgensen, S.H., Karlsen, A. og Aase, A. (red.) *Mennesker og steder i samspill*. Trondheim: Tapir akademisk Forlag.
- Berg, N. G. & Dale, B. (2009). Sted- begreper og teorier. I N. G. Berg, B. Dale, H. K. Lysgård & A. Løfgren (red.), *Mennesker, steder og regionale endringer* (s. 39-60). Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Berg, N. G. & Dale, B. (2015). Sted – noen nyere teoretiske tilnærminger og debatter i Aure, M., Berg, N.G., Cruickshank, J. & Dale, B. (red.) *Med sans for sted. Nyere teorier*. Fagbokforlaget, 31-46.
- Blikra, L. H & Øvrelid, K. (2015). Veslemannen høsten 2014 – Overvåking og beredskap. Norges vassdrags- og energidirektorat.
- Blunt, A. & Dowling, R. (2006): *Home*. London, New York: Routledge Taylor Francis Group.
- Carstens, T. (u.å.). *Fjellskred i GEO365*. Hentet 08. Mai 2020 fra <https://geo365.no/geofarer/fjellskred/>
- Castells, M. (1996). *The Rise of the Network Society*. Blackwell: Oxford.
- Castree, N. (2003): Place; connections and boundaries in an interdependent world. In Holloway, S. L., Rice, S. P. & Valentine, G. (red.) (s. 165 - 185) *Key Concepts in Geography*. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore: Sage Publications.

- Checkoway, B. (1980) "Large builders, Federal Housing Programs, and Postwar Suburbanization", *International Journal of Urban and Regional Research* 4(1): s. 21-45.
- Cope, M. (2016). Organizing and Analyzing Qualitative Data. I Hay, I. (red.) *Qualitative Research Methods in Human Geography*. (Fjerde utgave, s. 29- 44) Oxford University Press: Ontario.
- Costa, J. E. (1988). Floods from dam failures, i Baker, V. R., Kochel, R. C., og Patton, P. C., red., *Flood geomorphology*: New York, John Wiley & Sons, s. 439-463.
- Costa J. E. & Schuster R. L. (1988). The formation and failure of natural dams. *Geological Society of America Bulletin*; 1988; v. 100; no. 7; 1054-1068.
- Cox, R. & Narula, R. (2003) "Playing happy families: rules and relationships in au pair employing households in London, England", *Gender, Place and Culture* 10(4): s. 333-44.
- Crang, M. & Cook, I. (2007). *Doing ethnographies*. Sage: London.
- Cresswell, T. (1996). *In place/out of place – Geography, Ideology and Transgression*. University of Minnesota Press: Minneapolis.
- Dahle, H., Bjerke, P. L., Crosta, G., Hermanns, R. L., Anda, E. & Saintot, A. (2011). Faresoner for utløp, oppdemming og flom som følge av fjellskredfare ved Mannen. *NGU rapport nr. 2011.58*.
- Dowling, R. (2016). Power, Subjectivity, and Ethics in Qualitative Research. I Hay, I. (red.) *Qualitative Research Methods in Human Geography*. (Fjerde utgave, s. 29- 44) Oxford University Press: Ontario.
- Dunn, K. (2016). Interviewing. I Hay, I. (red.) *Qualitative Research Methods in Human Geography*. (Fjerde utgave, s. 29- 44) Oxford University Press: Ontario.
- Easthope, H. (2004). A place called home, *Housing, Theory and Society*, 21:3, 128-138, DOI: [10.1080/14036090410021360](https://doi.org/10.1080/14036090410021360)

- Emilsen, A. S. (2018). *Bølgen* i *Store Norske Leksikon*. Hentet 06. Mai 2020 fra <https://snl.no/Bølgen>
- Fylkesmannen i Møre og Romsdal. (2016). Beredskapsplan for fjellskred frå Mannen.
- Giddens, A. (1984). *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*. Polity Press: Cambridge.
- Giuliani, M. (1991) “Towards an analysis of mental representations of attachment to the home”, *The Journal of Architectural and Planning Research* 8 (2): s. 133–146.
- Gjørva, B. I. (2014). Risiko, risikokommunikasjon og beredskap. (Mastergradsavhandling, NTNU). Hentet fra <https://ntnuopen.ntnu.no/ntnu-xmlui/handle/11250/2506471>
- Gurney, C. (2000) “I ♥ Home: Towards a More Affective Understanding of Home”, *Proceedings of Culture and Space in Built Environments: Critical Directions/New Paradigms*, s. 33–39.
- Hubbard, P., Kitchin, R., Bartley, B. & Fuller, D. (2002). *Thinking Geographically. Space, Theory and Contemporary Human Geography*. Continuum: London.
- Jackson, P. and Russell, P. 2010. Life history interviewing. I Delyser, D., Herbert, S., Aitken, S., Crang, M. and McDowell, L. (red.) *The Sage Handbook of Qualitative Geography*, Sage, Los Angeles, 172–192.
- Johnson, L. (1996) “‘As housewives we are worms’: women, modernity and the home question’. *Cultural Studies* 10(3): 449–63.
- Johnson, R. J., Gregory, D., Pratt, G., Watts, M., Smith, D. M (red.) (2000). *The Dictionary of Human Geography*. 4th edition. Blackwell Publishing: Oxford.
- Kvale, S. (1996): *InterViews: An Introduction to Qualitative Research Interviewing*. London: Sage Publications.
- Kvale, S. (1997). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.

- Libell, H. P. & Martyn-Hemphill, R. (2019, 07. September). A Mountain Top Called ‘Little Man’ Falls in Norway, and Residents Weep. *The New York Times*. Hentet fra www.nytimes.com
- Linge, Henriette. (2019). *Mannen i Store norske leksikon* på snl.no. Hentet 27. April 2020 fra <https://snl.no/Mannen>
- Luxton, M. (1997) “The UN, women and household labour: measuring and valuing unpaid work”, *Women’s Studies International Forum* 20(3): s. 431–39.
- Löfgren, A. (1996): Om kvalitativ metod och feltarbeite i geografi. Arbeider fra geografis institutt, ny serie C, (4) Trondheim: Geografisk institutt, Universitetet i Trondheim.
- Nikel, D. (2019, 09. September). As Mountain Collapses In Norway Local Residents Celebrate. *Forbes*. Hentet fra www.forbes.com
- Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE). (2018). Veslemannen 2018 – Oppsummering. Hentet fra www.nve.no
- Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE). (2019). Fjellskredet fra Veslemannen 5. september 2019. Hentet 28. april 2020 fra https://www.nve.no/media/8486/faktaveslemannen_12092019.pdf
- Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE). (2020). Fjellskredovervåking. Hentet fra www.nve.no
- Madigan, R. & Munro, M. (1999) “The more we are together: domestic space, gender and privacy”, I Chapman, T. and Hockey, J. (red.), *Ideal Homes? Social Change and Domestic Life*. London and New York: Routledge, s. 61–72.
- Majala, G., Anda, E., Berg, H., Eiknæs, O., Helgås, G., Oppikofer, T., Hermanns, R. & Böhme, M. (2016). Fare- og risikoklassifisering av ustabile fjellparti (red. Blikra, L. H.). Norges vassdrags- og energidirektorat.
- Manzo, L. (2003) “Beyond house and haven: toward a revisioning of emotional relationships with places”. *Journal of Environmental Psychology* 23: s. 47–61.

- Mallet, S. (2004): Understanding home: a critical review of the literature. *Sociological Review* 52 (1) 62-89.
- Marston, S. A. (2000) "The social construction of scale", *Progress in Human Geography* 24(2): 219–42.
- Porteous, J. D. (1976) "Home: the Territorial Core", *The Geographical Review* LXVI: 383-390.
- Pred, A. (1984). Place as historically contingent process: structuration and the time-geography of becoming places. *Annals of the Association of American Geographers*, 74, 279 – 297.
- Rapoport, A (1995): A critical look at the concept "home". I Benjamin, D. N. & Stea, D. (red.) *The home: words, interpretations, meanings and environments*. (s. 25- 52) Aldershot: Avebury.
- Rasmussen J. (2014, 15. November). - Jeg begynner å føle meg hjemme her. Det har jeg ikke gjort før. *Dagbladet*. Hentet fra <https://www.dagbladet.no/sport/jeg-begynner-a-fole-meg-hjemme-her-det-har-jeg-ikke-gjort-for/60871528>
- Revold, M. K. (2020). *Stor andel leier i Oslo sentrum*. Statistisk sentralbyrå. Hentet 29.04.2020 fra <https://www.ssb.no/bygg-bolig-og-eiendom/artikler-og-publikasjoner/stor-andel-leier-i-oslo-sentrum>
- Riukuletho, S. & Rinne- Koski, K. (2016). *A House Made to Be a Home*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- Roaldseth, S. L., Aasen, J. B. & Brunstad, S. B. (2014, 03. Oktober). Frykter stort ras tilsvarende 4000 lastebillass. *NRK Møre og Romsdal*. Hentet fra www.nrk.no
- Rose, G. (1993). *Feminism and Geography: The Limits of Geographical Knowledge*. Cambridge: Polity.
- Rose, G. (1995). Place and Identity: a sense of place. Massey, D. & Jess, P. (red.). *A place in the World? Places, Cultures and Globalizations*. (s. 87- 132). Oxford University Press: Oxford.

- Ryen, A. (2002). *Det kvalitative intervjuet. Fra vitenskapsteori til feltarbeid*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Saunders, P. & Williams, P. (1988) "The constitution of the home: towards a research agenda", *Housing Studies* 3(2): 81–93.
- Simonsen, K. (1993). *Byteori og hverdagspraksis*. Akademisk Forlag: København.
- Skrede, I., Kristensen, L. & Hole J. (2015). Geologisk evaluering av Veslemannen. Norges vassdrags- og energidirektorat.
- Sommerville, P. (1992). "Homelessness and the meaning of home: rooflessness or rootlessness?". *International Journal of Urban and Regional Research* 16(4): s. 529–39.
- Sommerville, P. (1997). "The Social Constuction of Home". *Journal of Architectural and Planning Research* 14(3): s. 226- 254.
- Statistisk sentralbyrå a (SSB). (2017). Skog fjell og vidde dominerer. Hentet 02.05.2020 fra <https://www.ssb.no/natur-og-miljo/artikler-og-publikasjoner/skog-fjell-og-vidde-dominerer>
- Statistisk sentralbyrå a (SSB). (2020a). Boforhold, registerbaser. Hentet 29.04.2020 fra <https://www.ssb.no/bygg-bolig-og-eiendom/statistikker/boforhold>
- Statistisk sentralbyrå a (SSB). (2020b). Statistikkbanken. Boforhold, registerbaser – Rauma kommune. Hentet 29.04.2020 fra <https://www.ssb.no/statbank/table/11084/tableViewLayout1/>
- Stratford, E & Bradshaw, M. (2016). *Qualitative Research Design and Rigour*. I Hay, I. (red.) *Qualitative Research Methods in Human Geography*. (Fjerde utgave, s. 29- 44) Oxford University Press: Ontario.
- Tafjord. (u.å.). Tafjordulykken 1934. Hentet 08. Mai 2020 fra <https://historie.tafjord.no/periode/1930-arene/tafjordulykken-1934/>

- Thagaard, T. (2009): Systematikk og Innlevelse: En innføring i kvalitativ metode. Bergen: Fagbokforlaget.
- Thorsnæs, G. (2019). *Tafjord* i *Store norske leksikon*. Hentet 08. Mai 2020 fra <https://snl.no/Tafjord>
- Thrift, N. (1993). The arts of the living, the beauty of the dead: anxieties of being the work of Anthony Giddens. *Progress in Human Geography*, 17, 111-121.
- Tjora, A. (2017). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Tranøy, K. E. (2019). *Metode* i *Store norske leksikon*. Hentet 09. Mai 2020 fra <https://snl.no/metode>
- Winchester, H. P. M. & Rofe, M. W. (2016). Qualitative Research and Its Place in Human Geography. I Hay, I. (red.) *Qualitative Research Methods in Human Geography*. (Fjerde utgave, s. 29- 44) Oxford University Press: Ontario.
- Ørstavik, Edvin. (2020). *Kote* i *Store norske leksikon*. Hentet 27. april 2020 fra <https://snl.no/kote>

Vedlegg

Vedlegg 1 Intervjuguide

Vedlegg 2 Informasjonsskriv

Vedlegg 3 Samtykkeerklæring

Vedlegg 1 Intervjuguide

Intro/bakgrunn

- Alder, familiesituasjon, boform, yrke og utdanning, husdyr
- Boform
 - o Stort hus? Enebolig? Generasjonsbolig? Leier?
- Arbeid (hva/hvor?)
 - o Gårdsbruk?
 - Endrer du/dere på måten å drive gård på når situasjonen er slik den er?
 - o Lang pendlevei?
- Hvor lenge har du/dere bodd her? (*mer om dette i delen om fortid og minner*)

Fortid og minner

- Har flere generasjoner fra familien bodd her?
- Har situasjonen alltid vært lik her?
- Historier fra tidligere generasjoner?
- Hvordan vil du beskrive din barndom/oppvekst i Horgheim? Utdyp gjerne med eksempler.
- På hvilken måte har din egen oppvekst i bygda hatt betydning for ditt/deres flytte- og bostedsvalg?
- Vil du si at det er dette stedet som føles som hjemme? (Stedstilknytning)

Det å bo skredutsatt

- Hvordan påvirker denne situasjonen hverdagslivet ditt/deres?
 - o Endrer du/dere på rutinene, eller har dere sett at rutiner har blitt endret?
 - o Er du/dere/barna med på like mange fritidsaktiviteter som før?
 - Korps/fotball (div. andre aktiviteter som av og til gjerne innebærer lengre turer)?
 - o Organiserer dere feriereiser annerledes nå enn før?
 - Reiser man like langt? Reiser man i det hele tatt?
 - o Lar man barna (om de er relativt unge) være hjemme alene?
 - For eksempel etter skolen

- (Om ja på husdyr tidligere): Lar man de være hjemme alene når du/dere er på jobb?
- Hjemmet som bosted
 - Har det skjedd fysiske/praktiske endringer i boligen, spesielt med tanke på de siste svært aktive sesongene?
 - Har dere alle verdisaker hjemme?
 - Affeksjonsverdier, bilder osv.
 - Hvor lagrer dere eventuelle ting som er flyttet ut av hjemmet?
 - Hos familie? Lager?
 - Tilknytning
 - Påvirker det å bo i et rasutsatt område deres forhold til hjemmet?
 - Opplevs det som et trygt sted å være?
 - Opplever du at du har en ulik tilknytning til hjemmet (boligen, stedet) nå enn før?
 - Sterkere/svakere? (se opp mot svar fra fysisk/praktisk)
 - Hvorfor blir man?
 - Basert på svar gitt tidligere (runde av denne delen):
 - Anser du hjemmet ditt som trygt?
 - Ser du annerledes på hjemmet ditt nå enn tidligere?

Evakueringene

- Hvordan synes du kommunikasjonen mellom alle de ulike aktørene fungerer?
 - Sivilforsvar, NVE, kommunen osv.
- Hvordan opplever du/dere å få beskjed om de ulike farenivåene?
 - Forskjellig på ulike farenivå?
 - Annerledes nå (før raset) enn før?
 - Siden det har vært en del evakueringer?
- Hva er det verste med evakueringsprosessen?
- Hvor lenge kunne du/dere se for dere å bo slik?
- Kan det være aktuelt for dere å flytte?
 - Om ja: hvor? når?
 - Er det eventuelt andre faktorer som ikke tidligere er nevnt som spiller inn?
- Hva tenker dere om mediedekningen rundt raset, spesielt når farenivået er høyt?

- For mye/for lite?
- Føler dere at deres perspektiver og synspunkter får plass i media?

Stedstilknytning og stedsidentitet

- Har ditt forhold og/eller tilknytning til Horgheim endret seg gjennom ulike livsfaser? (gjerne opp mot perioder med stor usikkerhet) Hvis ja, på hvilken måte? Hvordan vil du beskrive din tilknytning til Horgheim i dag?
- Hva gjør at du identifiserer deg med Horgheim som sted?

Avsluttende spørsmål

- Hvor lenge ser du for deg at du kan bo her? Resten av livet?
 - Kunne du gått igjennom en veldig aktiv periode en gang til?
- Eventuelt noe mer du/dere vil tilføye eller utdype?

Vedlegg 2 Informasjonsskriv

Vil du delta i forskningsprosjektet «Å bo skredutsatt»?

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å få innblikk i hvordan det er å bo i et skredutsatt område, hvordan det påvirker hverdagslivet og hvordan denne bosituasjonen endrer oppfatningen av eget hjem. I dette skrivet gir jeg deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Jeg er en geografistudent ved Norges Teknisk-Naturvitenskapelige Universitet som skal skrive en avsluttende masteroppgave i løpet av høsten 2019/våren 2020. Formålet med oppgavene er som tidligere nevnt å få innblikk i hvordan det er å bo i et skredutsatt område, hvordan det påvirker hverdagslivet og hvordan denne bosituasjonen endrer oppfatningen av eget hjem. Som case har jeg valgt Mannen, og jeg ønsker å komme i kontakt med de husstandene som er direkte påvirket av skredfaren.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Institutt for Geografi ved Norges Teknisk- Naturvitenskapelige Universitet er ansvarlig for prosjektet.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Utvalget er trukket ut fra kriteriet om å bo skredutsatt ved fjellet Mannen. Det er på bakgrunn av dette du/dere blir kontaktet om å delta i denne studien. Alle husstandene som bor i det skredutsatte området under fjellet Mannen vil bli kontaktet om å delta i prosjektet

Hva innebærer det for deg å delta?

Om du velger å delta i prosjektet innebærer dette at du/dere deltar på et intervju. Jeg vil gjøre en kvalitativ studie, hvor jeg ønsker å få frem ulike personers perspektiv rundt temaet. Jeg vil gjennomføre intervjuer, og trenger derfor intervjudeltakere. Intervjuene kan bli gjennomført

både individuelt og med hele husstanden sammen. Intervjuene vil bli tatt opp med båndopptaker eller tilsvarende. Intervjuene vil vare ca. 1 – 1,5 time. Det er ønskelig å ha det hjemme hos deg/dere, men dette er ikke noe krav.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykke tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle opplysninger om deg vil da bli anonymisert. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrivet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

Det er kun jeg som student som vil ha tilgang til opplysningene. Sikkerhetstiltak som blir iverksatt for å sikre at ingen uvedkommende får tilgang til personopplysningene er at det er adgangsbegrensning og at det oppbevares på en passordsbeskyttet PC. Navnet og kontaktopplysningene dine vil jeg erstatte med en kode som lagres på egen navneliste adskilt fra øvrige data

Alle personopplysninger vil bli behandlet konfidensielt, og jeg vil prøve å anonymisere deg/dere i den grad dette er mulig. Siden studieområde ikke anonymiseres i oppgaven, og potensielle informanter utgjør en relativt liten gruppe, vil det være en mulighet for at noen lesere kan gjenkjenne deg/dere. Jeg vil benytte ulike anonymiseringsteknikker, som for eksempel fiktive navn, men det kan være vanskelig å anonymisere informasjon som har betydning for svar som blir gitt (f.eks. jobb, gårdsbruk osv.)

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Prosjektet skal etter planen avsluttes i Mai 2020. Lydopptak og datamateriale vil bli slettet ved prosjektets slutt.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg,
- å få rettet personopplysninger om deg,
- få slettet personopplysninger om deg,
- få utlevert en kopi av dine personopplysninger (dataportabilitet), og
- å sende klage til personvernombudet eller Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra Institutt for Geografi, NTNU har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Jeg håper du/dere vil delta i dette prosjektet. På forhånd takk!☺

Ved interesse, eller spørsmål til prosjektet, er det bare å ta kontakt på:

Tlf.: 91 64 88 91

E-post: thereskj@stud.ntnu.no

Hvor kan jeg finne ut mer?

Hvis du har videre spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- Veileder: Nina Gunnerud Berg, tlf: 73 59 17 96, e-post: nina.gunnerud.berg@ntnu.no.
- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS, på epost (personverntjenester@nsd.no) eller telefon: 55 58 21 17.

Med vennlig hilsen

Therese Kjersem

Masterstudent ved Institutt for Geografi, NTNU

Vedlegg 3 Samtykkeerklæring

Samtykkeerklæring for informanter

Jeg har lest informasjonen om prosjektet og samtykker med dette at; Therese Kjersem kan bruke opplysningene fra intervjuet i masteroppgaven. Samtykket innebærer også at jeg kan bli kontaktet i etterkant av intervjuet for eventuelle avklaringer rundt intervjuet.

Underskrift:

E-post adresse:

